

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/212075>

Please be advised that this information was generated on 2021-11-01 and may be subject to change.

Een extra klontje roomboter

Onderzoek naar de rol van ouders bij de levensbeschouwelijke identiteit op katholieke scholen, de houding van ouders ten opzichte van schoolbesturen en de behoefte aan bijscholing voor alternatieve besturen van openbare scholen

Frederik Smit
Jos Mensink
Jan Doesborgh
Nico van Kessel

its
wetenschap
voor beleid
en samenleving

EEN EXTRA KLONTJE ROOMBOTER

Een extra klontje roomboter

*Onderzoek naar de rol van ouders bij de levensbeschouwelijke identiteit op
katholieke scholen, de houding van ouders ten opzichte van schoolbesturen en
de behoefte aan bijscholing voor alternatieve besturen van openbare scholen*

Frederik Smit
Jos Mensink
Jan Doesborgh
Nico van Kessel

ITS - Nijmegen, juni 2000

De particuliere prijs van deze uitgave is f 15,00.
Deze uitgave is te bestellen bij het ITS, 024 - 365 35 00.

Foto omslag: Frederik Smit
Omslagontwerp en Lay-out: Rian van Leeuwen
Tekstverwerking: Rian van Leeuwen

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Smit, F.

Een extra klontje roomboter. / F. Smit, J. Mensink, J. Doesborgh & N. van Kessel - Nijmegen: ITS
ISBN 90 - 5554 - 142 - 7
NUGI 722

© 2000 ITS, Stichting Katholieke Universiteit te Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Stichting Katholieke Universiteit te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

In het najaar van 1998 konden scholen en andere instellingen in het veld onderzoeksvragen indienen in het kader van kortlopend onderzoek van de Landelijke Pedagogische Centra. Drie van de vragen hadden betrekking op:

- de samenwerking tussen ouders en school wat betreft de levensbeschouwelijke identiteit binnen het basis- en voortgezet onderwijs (College van Bisschoppelijk Gedelegeerden voor het katholiek onderwijs, de heer J. Omtzigt);
- de deelname van ouders in het schoolbestuur (Nederlandse Katholieke Schoolraad, de heer B.M. Janssen) en
- behoefte aan bijscholing voor alternatieve besturen in het openbaar onderwijs (Contactcentrum Bevordering Openbaar Onderwijs, mw. L. Mulder).

De antwoorden op die vragen vormen de voorliggende brochure.

De opdracht voor dit onderzoek is verleend door de Beleidsgroep onderwijsonderzoek van de Landelijke Pedagogische Centra. De Beleidsgroep heeft van het ministerie van OCenW de taak gekregen het kortlopend onderzoek te coördineren. Het onderzoek is gericht op de directe toepassing in de onderwijspraktijk. De gerichtheid op praktische toepassing laat natuurlijk onverlet dat het

onderzoek op wetenschappelijk verantwoorde wijze is uitgevoerd.

Het onderzoek is uitgevoerd door het ITS, onder verantwoordelijkheid van de alliantie 'De Nijmegen-Amsterdam-connectie', waarin participeren het genoemde ITS te Nijmegen, het SCO-Kohnstamm Instituut te Amsterdam en de leerstoel Onderwijsrecht van de Juridische faculteit KU Nijmegen. Het team heeft bestaan uit Frederik Smit, Jos Mensink, Jan Doesborgh en Nico van Kessel.

Margot Oomens van het Algemeen Bureau Katholiek Onderwijs heeft het conceptrapport van commentaar voorzien.

Er zijn gesprekken gevoerd met deskundigen op de terreinen van ouderparticipatie en levensbeschouwelijke identiteit. Voorts zijn gesprekken gevoerd met bestuursleden, directieleden, catecheten, (godsdiens)docenten, een pastor, ouders en leerlingen van basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs. Daarnaast zijn ouders telefonisch benaderd. Tenslotte is er een survey gehouden onder voorzitters/secretarissen en leden van alternatieve besturen in het openbaar onderwijs. Wij zijn allen zeer erkentelijk voor de bereidwillige medewerking aan het onderzoek.

Nico van Kessel
Coördinator alliantie 'De Nijmegen-Amsterdam-connectie'

Inhoudsopgave

Voorwoord	v
1. Achtergronden van het onderzoek	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Ontwikkelingen in de relatie ouders en school	1
1.2.1 Ouders en het katholiek onderwijs	2
1.2.2 Ouders als bestuurders van scholen	4
1.2.3 Bijscholing voor bestuurders alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs	5
1.3 Probleemstelling, onderzoeksopzet en -uitvoering	5
1.4 Verdere opbouw van het rapport	6
2. Rol ouders bij vormgeving levensbeschouwelijke identiteit op katholieke scholen	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Functie van de identiteit	9
2.3 Beschrijvende kenmerken	10
2.4 Verschijningsvormen van de katholieke identiteit in relatie tot de grondslag	14
2.5 Rol ouders bij levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling	21
2.6 Bevorderende factoren voor betrokkenheid van ouders bij levensbeschouwelijke identiteitsaspecten	22
2.7 Samenvatting en aanbevelingen	29
3. Ouders en het schoolbestuur	35
3.1 Inleiding	35
3.2 Kennis over het bestuur van de school en ervaring met schoolbestuur, MR en ouderraad	35
3.3 Belang van ouders in het schoolbestuur	39
3.4 Bereidheid van ouders zelf in bestuur zitting te nemen	41
3.5 Potentiële bestuursleden, aantal en kenmerken	42
3.6 Samenstelling ideaal schoolbestuur	46
3.7 Afstemming tussen thuis en school	47
3.8 Samenvatting	52

4. Bijscholing voor alternatieve besturen in het openbaar onderwijs	53
4.1 Inleiding	53
4.2 Wie zitten er in het bestuur?	53
4.3 Bestuurskenmerken	54
4.4 Scholingsbehoeften	54
4.4.1 Scholingsbehoeften wat betreft strategisch beleid en wettelijke aspecten	54
4.4.2 Scholingsbehoeften wat betreft beheer	55
4.4.3 Scholingsbehoeften wat betreft personeelsbeleid	56
4.4.4 Scholingsbehoeften wat betreft organisatie en management	57
4.4.5 Scholingsbehoeften en onderwijskundig management	58
4.4.6 Scholingsbehoeften en vaardigheden	59
4.5 Achtergrondkenmerken en scholingsbehoeften	59
4.6 Vormen en vormgeving van scholing	60
4.7 Deelname scholingsaanbod van de Bestuurschool Openbaar Onderwijs	61
4.8 Samenvatting	62
5. Samenvatting	65
5.1 Inleiding	65
5.2 Probleemstelling, onderzoeksvraag, -opzet en -uitvoering	65
5.3 Resultaten	66
5.3.1 Ouders en levensbeschouwelijke identiteit op katholieke scholen	66
5.3.2 Ouders en het schoolbestuur	68
5.3.3 Bijscholing voor bestuur van openbare scholen	68
Bijlagen	71
Bijlage bij hoofdstuk 1	71
Bijlage bij hoofdstuk 3	77
Bijlage bij hoofdstuk 4	80

Achtergronden van het onderzoek

1.1 Inleiding

In dit rapport wordt het onderzoek beschreven naar de rol van ouders als afnemers en bestuurders in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. In het kader van kortlopend onderzoek van de Landelijke Pedagogische Centra zijn de volgende oorspronkelijke onderzoeksvragen om pragmatische redenen in één onderzoek samengebracht: *1. Hoe kunnen ouders meer betrokken worden bij de scholen voor basis- en voortgezet met name daar waar het gaat om gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie met de grondslag? En hoe kunnen ouders samenwerken met de school als het gaat om opvoeding en vorming van hun kinderen op identiteitsgebied? 2. In hoeverre hebben ouders de wens, de tijd en de capaciteiten om lid te worden van een schoolbestuur met het oog op de voortschrijdende bestuurlijke schaalvergroting? 3. Is er behoefte (en zo ja welke) aan specifieke bij-scholing voor bestuur en management van openbare scholen als gevolg van nieuwe bestuursvormen en nieuwe wetgeving (WPO, WEC, nieuwe WVO)?*

Paragraaf 1.2 geeft een beschrijving van de ontwikkelingen in de relatie tussen ouders en school binnen het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. In paragraaf 1.3 verantwoorden we de probleemstelling van het onderzoek alsmede de onderzoeksopzet en -uitvoering. Paragraaf 1.4 schetst de verdere opbouw van het rapport.

1.2 Ontwikkelingen in de relatie ouders en school

De laatste jaren is de belangstelling voor de rol en invloed van ouders in het onderwijs toegenomen. Internationaal wordt het vergroten van de betrokkenheid van ouders en de lokale gemeenschap bij het onderwijs als een strategie voor het bevorderen van de effectiviteit en de verbetering van het onderwijs steeds meer benadrukt (Slegers & Smit, 2000)¹. Volgens Epstein (1992)² presteren kinderen beter op alle niveau's, hebben ze meer positieve attitudes naar school en hebben ze hogere verwachtingen van school, als ze ouders hebben die bewust met school omgaan, enthousiast zijn en betrokken zijn bij de schoolloopbaan van hun kinderen. Onderzoek bevestigt deze redenering: het geven van mogelijkheden aan ouders om te participeren in het onderwijs van hun kinderen, heeft positieve invloed op de cognitieve ontwikkeling en prestaties van kinderen alsook op de attitudes van ouders naar school. Ouderparticipatie wordt daarom ook beschouwd als een van de belangrijke componenten dan wel kenmerken van effectieve scholen. In het verlengde hiervan worden ook steeds meer pleidooien gehouden om de activiteiten van scholen, ouders en lokale gemeenschappen meer op elkaar te betrekken en daarmee de veelal bestaande scheiding tussen de school en de externe omgeving te doorbreken.

Ondanks het belang van betrokkenheid van ouders bij het onderwijs, is er veel onduidelijkheid over wat nu ouderparticipatie precies betekent. De term wordt gebruikt voor het aanduiden van verschillende activiteiten van ouders: variërend van een bewuste betrokkenheid van ouders bij het leren en welbevinden van hun kinderen op school, open ouderavonden die door de school worden georganiseerd, tot formele participatie

van ouders in schoolbesturen en medezeggenschapsraden. Bovendien blijken er verschillende ‘praktijken’, experimenten en ervaringen te bestaan die voortkomen uit verschillende wijzen waarop ouderparticipatie binnen scholen wordt vormgegeven (Smit, 1991³; Sleegers & Smit, 2000⁴).

Een bruikbaar en veel gehanteerd onderscheid zijn de zes typen ouderparticipatie die door Epstein (1995) worden onderscheiden⁵:

Type 1. Voorwaardenscheppende rol van ouders (‘opvoeden’). Ouders zijn verantwoordelijk voor de gezondheid en de veiligheid van de kinderen. Zij moeten hun kinderen op het school gaan voorbereiden, ze begeleiden en opvoeden, en zorgen voor een pedagogisch klimaat ten gunste van het leerproces en van het gedrag van het kind op school.

Type 2. Communicatie school-ouders (‘communiceren’). De school verschaft informatie over de schoolactiviteiten en de vorderingen van de kinderen. De school moet de informatie begrijpelijk voor alle ouders presenteren. Ouders moeten open staan voor deze communicatie en respons geven. Bij deze communicatie zijn de school en de ouders beurtelings zender en ontvanger.

Type 3. Informele dienstverlening aan de school (‘vrijwilligerswerk verrichten’). Dit type ouderbetrokkenheid heeft betrekking op de vrijwilligers onder de ouders die leerkrachten helpen in de klas, administratieve bijstand verlenen, de bibliotheek van de school beheren, assisteren bij sportdagen, schoolreisjes etc.

Type 4 Ondersteuning van leeractiviteiten thuis (‘thuis leren’). Deze vorm heeft betrekking op het ondersteunen van de kinderen bij het uitvoeren van leeropdrachten.

Type 5. Formele ouderparticipatie (‘meebeslissen’). Ouderbetrokkenheid in schoolbeleid en -bestuur heeft betrekking op zitting nemen in het bestuur van de school en deelname aan de medezeggenschapsraad, de ouderraad of andere bestuursorganen binnen de school.

Type 6. Samenwerking met de omringende gemeenschap (‘samenwerking’). De rol van de gemeenschap waarvan de school en ouders deel uitmaken.

1.2.1 Ouders en katholiek onderwijs

Het belang van een goede aansluiting van het onderwijs (en de opvoeding) in de school op de opvoeding die ouders thuis geven, vormt de grondgedachte waarop de onderwijsvrijheid is gebaseerd⁶. In internationale verdragen als de Europese Verklaring van de Rechten van de Mens (art. 2, protocol 1), maar ook in kerkelijke stukken als de Codex Iuris Canonici en het pauselijk schrijven *Gravissimum Educationis*⁷ is het primaat van ouders vastgelegd bij de opvoeding en de keuze van het geschiktste onderwijs voor hun kinderen. Volgens het Algemeen Reglement voor het katholiek onderwijs wordt onder katholiek onderwijs verstaan: ‘Iedere vorm van onderwijs die door of namens het bevoegd gezag kerkelijk wordt bestuurd of als zodanig is erkend. En het katholiek onderwijs streeft in overeenstemming met de leer van de Rooms-katholiek Kerk en geïnspireerd vanuit de katholieke gemeenschap naar: een onderwijskundige inrichting die rekening houdt met en recht doet aan de inspiratiebron van waaruit wordt gewerkt: de Heilige Schrift, de kerkelijke leer en traditie; een pedagogisch klimaat dat gebaseerd is op en ruimte geeft aan de normen en waarden die vanuit de inspiratiebron worden nagestreefd; een zinvolle relatie van de onderwijsinstelling met de geloofs-gemeenschap’⁸.

Bryk e.a. (1993, p. 312-314) typeert ‘de’ katholieke school als een *voluntary community*. De relatie tussen ouders en school is niet zozeer die van producent en klant, maar is gebaseerd op het vertrouwen dat tussen hen bestaan. Een coöperatieve gemeenschap van die ouders en school dat een gezamenlijke opvatting heeft van ‘het goede’ dat richting geeft aan vorming en ontwikkeling⁹.

Het sociaal kapitaal dat in oudernetwerken bij zulke scholen aanwezig is, hangt samen met de specifieke kenmerken van de gemeenschap rond zulke katholieke scholen. Bij zo'n relatief gesloten netwerk rond de katholieke school gaat het om relaties tussen ouders die elkaar en elkaars kinderen kennen, de andere personen uit de sociale omgeving van hun kinderen, zoals leerkrachten en jeugdleiders. Ten aanzien van het normenstelsel is niet zozeer van belang of de normen van de gemeenschap door ieder in dezelfde mate worden gedragen, als wel dat er een duidelijke dominante set sociale normen heerst, die vanuit de gemeenschap bevestigd wordt.

In de *grondslag* van de katholieke school als instituut wordt de opvatting geformuleerd hoe het christelijk geloof als inspiratiebron voor het onderwijs dient te fungeren (Kwakman & Van Oers 1993, 91)¹⁰. In de *religieuze legitimering* van basisscholen maken Hermans, Van der Ven & Scherer-Rath (1997)¹¹ een onderscheid tussen:

- a. de *traditioneel-religieuze legitimatie*: de opvatting dat de katholieke basisschool de leer van de kerk dient over te dragen en de leerlingen in religieus-kerkelijke rituelen dienen te worden ingeleid. Het godsdienstonderwijs is georiënteerd op de leer van de katholieke kerk. Men spreekt hier ook wel van een mono-religieuze benadering van het godsdienstonderwijs: leerlingen worden cognitief en attitudinaal ingeleid in het christelijk geloof zoals dit wordt doorgegeven en voorgehouden binnen de katholieke kerk;
- b. de *modern-religieuze legitimatie* heeft betrekking op het belang dat gehecht wordt aan het voeren van een dialoog tussen de christelijke godsdienst en de andere godsdiensten. In het godsdienstonderwijs, dat vanuit de interreligieuze dialoog wordt verzorgd, gaat het dan ook niet in de eerste plaats om het overdragen van de leer van de kerk, maar om de verheldering van de betekenis en levensbeschouwingen.

Een ander centraal begrip binnen dit onderzoek is *zingeving* c.q. *identiteit*: het specifieke en eigene van de school met betrekking tot de onderwijsopvatting. Het Ministerie van OCenW vindt de versterking van de positie van ouders met name van belang bij onderwerpen waarbij de *aansluiting tussen opvoeding en onderwijs* in het geding is, zoals de identiteit van de school en de wijze waarop daaraan gestalte wordt gegeven via het onderwijskundig beleid, het pedagogische klimaat, het lesrooster en buitencurriculaire activiteiten¹². Dit zijn onderwerpen die vooral betrekking hebben op het niveau van de individuele school. Door schaalvergroting en bestuurlijke vernieuwing in het onderwijs heeft het beleid van schoolbesturen steeds vaker betrekking op meer dan één school tegelijk. Maar de invulling van de identiteit en de betrokkenheid van ouders daarbij is relevant voor *individuele scholen*.

Meer buitenhuis werkende moeders en het toenomen aantal eenoudergezinnen zorgen er voor dat katholieke scholen steeds meer gaan functioneren binnen interorganisatorische netwerken van welzijnsinstellingen, kerken, clusters van scholen, vormen van voor- en naschoolse opvang met huiswerkbegeleiding en dergelijke. Het begrip ouderparticipatie wordt ruimer opgevat: ouders worden gezien als deel van de 'sociale gemeenschap'. Bij de uitwisseling van ervaringen tussen de school en (geloofs)gemeenschap gaat het om identificeren en integreren van bronnen en diensten van de gemeenschap met de bestaande schoolprogramma's, de opvoedingspraktijken binnen gezinnen en het leren van kinderen. De gedachte daarachter is dat scholen niet als enige instantie aan de behoeften van kinderen kunnen voldoen, los van de gemeenschap waarin deze kinderen leven¹³.

Onze samenleving is in toenemende mate pluralistisch. Verschillen tussen bevolkingsgroepen kunnen zich voordoen op allerlei terreinen van concrete leefgewoonten tot fundamentele waar-

den en levensovertuigingen¹⁴. In het onderwijs gaat het in het omgaan met waarden bij *'pre-aching'* om dat bepaalde waarden worden doorgegeven en leerlingen een waardenpatroon construeren c.q. ontwikkelen. Bij *'teaching'* van waarden worden de waarden en normen tot inzet van het vormingsproces gemaakt. Er wordt uitge-

gaan van de eigen waarden en normen van de leerlingen, de leraar verheldert de waarden en stimuleert de leerlingen een eigen keuze te maken. Zie schema 1.1.

Schema 1.1 - Typologie van omgaan met waarden in scholen

	'preaching'	'teaching'
leerstofgericht	waardenoverdracht	waardencommunicatie
leerlinggericht	waardenstimulering	waardenverheldering

1.2.2 Ouders als bestuurders van scholen

Iedere onderwijsinstelling die uit de openbare kas wordt bekostigd, heeft een wettelijk erkend bevoegd gezag: het schoolbestuur. Dit bestuur is voor het functioneren van de school verantwoordelijk in al zijn facetten voor wat betreft de identiteit van de instelling, de bestuurlijke relaties, het werkgeverschap en de financiën.

Ouders met kinderen in het *bijzonder onderwijs* hebben van oudsher mogelijkheden via het schoolbestuur invloed uit te oefenen op het beleid (Vermeulen & Smit, 1998)¹⁵. Bijzondere scholen hebben een privaatrechtelijk orgaan als schoolbestuur: een vereniging of een stichting. Een vereniging is een groep van personen die volgens henzelf te stellen regels willen samenwerken, ter bereiking van een doel. Niet het bestuur, maar alle leden tezamen is bevoegd gezag. Het bestuur van een stichting is voor het beleid volledig verantwoordelijk; een algemene ledenvergadering, waaraan verantwoording moet worden afgelegd ontbreekt. Ouders van leerlingen van *openbare scholen* kunnen, voor zover zij althans ook ingezetenen zijn van de gemeente, bestuurlijke invloed uitoefenen op het onderwijs via de uitoefening van hun stemrecht. Zij bepalen

mede de samenstelling van de gemeenteraad en van het college van B en W (althans wat betreft de keuze van de wethouders), tenzij het bestuur op afstand is geplaatst door het in het leven roepen van een commissie ex artikel 82, een gemeenschappelijke regeling zoals bedoeld in de Wet gemeenschappelijke regelingen, een openbare rechtspersoon of een stichting als het bestuur van het openbaar onderwijs. Doordat ouders hier zitting in kunnen nemen is er sprake van meer invloedsmogelijkheden van ouders op het beleid van openbare scholen.

Volgens Dijkstra e.a. (1997)¹⁶ vloeit een effectief bestuur voort uit frequente en intensieve contacten met de interne geledingen in de school die wordt bestuurd. Bovendien zouden besturen met ouders in het bestuur zich bij hun bestuursbeslissingen meer door het team laten beïnvloeden dan besturen waarin ouders geen rol spelen. Redenen: de afstand van de bestuurders tot de school is relatief klein (bestuursleden hebben vaak zelf kinderen op de school); een sterke betrokkenheid van de ouders bij de bestuurdde scholen die het bestuurswerk meestal vrijwillig verrichten; bestuurders zijn meer zichtbaar in de gemeenschap rondom de eigen school; bestuurders zien en horen sneller als er zaken op school spaak lopen;

zij kunnen meestal ook veel efficiënter tot oplossingen komen omdat zij niet gehinderd worden door bureaucratische regelgeving. Er gaan stemmen om de mogelijkheden voor ouders om invloed te kunnen uitoefenen op de grondslag van de school te vergroten en wordt gepleit voor meer ouders in het bestuur. De grondslag van de school verwijst naar een bepaalde geloofsovertuiging of levensbeschouwing op basis waarvan onderwijs wordt gegeven. Door besturenfusies verdwijnen steeds meer besturen. Schoolbesturen beheren steeds meer scholen waardoor de afstand tussen de individuele school en het bevoegd gezag, de instantie die bestuurlijke verantwoordelijkheid draagt, groter is geworden. Gevolg voor ouders is een minder directe invloed van het schoolbestuur op het onderwijs in de individuele school¹⁷.

1.2.3 Bijscholing voor bestuurders alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs

Openbare scholen worden bestuurd door een publiekrechtelijk orgaan: een gemeente of een openbaar lichaam, ingesteld bij een gemeenschappelijke regeling als bedoeld in de Wet gemeenschappelijke regelingen (Stb. 1989, 669) waarin deelnemen een of meer gemeenten, al dan niet tezamen met een of meer privaatrechtelijke rechtspersonen met volledige rechtsbevoegdheid (art. 1 WPO en art. 1 WVO). Een zodanig openbaar lichaam bezit rechtspersoonlijkheid op grond van art. 8, lid 1 van de WGR. Het bevoegd gezag van een openbare school is het college van burgemeester en wethouders - voor zover de gemeenteraad althans niet anders bepaalt - en als de raad dat wenselijk oordeelt met inachtneming van door de gemeenteraad te stellen regelingen (art. 1 WPO en art. 1 WVO). Door het streven naar het vergroten van de autonomie van scholen, een trend die zich internationaal voordoet, is de roep om ouders en ook de

gemeenschap meer actief te betrekken bij het bestuur, beheer en beleid van scholen toegenomen. Steeds meer gemeenten kiezen voor alternatieve bestuursorganen in het openbaar onderwijs¹⁸. Hierdoor en door toenemende schaalvergroting en grotere verantwoordelijkheden is kennis voor bestuurders belangrijker geworden. Het Contactcentrum Bevordering Openbaar Onderwijs signaleert dat er veel nieuwe bestuurders zijn aangetreden in het openbaar onderwijs die in veel gevallen behoefte lijken te hebben aan bijscholing.

1.3 Probleemstelling, onderzoeksopzet en uitvoering

De probleemstelling van het onderzoek sluit aan bij de vragen van de drie aanvragers van het onderzoek: het College van Bisschoppelijk Gedelegeerden voor het katholiek onderwijs, de Nederlandse Katholieke Schoolraad (NKSR) en het Contactcentrum Bevordering Openbaar Onderwijs (CBOO). Met behulp van de kennis uit de vorige paragrafen zijn de hoofdvragen nader uitgewerkt:

1. Welke mogelijkheden zijn er voor ouders om hun stem in het geheel van samenwerken tussen ouders en school te laten horen wat betreft het gestalte geven aan de levensbeschouwelijke identiteit van de katholieke scholen in relatie met de grondslag? Hoe kunnen ouders meer betrokken worden bij de scholen van basis- en voortgezet onderwijs met name daar waar het gaat om gestalte te geven aan de identiteit van de school in relatie tot de grondslag? En hoe kunnen ouders samenwerken met de school als het gaat om opvoeding en vorming van hun kinderen op identiteitsgebied? (College van Bisschoppelijk Gedelegeerden);
2. In hoeverre hebben ouders de wens, de tijd en de capaciteiten om lid te worden van een schoolbestuur met het oog op de voortschrij-

dende bestuurlijke schaalvergroting? Hoe staan hedendaagse ouders tegenover de deelname in een schoolbestuur in het kader van de versterking van de positie van ouders op scholen? Hoe is de relatie tussen de eigen levensbeschouwing van ouders, de grondslag van de school en de vormgeving van het onderwijs? (Nederlandse Katholieke Schoolraad);

3. In welke mate hebben nieuwe bestuurders van alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs behoefte aan bijscholing in verband met ontwikkelingen in het bestuurswerk als gevolg van nieuwe wet- en regelgeving. En wat is de behoefte van bestuurders aan specifieke bijscholing? (Contactcentrum Bevordering Openbaar Onderwijs).

Onderzoeksopzet

Het onderzoek omvat vier deelonderzoeken:

1. interviews met ter zake deskundigen;
2. casestudies;

3. telefonische enquête onder ouders van schoolgaande kinderen;
4. survey onder voorzitters/secretarissen en leden van alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs.

Zie bijlage hoofdstuk 1 voor de precieze invulling van de deelonderzoeken.

1.4 Verdere opbouw van het rapport

In het volgende hoofdstuk komt het functioneren van de rol van ouders bij de levensbeschouwelijke identiteit op katholieke scholen aan de orde. In hoofdstuk 3 bespreken we de perceptie van 'doorsnee' ouders van het schoolbestuur. Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van de specifieke bijscholing voor leden van alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs. Het rapport sluiten we af met een samenvatting.

Noten bij hoofdstuk 1

1. Slegers, P. & F. Smit (2000). De relatie tussen school en ouders; ervaringen met formele ouderparticipatie. In: *Handboek Schoolorganisatie* (in druk).
2. Epstein, J. (1995). Perspectives and previews on research and policy for school, family, and community partnerships, chapt. 14 in A. Booth & J. Dunn (Eds.): *Family-school links: How do they affect educational outcomes?* Hillsdal, N.J., Lawrence Erlbaum Associates.
3. Smit, F. (1991). *De rol van ouderparticipatie in het basisonderwijs*. Een onderzoek naar vorm, inhoud en effecten van ouderparticipatie. ITS, Nijmegen.
4. Zie: Smit, F., H. Moerel. Experiences with parent participation in the Netherlands. In: *Building bridges between home and school*. ITS, KUN, Kohnstamm Instituut.
5. Epstein, J. (1995). Perspectives and previews on research and policy for school, family, and community partnerships, chapt. 14 in A. Booth & J. Dunn (Eds.): *Family-school links: How do they affect educational outcomes?* Hillsdal, N.J., Lawrence Erlbaum Associates.
6. Zie ook: Smit, F. & J. Claessen (1997). Hebben ouders invloed op de identiteit van de school. In: *Identiteit door de tijd*, Reflecties op het confessionele basisonderwijs in een geseculariseerde en multiculturele samenleving. (C. Hermans & J. Van Vugt red.), ABKO/Katholiek Studiecentrum, Den Haag/Nijmegen.
7. Gravissimum Educationis (1968). *Verklaring van de Christelijke opvoeding in de plechtige zitting van het Tweede Vaticaanse Concilie van 28 oktober 1965 goedgekeurd en afgekondigd*. Vertaald

- uit het Latijn door M.H. Mulders en J. Kahmann, Gooi en Sticht, Hilversum. Reeks: Ecclesia docens. 193.
8. *Algemeen Reglement van het Katholiek Onderwijs* (1987). Speciale uitgave van de Nederlandse Katholieke Schoolraad en het Centraal Bureau voor het Katholiek Onderwijs.
 9. Bryk, A.S, V.E. Lee, P.B. Holland (1993). *Catholic schools and the common good*. Cambridge/London: Harvard University Press.
 10. Kwakman, F. & J. van Oers (1993). *Het geloof in de katholieke basisschool*. Over legitimaties voor de katholieke basisschool in een multi-etnische en geseculariserende samenleving. Kok, Kampen. Reeks: Theologie en Empirie, 19.
 11. Hermans, C., Van der Ven, J. en Scherer-Rath, M. (1997). *Ouders en de identiteit van de katholieke basisscholen*, NKO, Den Haag.
 12. *De identiteit van de school in een pluriforme samenleving* (1996). Notitie van staatssecretaris Netelenbos (Ministerie van OCenW) over aanpassing van het scholenbestand in primair en voortgezet onderwijs. Gepubliceerd in: Staatscourant, nr. 238.
 13. Zie: Smit, F., H. Moerel, Wolf, K. van der, Sleegers, P. (Eds.) (1999). *Building bridges between home and school*. ITS, KUN, Kohnstamm Instituut.
 14. Hermans, C.A.M. (1997). Secularisering en multiculturalisering als maatschappelijke krachten in het veranderingsproces van confessioneel onderwijs, in: C.A.M. Hermans, J.P.A. van Vugt (red.), *Identiteit door de tijd*. Reflectie op het confessionele basisonderwijs in een geseculariseerde en multiculturele samenleving, ABKO, Den Haag/Katholiek Studiecentrum, Nijmegen, pp. 5-27.
 15. Vermeulen, B., & F. Smit (1998). De veranderende positie van de ouders in het primair en voortgezet onderwijs. In *NTOR, mei*, pp. 27-37.
 16. Zie: A.B. Sijkstra, J. Dronkers en R.H. Hofman (red.) (1997). *Verzuiling in het onderwijs. Actuele verklaringen en analyse*. Groningen, Wolters-Noordhoff.
 17. Ross, C. & Camp, W. van de (1999). Motto 'School aan de ouders' echt waarmaken. In: *Christen Democratische Verkenningen* p. 52-59.
 18. Kessel, N. van, J. van Kuijk, J. Mensink (1999). *Nog meer scholing of toch maar niet*. Scholingsbehoeften van schoolleiders en besturen in het primair onderwijs, ITS, Nijmegen.

Rol ouders bij vormgeving levensbeschouwelijke identiteit op katholieke scholen

2.1 Inleiding

We bespreken in dit hoofdstuk de rol van ouders bij de vormgeving van de levensbeschouwelijke identiteit op katholieke scholen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. De betreffende (geherformuleerde) onderzoeksvragen luiden: *Welke mogelijkheden zijn er voor ouders om hun stem in het geheel van samenwerken tussen ouders en school te laten horen wat betreft het gestalte geven aan de levensbeschouwelijke identiteit van de katholieke school in relatie met de grondslag? Hoe kunnen ouders meer betrokken worden bij de scholen voor basis- en voortgezet onderwijs met name daar waar het gaat om gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie met de grondslag? En hoe kunnen ouders samenwerken met de school als het gaat om opvoeding en vorming van hun kinderen op identiteitsgebied?* In paragraaf 2.2 komt de functie van de identiteit aan de orde. Paragraaf 2.3 geeft beschrijvende kenmerken van de identiteit, terwijl in paragraaf 2.4 de verschijningsvormen van de katholieke identiteit in relatie tot de katholieke grondslag wordt weergegeven. Paragraaf 2.5 geeft een indruk van de rol van ouders bij de levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling. In paragraaf 2.6 wordt elk van de onderzochte scholen getypeerd hoe de samenwerking tussen ouders en school op identiteitsgebied plaatsvindt en wat

bevorderende factoren zijn. Het hoofdstuk sluiten we af met een samenvatting en aanbevelingen.

De tien geselecteerde scholen (vijf basisscholen en vijf scholen voor voortgezet onderwijs) zijn godsdienstig en religieus geïnspireerde scholen die in samenspraak met ouders vorm proberen te geven aan hun katholieke identiteit. De bezochte scholen zijn zogenaamde ‘good practices’ en dus geen ‘doorsnee’ katholieke scholen.

2.2 Functie van de identiteit

De identiteit van de school is het specifieke en eigene van de school met betrekking tot de onderwijsopvatting. De levensbeschouwelijke dimensie van de identiteit bestaat uit voorstellingen, waarden en normen afkomstig uit een bepaalde geloofstraditie. Tot deze traditie worden niet alleen geloofsvoorstellingen en kerkelijke rituelen gerekend, maar ook een bepaalde stijl van leven. Naast de levensbeschouwelijke dimensie van de identiteit zijn er andere dimensies te onderscheiden, zoals: de pedagogische (bijvoorbeeld standpunten innemen over kledingnormen en criminaliteit), de onderwijskundige (bijvoorbeeld leerklimaat waarbij de leerlingen centraal staan), de organisatorische (bijvoorbeeld klimaat van medezeggenschap) en de maatschappelijke dimensie (bijvoorbeeld actieve deelname aan de maatschappij).

We maken bij de levensbeschouwelijke identiteit een onderscheid naar:

- *smalle identiteit (identiteitspecifieke aspecten)*: de wijze waarop de levensbeschouwelijke identiteit van een instelling zichtbaar wordt in specifiek-levensbeschouwelijke programma's, onderdelen, thema's, cursussen, e.d; voorbeelden: dagopeningen, vieringen, godsdienstonderwijs, catechese, pastoraat;
- *brede identiteit (identiteitsintegrerende aspecten)*: de wijze waarop de levensbeschouwelijke identiteit doorwerkt in alle aspecten van het gevoerde beleid binnen een instelling, zoals: doelen en taken, klimaat, organisatie(-structuur), leidinggeven/management, inrichting van het gebouw, personeelsbeleid, financiën¹.

Vrijwel alle besturen/directies van de onderzochte scholen hebben in de jaren 1994-1999 voor het eerst of opnieuw hun identiteit geformuleerd. Een deel van de directeurs (van de bezochte scholen) heeft meegewerkt aan het project 'School in beeld' om de identiteitsontwikkeling op hun

school te starten². 'Het was immers zaak in verband met de Wet op het basisonderwijs in het schoolplan aandacht te besteden aan de katholieke identiteit'. Daarnaast hebben scholen ideeën opgedaan uit het rapport van de consultatiecommissie Katholiek onderwijs 2000plus³.

2.3 Beschrijvende kenmerken

In paragraaf 1.2.1 is de identiteit van katholiek onderwijs omschreven als bijzonder onderwijs dat naar doel, inhoud en werkwijze geïnspireerd wordt vanuit het evangelie en de katholieke traditie. We gaan eerst kijken naar de identiteitsteksten van de katholieke scholen zelf. De formuleringen van de identiteit en de rol van de ouders daarbij zijn te vinden in de schoolplannen, schoolgidsen, redes uitgesproken door directieleden (bij jubilea) dan wel in de beleidsstukken en de jaarverslagen van de scholen zelf. De beschrijving van de tien onderzochte scholen zijn opgenomen in overzicht 2.1.

Overzicht 2.1 - Katholieke identiteit en de rol van de ouders bij de tien onderzochte scholen

Basisschool 1:

De grondslag van de scholen binnen de Stichting Katholieke Onderwijsbelangen Rivierenland (SKOR) is gebaseerd op de richtlijnen, zoals vastgesteld door de bisschoppen van Nederland en door de Nederlandse Katholieke Schoolraad (NKSAR) onderschreven. Onze school is een gemeenschap waarin leerkrachten, kinderen en *ouders* samenwerken tot inspiratie van leerlingen in hun ontwikkeling op weg naar volwassenheid. De scholen bieden hun schoolplan aan met hoge verwachtingen naar de leerlingen en richten zich op de vorming van de hele persoon van de leerling door optimale ontwikkeling van zijn of haar potentie op geestelijk, moreel, intellectueel, psychologisch, sociaal, cultureel en fysiek gebied. Het accent ligt daarbij op een leerklimaat dat leerlingen uitdaagt tot kritisch denken en waardering; respect en acceptatie van eigen talenten en bekwaamheden en die van andere kinderen in de school. Richtinggevend bij het leren van de leerling en zijn of haar persoonlijke ontwikkeling is de persoon van Jezus Christus, zoals die in het evangelie en de katholieke traditie van vandaag tot ons komt. (Schoolgids Stefanus 1998-1999, Tiel, p.10-11; schoolplan, maart 1998)

Basisschool 2:

De school is gericht op een katholiek-christelijke grondslag zoals verwoord in de bijbel. Als team willen we geregeld stil staan bij wat ons inspireert in het Christendom, omdat we het een belangrijke bron voor ons eigen leven vinden en daarmee voor opvoeding en onderwijs. Bij waardenoverdracht denken we aan:

- gelijkwaardigheid en uniciteit van kinderen;
- kinderen een optimistische kijk op de toekomst van de wereld aanbieden;
- dat ieder verantwoordelijk is voor zichzelf en de ander;
- de leerkrachten met de *ouders* dienen samen te werken bij de opvoeding en het onderwijs.

(Schoolplan St. Mattheusschool 1999-2000, Joure, pp. 1-18)

Basisschool 3:

De directie van St. Joan wil dat het katholieke karakter van de school vooral voor *ouders* herkenbaar moet zijn in de praktijk van elke dag zoals dat past binnen de idealen van het christendom. Bij het bepalen van zaken die men waardevol vindt voor de kinderen, bij het kiezen van de manier van werken en van omgaan met elkaar, bij het zoeken naar antwoorden op levensvragen zoekt het team inspiratie in de boodschap van Jezus, zoals deze door de katholieke geloofsgemeenschap wordt doorgegeven:

- de waarde van het ervaren welke normen en waarden het leerkrachtenteam wil overbrengen.
- de waarde van het respect voor ieders eigenheid;
- de waarde aan samenwerken, elkaar helpen en samen delen;
- de waarde van aandacht voor zingevingsvraagstukken van jongeren en ouderen;
- de waarde van toegankelijk onderwijs met intensieve aandacht voor het ontwikkelen van ieders talent, zowel van de sterken als van de zwakken;
- de waarde van zodanige voorbereiding op de maatschappij dat mensen daarin verantwoordelijkheid voor zichzelf, de ander en de samenleving kunnen dragen;
- de waarde van duurzame vorming die ons bestaan verrijkt en de samenleving toekomst biedt.

(Schoolgids basisschool St. Joan 1998-1999, Soerendonk, p.10-11; Beleidsstuk, januari 1996)

Basisschool 4:

We willen een school zijn waar iedereen zich welkom voelt. De *ouders* en de leerkrachten beseffen dat in wederzijds belangstelling het kind ten goede komt. Het welzijn staat centraal in de dialoog tussen ouders en leerkrachten. Het is een open katholieke school. Dat wil zeggen dat onze school open staat voor iedereen die onze christelijke achtergrond respecteert en waardeert. We ondersteunen de gelovige opvoeding van het kind. We willen uitdragen dat ieder kind uniek is en de moeite waard om mee te gaan. Ook willen we de kinderen de kracht van het eigen kunnen laten ervaren, hen stimuleren op het juiste moment verantwoordelijkheid te nemen, hen oog te laten krijgen voor anderen. De school wil aandacht geven aan ieders eigenheid en cultuur, zodat kinderen kunnen groeien naar volwassenheid, waarin de wens van Franciscus van Assisië zichtbaar kan worden: 'Vrede en alle goeds'.

(Schoolgids Franciscusschool 1999-2000, Oldenzaal, p.4)

Basisschool 5:

De beste school is de beste school voor uw kind als die aansluit bij de *opvoeding thuis*. Onze school is een katholieke school. Dit houdt in, dat wij wat betreft de levensbeschouwelijke opstelling aansluiten bij de geest en de beleving van de rooms-katholieke geloofsgemeenschap. Dat is niet alleen herkenbaar in de catecheselessen en in de dagopening. Dit uitgangspunt 'kleurt' ons gehele onderwijs. Wij willen de kinderen leren en doen ervaren dat het de moeite waard is mens te zijn, het een goede zaak is zich voor een betere wereld in te zetten en te werken aan gerechtigheid en vrede, de bijbel daarin en waardevolle inspiratiebron is. Wij zijn van oordeel dat er geen indoctrinatie mag plaatsvinden en dat het - ook binnen onze school- mogelijk moet zijn dat mensen volgens hun eigen geloofsovertuiging leven, zolang daarbij onze bijzondere identiteit gerespecteerd wordt.

(Schoolgids Johannesschool 1989-199 te Hillegom, 6-9)

School voor voortgezet onderwijs 1:

De identiteit van de school bepaalt voor een belangrijk deel het antwoord op de vraag naar de zin van het leven. De school is door de *ouders/verzorgers* uitgenodigd om hun kinderen te begeleiden op hun weg naar volwassenheid. De leerlingen te laten zien welke elementen belangrijk zijn bij het maken van keuzes. Op basis van een mensbeeld dat zijn diepste oorsprong heeft in de boodschap van Jezus van Nazareth. Op hem baseren we de overtuiging dat het leven zin heeft. Alle mensen zijn in wezen bedoeld voor het geluk en niets ter wereld mag daarvoor in de plaats komen.

Uitgangspunten die we hanteren, zijn:

- respect in de relatie tussen leerlingen en docenten onderling en wederzijds;
- docenten, ouders/verzorger zijn samen verantwoordelijk voor de opvoeding;
- ouders zijn betrokken bij het onderwijsleerproces van de leerlingen en dit proces ondersteunen;
- leerlingen hun eigen verantwoordelijkheid zien en nemen.

(Schoolgids St. Stanislascollege 1999, Delft, p. 6-7.)

School voor voortgezet onderwijs 2:

De wezenlijke opdracht van de school is de leerlingen individueel tot ontplooiing laten komen; hun capaciteiten en mogelijkheden helpen ontwikkelen en tot hun recht laten komen; leerlingen hun relatie met anderen laten vinden d.w.z. leren omgaan met elkaar; onderwijs in klasverband; leerlingen de zingeving van hun leven helpen verstaan d.w.z. een oriëntatie geven op het leven en op de toekomst m.a.w. om ze te laten nadenken over de toekomst en zingeving van hun leven.

De rooms-katholieke geloofsovertuiging komt tot uitdrukking door de leerlingen op de voor hen juiste plaats te brengen binnen de school en in het vervolgonderwijs, waarden en normen doorgeven, de houding waarmee schoolleiding en docenten met leerlingen en ouders omgaan, de gerichtheid op de zingeving aan het leven en de geloofsooriëntatie (lessen levensbeschouwing en in met name kerstviering).

(Rede directielid, 28 juni 1997 van het Elzendaalcollege, Boxmeer)

School voor voortgezet onderwijs 3:

In de provincie Flevoland is de Bonifatius de enige katholieke school voor voortgezet onderwijs. Bonifatius ('De Boni') is een relatief kleine open katholieke school. Een groot deel van de leerlingen is katholiek, een deel niet. Iedere leerling die zich thuis voelt bij de visie van de school, is welkom. Het streven is de leerling op te leiden voor een MAVO-diploma. Bij de vorming nemen oriëntatie op waarden en normen en creativiteitsontwikkeling een centrale plaats in. Daarbij geldt het evangelie als achterliggende gedachte. De school stelt een intensief contact met *ouders* op prijs. Een lid van de oudercommissie heeft zitting in het stichtingsbestuur.

(Brochure Bonifatius MAVO - Elke dag goedgemutst naar school - 1998-199; Jaarverslag Bonifatius MAVO 1997, Emmeloord, p. 3 en 17).

School voor voortgezet onderwijs 4:

In de manier waarop we in onderwijs en leerlingbegeleiding werkzaam zijn laten we ons leiden door een katholiek-christelijke levensbeschouwing die tot uiting komt in medemenselijkheid en zorg voor elkaar. Ondanks de grootte van de school proberen we persoonlijke aandacht te geven aan ieder afzonderlijk. Bij verscheidenheid van opvattingen en inzichten moet er ruimte zijn voor ieders overtuiging. Binnen de school willen we samen met leerlingen, medewerkers, *ouders* en bestuur werken aan het inkleuren en herkleuren van onze identiteit zoals wij die zelf beleven en uitdragen (Katholieke Scholengemeenschap De Grundel, Hengelo, Informatie open huis 1999, hoofdstuk levensbeschouwing; Tekst bij vijftigjarig jubileum van De Grundel 1997).

School voor voortgezet onderwijs 5:

Het St.-Gregorius College wil vanuit het Evangelie en vanuit de leer van Jezus Christus en de katholieke traditie jonge mensen normen en waarden bijbrengen die hun in het latere maatschappelijke leven een houvast bieden. Daarbij hoort het met respect voor de ander leren samen te leven en te werken. Centraal daarbij staat de zorg voor de leerling door hem of haar goed onderwijs te bieden, waarbij zoveel mogelijk gestreefd wordt naar een individuele benadering. Ten aanzien van normen en waarden wordt een goede samenwerking tussen *ouders* en school van belang geacht. (Het St.-Gregorius College, Utrecht, schoolgids 1998/1999, p. 6 en p. 17; Mededelingen 1998/1999, p. 5)

Bij de beschrijvende aspecten van de identiteit van de katholieke school, zoals verwoord in de doelstellingen, komt het er op neer leerlingen te onderwijzen in zaken 'waar het in een mensenleven op aan komt'. Het gaat daarbij om een geest van vriendschap en collegialiteit, openheid voor de naaste, zorg voor de mens in nood, met als leidraad het evangelisch levenspatroon van Jezus Christus, zoals dat door de katholieke kerk wordt overgeleverd. Een goede relatie met de ouders wordt van groot belang geacht om de identiteit van de school vorm te geven wat betreft de overdracht van normen en waarden. In paragraaf 2.4 beschrijven we de verschijningsvormen van de katholieke identiteit in de onderwijspraktijk. Vervolgens krijgt de rol van ouders bij de levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling aandacht.

2.4 Verschijningsvormen van de katholieke identiteit in relatie tot de grondslag

Identiteitsspecifieke aspecten

1. Naam, doelstelling en public relations

De scholen die we bezochten, noemen zich 'gewoon' katholiek, 'open' katholiek, 'katholiek-christelijk'⁴. De schoolbevolking varieert: ruim de helft tot bijna alle leerlingen is katholiek. Veelal zijn de ouders in naam en niet praktiserend katholiek. De scholen staan bij de ouders goed aangeschreven: duidelijke regels, soms streng, gestructureerd, veeleisend, goede sfeer onder personeelsleden en leerlingen. Bij de schoolkeuze heeft voor een groot deel van de ouders het katholieke element ook een rol (mee) gespeeld, omdat katholiek ook wel synoniem wordt geacht met: degelijk, menselijk, vertrouwd. De beeldvorming komt overeen met resultaten uit eerder onderzoek⁵. Veelal kunnen ouders niet precies uitleggen wat het katholieke inhoudt. Een ouder: *'Het is gewoon nestgeur. Je loopt naar binnen en je weet: dit is een katholieke school'*.

De directies en bestuursleden zijn in hun presentatie naar ouders toe heel duidelijk: dit is 'onze' school en we staan achter onze (katholieke) uitgangspunten en rituelen. We hebben respect voor ieder mens (iedere leerling) zijn/haar capaciteiten, we hanteren een intensieve leerlingbegeleiding: en zoeken gelijk contact met de ouders (bondgenoten) als er signalen zijn als het niet goed gaat. Of zoals een directeur in de Noord-

oostpolder zich profileert: *'We zijn de enige katholieke school van de Noordpool tot Raalte; en dat hebben we weten te realiseren door veiligheid, geborgenheid en het kind aan te bieden wat het nodig heeft.* Het uitgangspunt van de directies is veelal: *'Je bent een katholieke school of niet; en dat wil je graag laten zien'*. Volgens de geïnterviewden is het verschil met scholen van een andere signatuur: een duidelijke visie op het hanteren van normen en waarden.

2. Curriculumonderdelen levensbeschouwelijke vorming

Het percentage katholieke leerlingen speelt op de meeste scholen geen rol in het katholieke gehalte van het onderwijsaanbod. Allochtonen en niet-katholieken moeten zich aanpassen aan de regels en dienen doorgaans alle lessen te volgen. In het basisonderwijs staat in de klassen 3 t/m 8 levensbeschouwing op het rooster. In de kleuterklassen komt het aan de orde als het spontaan opkomt. Scholen gebruiken verschillende (catechese)methoden zoals Veldboeket, Samenspel en Trefwoord die als redelijk bruikbaar worden beschouwd. Een aantal scholen oriënteert zich op nieuwe methoden omdat een methode na een aantal jaren voor de leraren een dode letter dreigt te worden en er de noodzaak is in de lesstof beter aan te sluiten bij het 'lage' kennisniveau van de leerlingen. Steeds meer leerlingen krijgen van huis uit geen bewuste kennis van godsdienst en geloof mee.

Op de meeste scholen functioneren werkgroepen identiteit die zich ten doel stellen een bijdrage te leveren aan de communicatie over de identiteit van de school. Soms houdt men studiedagen om een kader te scheppen waarbinnen personeelsleden zich kunnen bewegen als het gaat om de vraag welk klimaat goed is voor de school en waar je als school voor staat. Bij de bezochte scholen nemen in dit verband de termen respect, rechtvaardigheid, zorg, naastenliefde en solidariteit een belangrijke plaats in. Of zoals een docent opmerkt: *'Wij voegen op katholiek scholen een extra klontje roomboter toe aan het onderwijsaanbod'*. Deze door de scholen gekoesterde positieve eigenschappen kunnen uiteraard ook uitste-

kend gedijen in niet-katholieke culturen. Katholieke scholen hebben niet alleen het patent op zo'n omgangscultuur, zoals veel geïnterviewden ten onrechte veronderstellen⁶.

De werkgroepen identiteit - waarin doorgaans ook ouders zitting hebben - oriënteren zich ook hoe in het onderwijsaanbod in te spelen op de situatie dat er in huisgezinnen geen religieuze cultuur meer is: leerlingen leren thuis geen religieuze 'moedertaal'. In het voortgezet onderwijs lijkt de situatie nijpender dan in het basisonderwijs, omdat 'spraakmakende' programma-ontwerpen betreffende levensbeschouwing uitgaan van de dialoog. Een deel van de leerlingen kan daar in de praktijk niet mee uit de voeten. Een docent: *'Als je als leerling een dialoog met islamieten wilt voeren, moet je toch weten wat je eigen standpunten zijn. Zonder die kennis leidt een dialoog tot niets'*.

In het voortgezet onderwijs hebben de lessen godsdienst/levensbeschouwing als vertrekpunt de eigen ervaringen en staan (veelal) niet in dienst van de katholieke geloofsopvoeding. Men tracht er zoveel mogelijk op een eigentijdse manier inhoud aan de lessen te geven. Omdat de leerlingen doorgaans 'blanco' binnenkomen, beschouwt een aantal docenten levensbeschouwing zich voor twee uur per week de 'hoeder van een katholieke traditie'. Op één school voor voortgezet onderwijs heeft men gekozen voor lessen catechese in plaats van levensbeschouwelijke vorming om leerlingen een godsdienstig fundament mee te geven. Alle leerlingen, ook andersdenkenden, doen mee met deze lessen catechese. Daarover zijn volgens de directie nooit klachten van ouders binnen gekomen.

Op alle scholen zijn vieringen en bezinningsmomenten ingepland waar ouders doorgaans hand- en spandiensten verrichten. Op de meeste scholen in het basisonderwijs worden doorgaans met de gehele school activiteiten georganiseerd, zoals: bij het begin van het schooljaar, Goede Vrijdag, Kerstviering en Pasen. Soms speelt het schoolpastoraat daarbij ook een rol. Leerkrachten vinden het van belang dat er gezamenlijke vieringen zijn zodat 'de kleintjes' er langzaam kunnen in groeien. In het voortgezet onderwijs zijn er veelal aparte vieringen voor de verschillende

opleidingen. Ouders zitten soms via de commissie identiteit in de organisatie.

3. *Buiten het curriculum*

Op de basisscholen leren de leerlingen te bidden en een Kruisteken te maken (omdat het thuis niet wordt gedaan). Leerlingen mogen doorgaans zelf kiezen of ze willen meedoen bij de Eerste Communie en een paar jaar later bij het Vormsel. Ouders en school zeggen daarop geen druk uit te oefenen. De voorbereiding op de Eerste Communie en het Vormsel vinden bij drie van de vijf basisscholen niet meer op school plaats. Ouders hebben deze taak op zich genomen en worden begeleid vanuit de parochie. Het aantal leerlingen dat deelneemt varieert per jaar en verschilt per school. Op twee basisscholen - waar bijna alle leerlingen deelnemen - komt de pastoor nog in de klas om de leerlingen in te leiden in de belangrijkste gebruiken van de kerk. Het omgaan met waarden is op deze scholen duidelijk te typeren als 'preaching' (zie paragraaf 1.2.1). Van ouders wordt verwacht dat ze opdrachten die hun kinderen mee naar huis krijgen samen met hen bespreken. Ter herinnering aan de plechtigheid worden doorgaans door ouders foto's en videopnamen gemaakt. Op een paar scholen is de beloning van de Eerste Communie dat leerlingen in het kinderkoor mogen zingen, waar een paar ouders veelal ook in de begeleidende sfeer bij betrokken zijn. Bij een paar (dorps)scholen heeft de Eerste Communie nog een grote impact op de thuissituatie. Het is feest (soms in het café). Familie, kennissen en burens komen langs. Kinderen krijgen cadeautjes en bij mooi weer is er een barbecue. Alle scholen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs doen mee met charitatieve activiteiten als collectes voor geestelijk gehandicapten, sinterklaasacties, acties voor Derde Wereldlanden, acties voor bejaarden, gehandicapten etc. De inzamelacties worden doorgaans begeleid door ouders. Op de meeste scholen worden jaarlijks met assistentie van de pastorie en/of ouders toneelstukken en muziekstukken opgevoerd waarbij de theateruitvoering als uitingen van de identiteit worden gezien. De opbrengst is dan be-

stemd voor de 'zusterscholen' in Derde-Wereldlanden. Deze activiteiten zijn mede sfeerbepalend voor de school. Op de naamdag van de school of ter afsluiting van de schoolperiode worden soms voettochten georganiseerd met als afsluiting een gezamenlijke maaltijd. In het voortgezet onderwijs is er veelal na het eind-examen een gebedsdienst in een kerk (als de school zelf geen passende aula heeft voor het aantal kinderen dat meedoet aan een dienst). En soms bieden de docenten leerlingen en ouders als blijk van waardering een buffet aan. Het omgaan met waarden in het voortgezet onderwijs is te omschrijven als 'teaching' (zie paragraaf 1.2.1). Bij de verschillende vieringen gaat het zowel om kennisoverdracht als om het beleven van gezamenlijke ervaringen. De identiteitsbegeleiders/districtskatecheten zijn voor een aantal scholen belangrijk om leerkrachten 'scherp' te houden.

4. *Betrokkenheid ouders*

Rol ouders thuis. Ouders vinden het doorgaans belangrijk dat hun kinderen op school iets mee krijgen van een bepaalde christelijke levenshouding, zonder dat ze dat zelf expliciet in de opvoeding overdragen. De katholieke levensbeschouwing komt doorgaans expliciet aan de orde op ouderavonden.

Voor een groot deel van de ouders en de kinderen is het geloof belangrijk. Het geloof speelt met name een rol bij christelijke feestdagen. Men bidt met name bij feestelijke gelegenheden, als iedereen bij elkaar is. De kinderen trekken voor hun idee de lijn van hun (groot)ouders door. Of zoals een leerling opmerkt: *'Je kiest voor het geloof, omdat je ouders en je opa en oma er ook in gelooven'*. In de godsdienstige opvoeding is het thuis-klimaat van bepalende invloed⁷. De vanzelfsprekendheid van het leven en het katholieke geloof komt in gezinnen met name aan de orde bij grenssituaties (bij ziekte en overlijden). Ouders vinden het veelal belangrijk om over waarden en normen te spreken. Maar ouders vinden het lastig om het geloof (de waarden en normen uit hun geloofstraditie) een goede plek te geven in de

opvoeding. Ze verwachten dat de school daar het voortouw in neemt.

Bijdrage leveren aan de identiteit van de school.

In het basisonderwijs is een deel van de ouders als lid van het bestuur van de oudervereniging, lid van het comité vieringen of de commissie identiteit betrokken bij het (mede)organiseren en uitvoeren van activiteiten rond Kerst, Pasen, de laatste schooldag. De katholieke identiteit is veelal geen hot-onderwerp van inhoudelijke discussies. Het gaat er om dat de school de activiteiten weet de organiseren.

Als leerlingen ouder worden vinden zij het minder belangrijk dat hun ouders bij activiteiten op school betrokken zijn. Leerlingen worden steeds meer de gesprekspartners van de school. Kinderen willen zich van de ouders los maken en schamen zich soms voor hun ouders als die participeren in 'hun' school. Op alle scholen voor voortgezet onderwijs verlenen ouders hand- en spandiensten bij ad hoc activiteiten in verband met de identiteitsontwikkeling van de school. Bij een paar middelbare scholen blijft een klein deel van de ouders zeer intensief bij de school betrokken, mede omdat de school een (dringend) beroep op hen doet of dat ouders het contact met de school niet willen verbreken. Op één school weet de directie via een schoolkoor, een schoolorkest en diverse 'spirituele' activiteiten, bijelgroepen, reünies en feesten een sterk oudernetwerk ('vriendenclub' van circa 150 personen) rondom de school in stand te houden en steeds weer te verversen. De school vervult daardoor een centrale rol binnen de lokale (geloofs)gemeenschap.

Bijdrage leveren aan de opvoeding en vorming op identiteitsgebied. Ouders vinden het doorgaans heel belangrijk dat hun kinderen iets mee krijgen van een bepaalde christelijke levenshouding zonder dat ze dat zelf expliciet in de opvoeding overdragen. Op een aantal basisscholen hebben een paar ouders de taak van de pastoor overgenomen. Zij zorgen voor de organisatie en de inhoudelijke voorbereiding voor de Eerste Communie en het Vormsel. Ze kunnen veelal kosteloos gebruik maken van de faciliteiten op school. De ouders krijgen support van de pa-

rochie om leerlingen in te leiden in de gebruiken van de katholieke geloofsgemeenschap en de kerkelijke rituelen. De betrokken leerkrachten laten het soms afweten bij de plechtigheden (in het weekend) en dat wordt als onplezierig ervaren. Dezelfde actieve ouders (twee tot vier) spelen veelal ook een rol bij het kinderkoor en de (gezins)vieringen/nevendiensten om kinderen in te leiden in het christelijk geloof, zoals dit wordt doorgegeven en voorgehouden binnen de katholieke kerk. Het gaat veelal om een mono-religieuze (traditionele) benadering van godsdienstonderwijs/levensbeschouwing. In het voortgezet onderwijs verlenen kleine aantallen ouders (twee tot vijf ouders) hand- en spandiensten bij vieringen met een liturgisch karakter en levensbeschouwelijke (werk)weken/dagen, waarbij men doorgaans kiest voor een modern-religieuze benadering van de grondslag (zie paragraaf 1.2.1).

Bovengenoemde vormen van ouderparticipatie leiden er toe dat een paar ouders en leerkrachten elkaar frequenter ontmoeten en informeler met elkaar omgaan. Dit heeft tot gevolg dat de formele afstand tussen (bepaalde) ouders en leraren kleiner wordt. Onduidelijkheid ontstaat echter nogal eens over de taakverdeling. De leerkrachten trachten veelal wel een 'professionele' afstand te bewaren ten opzichte van de ouders door de taken die ouders op school mogen verrichten duidelijk af te bakenen.

Inspraakvormen. Op alle scholen zijn ouders via de medezeggenschapsraad, de ouderraad (het bestuur van de oudervereniging) en/of schoolbestuur, bestuurscommissie of schoolcommissie actief betrokken bij de beleidsvorming rond de identiteit.

Ouders in het bestuur. De motieven waarom ouders zitting nemen in een bestuur variëren van iets om handen willen hebben tot invloed willen uitoefenen op het beleid. Veelal zijn ouders niet gekozen door de ouders, maar op persoonlijke titel gevraagd, omdat ze bijvoorbeeld accountant, penningmeester of jurist zijn. Sommige ouders in het bestuur hebben geen katholieke achtergrond, maar dienen wel de katholieke grondslag te respecteren. De tijdsinvestering is afhankelijk van

de functie die men vervult, het aantal scholen dat het bestuur onder zich heeft en de mate waarin het bestuur zich actief met de school/scholen bemoeit. Veel ouders die lid zijn, zijn van mening dat je in het bestuurswerk groeit en een goede relatie met de directie van groot belang is voor de effectiviteit van de activiteiten. De 'winst' van het bestuurswerk is dat deze ouders meer zicht krijgen op het bestuurswerk en hoe het onderwijs functioneert.

Een deel van de ouders in schoolbesturen is mede betrokken bij het vaststellen van het personeelsbeleid. Eisen die ouders in besturen doorgevoeren bij sollicitatiegesprekken stellen: de grondslag respecteren, respectvol met ouders en leerlingen omgaan en participeren bij (moderne) vieringen. Bij gelijkwaardige kandidaten gaat de voorkeur naar een katholieke leraar uit. Het liefst iemand die een katholieke pedagogische academie heeft gevolgd. Bij sollicitatiegesprekken komt doorgaans ook de vraag aan de orde of men zich katholiek voelt. Atheïsten worden niet benoemd. Aan personen met een protestants-christelijke achtergrond vraagt men of ze in een katholieke cultuur willen werken. Op twee scholen in het voortgezet onderwijs is ruim een kwart van de docenten oud-leerling.

Volgens een groot deel van de ouders in besturen is de aandacht voor de identiteit aan erosie onderhevig. Door schaalvergroting zijn (ouders in) besturen op afstand gezet en nemen de directies de kwaliteitsbewaking (waaronder identiteitskwesties) voor hun rekening. Besturen leggen in de discussies het accent op de betekenis van de katholieke grondslag voor de praktijk (wat-vragen), terwijl directies liever over scholingsconcepten en cursussen willen praten (hoe-vragen). Bijvoorbeeld hoe de visie van de schoolgemeenschap de grondslag een kleur kan geven. Een groot deel van de ouders heeft schaalvergrotingsoperaties als een 'onteigeningsproject' ervaren om nog mede vorm te kunnen geven aan de identiteit op bestuursniveau. Besturen op centraal niveau stellen het algemeen belang primair en de belangen van de afzonderlijke scholen zijn een afgeleide daarvan. Aan de andere kant kunnen fusies soms heel verrijkend zijn. Een ouder vertelde dat sinds de samenvoeging met twee andere

scholen identiteitszaken ('als religieuze basisbehoeften') weer nadrukkelijk in het bestuur aan de orde komen en oude tradities als het ophangen van adventskransen weer in ere zijn hersteld.

Lokale geloofsgemeenschap. Er is geen vanzelfsprekende relatie meer tussen ouders, school en kerk (geloofsgemeenschap). De scholen pogen de band met de lokale geloofsgemeenschap levend te houden of te revitaliseren via gezinsvieringen, bijzondere projecten zoals de vastenactie en samenwerking bij Eerste Communie en het Vormsel. Een deel van de leerlingen en ouders op basisscholen heeft echter nauwelijks het idee dat er een parochie bestaat.

Er zijn parochies die afstand hebben genomen van de 'service-kerk' (hulpmaterialen naar de scholen brengen) en zich afficheren als kleine dienstverlenende netwerken. Zij werven via basisscholen ouders om als vrijwilligers te assisteren bij projecten, waaronder de Eerste Communie. Ouders worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid, hun eigen betrokkenheid bij de geloofsopvoeding van hun kinderen. Het doel is via projecten leerlingen (en ouders) kennis te laten maken met activiteiten vanuit de parochie. De parochie zorgt voor: de begeleiding en ondersteuning, en vraagt een actieve bijdrage van de ouders. Of zoals een pastor opmerkte: *'We willen niet dat ouders hun kinderen afleveren vanuit het idee: eerst een uurtje communie en dan een uurtje judo. We vragen een actieve bijdrage'*. Ouders kunnen vervolgens 'doorstromen' binnen de parochie en deelnemen aan andere activiteiten als bijvoorbeeld volwassenenkatechese.

Identiteitsintegrerende aspecten

Bij alle onderzochte scholen werkt de identiteit door in de dagelijkse gang van zaken van zaken. De inrichting van de scholen is - soms met behulp van ouders - verfraaid met kunstwerken. Op een paar scholen zijn er door de leerlingen 'artistieke' kruisbeelden, schilderijen of posters gemaakt met liturgische afbeeldingen en verbeeldingen van de waarden die men in de schoolgemeenschap van belang vindt (vriendschap, respect). Deze objecten zijn in lokalen en gangen

opgehangen. Schoolteams geven ouders gelegenheid te participeren en proberen van de school een 'leef- en werkruimte' te maken, waarin het schoolteam, de ouders en de leerlingen elkaar dagelijks kunnen treffen, waar opvoedings- en onderwijszaken besproken worden. En waar men in samenwerking met de ouders het onderwijs inhoudelijk en organisatorisch tracht vorm te geven. Leerkrachten hebben er veelal in samenwerking met de ouders voor gekozen op school nadrukkelijk aandacht te schenken aan een schoolklimaat dat ruimte biedt voor het bespreken van zingeving- en levensvragen.

In de hal van een aantal scholen is bijvoorbeeld een gedenkhoeke/afsheidshoeke (soms met een Paaskaars) ingericht waar condoleances uitgewisseld kunnen worden. Praktisch alle leerlingen maken er gebruik van (ook moslims en niet-gelovigen). Voor de leerlingen die het betreffen is het een hele opluchting verdriet met anderen te kunnen delen. De functie van de Paaskaars bij rouwverwerking wordt ook door (ongelovige) ouders als zeer positief ervaren, omdat het een gevoel van zorg en warmte naar leerlingen uitstraalt. Bij navraag vindt men het geen probleem dat het aansteken van de Paaskaars veelal is losgemaakt van zijn liturgische betekenis en daarmee in feite een lege (traditionele) handeling is geworden. Hoe leerlingen (leren) omgaan met zingevingsvragen beschouwt men als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de school, de ouders (en soms van de lokale geloofsgemeenschap). Door het betrekken van ouders bij activiteiten die betrekking hebben op de identiteit van de school hopen schoolteams de kloof tussen school en thuis over het omgaan met zingevingsvragen te versmallen, de herkenbaarheid van de school voor de ouders te vergroten en voorts de ondersteunende activiteiten van de ouders ten aanzien van levensbeschouwelijke aspecten van het onderwijs te stimuleren. De betrokkenheid van ouders bij de activiteiten die betrekking hebben op de katholieke identiteit van de school wordt beschouwd als een van de middelen om bij te dragen tot een dialoog op school over het hanteren van normen en waarden. De scholen hebben de overtuiging dat de doorwerking van de katholieke identiteit een toegevoegde waarde heeft. De

samenwerking tussen ouders en school wordt veelal geplaatst in het bredere kader hoe personeel en ouders kunnen nadenken over de kernopdracht van de school, de doelen die worden nastreefd en hoe personeel, ouders en leerlingen met elkaar dienen om te gaan bij het realiseren van de gestelde doelen.

Identiteitsbeleving en vormgeving

1. Identiteitsbeleving bij leraren

In de gesprekken met leerkrachten in het basisonderwijs komt tot uiting dat men in de onderwijspraktijk van belang vindt de 'menselijke maat niet verliezen'. Dat er tijd voor communicatie en reflectie is om (met ouders) te spreken over 'voederen, koesteren en vieren'. Leerkrachten in het basisonderwijs zeggen ouders redelijk goed te informeren en zo veel mogelijk in samenspraak met de ouders vanuit een bijbelse visie les te geven⁸. Ouders vervullen daarbij (soms) een belangrijke stimulerende rol.

Docenten levenschouwing in het voortgezet onderwijs kunnen veelal lastig met hun collega's over de bron van hun vak spreken (het thematiseren van het lijden, het mysterie en het transcendente), omdat het weerstanden oproept. Leraren hebben er geen behoefte aan om over de wortels van waaruit ze leven en werken te spreken. Docent: *'Men verwacht bijvoorbeeld respect voor elkaar op school, maar benoemt niet dat het voortkomt vanuit de katholieke traditie van een besef van geschapen zijn, van schepping uitdragen naar Gods beeld en belijdenis.'* Of men richt zich op acties met een goed doel, zonder de religieuze ondergrond te benoemen. Of zoals een docent levensbeschouwing opmerkt: *'Men wil niet dat je roept dat je diep in je hart gelovig bent en je inzet daarom voor bepaalde liefdadigheidsdoelen. En dat leidt tot folklore.'*

Leraren die (samen met ouders) actief zijn in identiteits- en pastoraatsgroepen hebben weinig aanzien binnen het docentencorps. Leraar: *'Je hoort bij de softies, het is volwassen om geen God nodig te hebben'. En als je docent carrière wilt maken, dan kun je je beter niet met identiteitskwesties bezig houden'.*

In het voortgezet onderwijs staan ouders meer op afstand. Opvallend is dat weinig docenten met elkaar (en met ouders) communiceren over hoe de identiteit in de lessen vorm te geven. Docenten staan er doorgaans alleen voor. Een deel van de docenten heeft er moeite mee de dag te openen met een gebed/overweging of mee te werken aan vieringen, omdat ze een aversie hebben tegen 'alles wat naar de kerk riekt' en geen behoefte hebben in een keurslijf geperst te worden. Oudere docent: *'Ik voel me de laatste der Mohikanen bij ons op school die er naast de levensbeschouwing vanuit een traditie invulling geeft aan de identiteit'*. Jongere docenten slaan op scholen soms een brug tussen oudere docenten en de leerlingen voor wat betreft de geloofsbeleving. Zij slagen er in hun lessen 'onder stroom te zetten' met bijvoorbeeld besprekingen van teksten en de leefstijl van popgroepen: bijvoorbeeld over de Backstreetboys die na hun optreden in de Ahoy, God bedanken voor hun songs. Leraren vinden het doorgaans lastig met leerlingen en ouders over identiteitskwesties te reflecteren, omdat leerlingen zo weinig bagage meenemen van huis uit. Docent levensbeschouwing: *'Ik doe mijn best en tracht samen met leerlingen het mysterie van het bestaan onder woorden te brengen. Maar de leerlingen zullen hier natuurlijk niet katholiek vandaan komen, als er thuis niets substantieels aan gedaan wordt'*. Op één school geven leraren in de avonduren bijbelcursussen voor zo'n twintig ouders. Een deel van de docenten in het voortgezet onderwijs heeft moeite met de komst van leerlingen en collega's met verschillende culturele achtergronden, omdat daardoor het karakter van de school is veranderd. Dit betekent onder andere een verwatering van de contacten met ouders over de invulling van de identiteit en dat vieringen (bijvoorbeeld het kerstspel en de laatste schooldag) een andere invulling krijgen. In functioneringsgesprekken komt de bijdrage van leraren aan de identiteit veelal niet aan de orde.

2. Identiteitsbeleving bij leerlingen

Volgens een groot deel van leerlingen in het basisonderwijs is de essentie van een katholieke

school dat het vooral een 'sociale' school is. Het gaat er om dat iedereen mee mag doen, niemand buitengesloten wordt en kan meedelen (in de overvloed). Leerling: *'Een katholieke school is een gewone school met het vak levensbeschouwing waar zaken aan de orde komen waar we thuis weinig of niet over spreken'*. Leerlingen in het voortgezet onderwijs wensen eerlijkheid en authenticiteit bij hun ouders en leraren hoe ze tegenover zingevingsvragen staan. Jongeren zeggen open te staan voor spiritualiteit. Volgens de leerlingen zouden de leraren eigenlijk zelf ook katholiek moeten zijn om zingevingsvragen te kunnen overdragen.

Leerlingen ervaren de dagopeningen (bijvoorbeeld aan de hand van gedichten een overweging over zingevingsvragen) als positief. Met name leerlingen van het gymnasium en het atheneum missen vaak mogelijkheden om diepgaander op de stof in te gaan. Het blijft voor hen doorgaans te oppervlakkig: *Het is dagopening, punt uit en beginnen*. Over de pedagogische kwaliteiten van de (soms onbevoegde) docenten levensbeschouwing zijn de leerlingen niet altijd tevreden. Leerling: *'Ze kan goed zingen, maar niet met kinderen omgaan'*. Leerlingen zeggen thuis en ook met leerlingen onder elkaar niet zo vaak over geloofskwesties te spreken. Of zoals de voorzitter van leerlingenraad opmerkt: *Het is de speciale sfeer dat je je op deze school thuis voelt en dat je kunt zijn wie je wilt zijn. Maar de meeste leerlingen praten echter niet graag over geloofskwesties en hoe ze er zelf tegenover staan. Dat is te persoonlijk en dat zijn we van huis uit ook vaak niet gewend.'*

3. Identiteitsbeleving bij ouders

Een deel van de ouders is niet bekend met de katholieke traditie en heeft ook geen behoefte aan contacten over dit thema. Op basisscholen scholen waar de meeste ouders katholiek zijn, verwachten ouders van de school dat men ook daadwerkelijk aandacht besteedt aan bidden, kruisteken maken, Eerste Communie etc. Ouder: *'Je gaat er vanuit dat het goed geregeld is op een katholieke school, net zoals we het thuis ook doen'*. Soms zijn ouders teleurgesteld als de

school (ook na overleg) het niet zo nauw neemt met de levensbeschouwelijke identiteit. Ouders laten het initiatief voor contacten over identiteitskwesties veelal over aan de school. De meeste ouders ervaren dat er een matige communicatie is tussen hen en de leraren over de levensbeschouwelijke vorming. Leraren zijn volgens hen niet of nauwelijks op de hoogte van hun mening hierover, omdat het (bijna) nooit onderwerp van gesprek is. Op een aantal scholen hebben de ouders zelf ook als leerling de scholen bezocht en voelen zich daardoor zeer verbonden met de sfeer en de wijze waarop men met elkaar omgaat. Voor leraren, leerlingen en ouders vervult de schoolgemeenschap door het organiseren van gezamenlijke bijeenkomsten soms een zeer belangrijke functie in het rouwproces bij het verlies van een collega, medeleerling of een familielid.

2.5 Rol ouders bij levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling

Door secularisatie van de samenleving vormt de katholieke bevolkingsgroep niet meer het hart van het katholiek onderwijs. In plaats daarvan stellen directies veeleer een *visie op onderwijs en vorming* centraal⁹. De meeste scholen zijn in de afgelopen jaren (opnieuw) gestart binnen de organisatie een visie te ontwikkelen op onderwijs en vorming als vertaling van het *katholiek mens- en wereldbeeld*. Dit mens- en wereldbeeld heeft - zoals we in paragraaf 1.2.1 hebben gezien - zijn basis in de Schrift en de Traditie. Dit betekent dat op scholen discussies zijn gevoerd waar vragen aan de orde kwamen als: Geloven we er zelf nog wel in? Leven we vanuit een bepaalde boodschap. Hoe kunnen we ons laten inspireren door de verhalen van Jezus van Nazareth? Zijn we in staat waarden van christelijke boodschap (zoals presteren versus dienen, haat versus vergevingsgezindheid) te vertalen in de actualiteit? En hoe kunnen we vanuit deze visie trachten de dagelijkse praktijk van het onderwijs vorm te geven? In welke mate hebben we daarbij oog voor de ontwikkeling van alle leerlingen (ook van andere culturen)? Willen we de leerlingen gediplomeerd katholiek maken? Hebben we daar de hulp van

de ouders bij nodig? Welk type katholiek onderwijs hebben we eigenlijk voor ogen?

De ervaring is dat het zeer lastig is discussies met personeelsleden en ouders te voeren hoe een eigentijdse invulling aan de identiteit te geven. Het is voor de meesten al moeilijk onder woorden te brengen wat katholiek feitelijk betekent. Het gaat volgens de meeste geïnterviewden om een (liefdevolle) relatie met de medemens te ontwikkelen. Het katholieke element in het onderwijs zit hem dan met name in de 'zachte' pedagogische hand: vriendelijk en aardig met leerlingen, collega's en ouders omgaan, iets extra voor de leerlingen willen doen. Maar dat staat in de praktijk (soms) op gespannen voet met de trend dat leraren nu ook zeggen: *'Ik heb een gezin en dit zijn mijn grenzen'*. *'Ik doe niet meer dan in de CAO staat'*. En voor ouders heeft een discussie over identiteitsvragen veelal niet zo'n prioriteit. Een deel van de bezochte scholen heeft zich op dit terrein laten bijscholen door de KPC Groep te 's-Hertogenbosch.

2.6 Bevorderende factoren voor betrokkenheid van ouders bij levensbeschouwelijke identiteitsaspecten

De oorspronkelijke onderzoeksvraag luidde: *Hoe kunnen ouders meer betrokken worden bij de scholen voor basis- en voortgezet onderwijs met name daar waar het gaat om gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie met de grondslag? Hoe kunnen ouders samenwerken met de school als het gaat om opvoeding en vorming van hun kinderen op identiteitsgebied?* In het onderzoek is deze vraag wat breder opgevat. Er is - ofschoon de onderzoeksvraag dat niet letterlijk opdraagt - ook gelet op de inhoud van de levensbeschouwelijke aspecten van de identiteitsteksten die scholen hanteren en de rol van de ouders daarbij.

In deze paragraaf gaan we in op de vraag welke factoren een bijdrage kunnen leveren aan het verbeteren van de samenwerking tussen ouders en school wat betreft de identiteit in relatie tot de

grondslag van de school én de opvoeding en vorming op leerlingen op identiteitsgebied.

We onderscheiden de volgende zeven kenmerken en factoren die de samenwerking bevorderen, te weten:

1. *ouders als opvoeders*: de mate waarin ouders hun kinderen inwijden in de katholieke cultuur;
2. *informatieverstrekking van school naar ouders*: de mate waarin de school ouders informeert over de geformuleerde katholieke identiteit en over de opvoeding en vorming van leerlingen op identiteitsgebied;
3. *ondersteunende activiteiten van ouders op school*: de mate waarin ouders op school een bijdrage leveren aan de identiteit op school- en groepsniveau;
4. *ondersteuning van leeractiviteiten door ouders thuis*: de mate waarin ouders thuis een bijdrage leveren aan opvoeding en vorming van hun kinderen op identiteitsgebied;
5. *formele inspraakmogelijkheden*: de mate waarin ouders mogelijkheden hebben inspraak te

hebben op het identiteitsbeleid en de feitelijke gang van zaken rond de vorming van de identiteit van de leerlingen;

6. *functioneren van ouders in het bestuur*: de mate ouders via het bestuur invloed kunnen uitoefenen op de identiteit van de school en de inhoud van lessen;
7. *samenwerking ouders, school en gemeenschap*: de mate waarin ouders, school en (ge)loofs)gemeenschap samenwerken ten behoeve van de vorming van de leerlingen op identiteitsgebied.

De criteria zijn zowel toegepast op de (subjectieve) informatie die is verstrekt door de betrokkenen als op de objectieve gegevens in de beschikbare documenten. We komen tot de volgende bevorderende factoren in de samenwerking tussen ouders en school. Zie matrix 2.2.

Matrix 2.2 - Nadere analyse - Samenwerking ouders en school op identiteitsgebied

	ouders als opvoeders	informatieverstrekking school naar ouders	ondersteunende activiteiten van ouders op school	ondersteunende activiteiten van ouders thuis	formele inspraakvormen voor ouders	functioneren van ouders in het bestuur/besturs- en schoolcommissies	saamenwerking ouders, school, gemeenschap
Bao 1	<ul style="list-style-type: none"> - op bestuurs-, school- en individueel niveau grote betrokkenheid ouders - discussie gestart over identiteit van de school en hoe dat in de praktijk zichtbaar moet worden 	<ul style="list-style-type: none"> - inspirerende schriftelijke informatie over lesinhouden levensbeschouwelijke vorming - in schoolkrant aandacht voor de samenwerking met ouders over de identiteitsontwikkeling van de school 	<ul style="list-style-type: none"> - grootste deel ouders geactiveerd door hen persoonlijk nadrukkelijk uit te nodigen deel te nemen (loopt wel iets terug door toename aantal twee-verdieners) 	school gaat er vanuit dat ouders hun opvoedende rol serieus nemen en spreken ouders daar ook op aan	via ouderraad, MR nauw betrokken bij ontwikkelen en uitvoeren van beleid	<ul style="list-style-type: none"> - drie bestuursleden voorgedragen door de ouderraden - geïnteresseerde ouders nemen actief deel aan het verkenen van de gedachteswisseling over identiteit 	<ul style="list-style-type: none"> - de school stimuleert gezinsvieringen, bijzondere projecten zoals de vastenactie en de samenwerking bij eerste Heilige Communie en Heilig Vormsel
Bao 2	<ul style="list-style-type: none"> - normen en waarden school liggen in verlengde van gezin - hulp van identiteitsbegeleider 	<ul style="list-style-type: none"> - gevarieerde mondelinge en schriftelijke info over achtergronden projecten (b.v. straatkinderen van India), het doel van activiteiten; - info hoe ouders een rol kunnen spelen bij geloofsopvoeding 	<ul style="list-style-type: none"> - directeur is de motor achter activiteiten - groot deel van de ouders betrokken bij hand- en spandiensten voor reli-activiteiten 	school stimuleert op ouderavonden en via individuele gesprekken nadrukkelijk een actieve inbreng van ouders die als partners worden beschouwd van het schoolteam	via inspraakorganen nauw betrokken bij het ontwikkelen en uitvoeren van identiteitsbeleid	<ul style="list-style-type: none"> - drie ouders in schoolcommissie - pleisterplaatsen gecreëerd voor reflectie over de katholieke identiteit 	ruime aandacht voor communieprojectgroep, contacten met parochie (kindernevendiensten, kinderkoor)
Bao 3	<ul style="list-style-type: none"> - grote rol ouders bij beleidsvorming; - actieve schoolleiding; 	<ul style="list-style-type: none"> - schriftelijke en mondelinge info - nadruk op tradities van de school; - de rol van de bijbel en de rituelen bij levensbeschouwelijke vorming 	school en thuis liggen in elkaars verlengde: ouders kennen de school goed (hebben er veelal zelf ook op school gezeten)	<ul style="list-style-type: none"> - via systeem van contactpersonen ouders gestimuleerd als opvoeder een belangrijke bijdrage te leveren - met oog voor de individuele kwaliteiten van ouders 	in de ouderraad, MR, schoolbestuur expliciet aandacht voor de identiteit	<ul style="list-style-type: none"> - twee ouders in bestuur - ouders hebben zitting in identiteitsgroepjes - uitgedaagd kritisch te kijken naar de invulling van de identiteit in de praktijk 	eerste Heilige Communie en Vormsel: pastoor op school

	ouders als opvoe- ders	informatieverstrek- king school naar ouders	ondersteunende activiteiten van ouders op school	ondersteunende activiteiten van ouders thuis	formele inspraak- vormen voor ou- ders	functioneren van ouders in het be- stuur/bestuurs- en schoolcommissies	samenwerking ouders, school, gemeenschap
Bao 4	rekening gehouden met de culturele achtergronden van de ouders	- schriftelijke informatie over de wortelsx en het ideaal van het katholieke onderwijs richting ouders; - aandacht voor verschillende culturele contexten bij ouders	- bij een veelheid van activiteiten ouders inschakelen	op ouders wordt een beroep gedaan thuis een actieve bijdrage te leveren aan kennis-overdracht wat betreft waarden en normen vanuit een (katholieke) geloofstraditie	- ouders zijn via MR en ouderraad betrokken bij beleid - op schoolniveau stimuleert schoolleider meebeslissen van ouders over identiteitskwesties	- alle bestuursleden hebben kinderen op deze school (gehad) - ouders feedback geven hoe op verschillende niveaus greep te krijgen en te houden bij identiteitskwesties	- nauwe contacten met parochie over Eerste Communie en het Vormsel
Bao 5	school wijst ouders op hun 'plicht' om op verschillende niveaus bij de identiteit betrokken te zijn	- in schoolkrant ruime aandacht voor religieuze onderwerpen, kinderboek-besprekingen wat betreft geloofsopvoeding - leerkrachten zijn makkelijk aanspreekbaar	werkgroepen ingesteld die met de verschillen de katholieke vieringen bezig houden	schoolleiding en leerkrachten stimuleren ouders over hun 'roots' te praten en de tijd te nemen voor bezinning	schoolleiding stimuleert actieve inbreng van ouders in raden en commissies	- gehele bestuur bestaat uit negen ouders - ouders op bestuurs- en schoolniveau betrokken bij beleidsvorming	nauwe contacten met parochie die ouders via kleinschalige projecten trachten te interesseren voor identiteitskwesties
Vo 1	- de school spreekt ouders aan op hun rol wat betreft identiteitsontwikkeling van leerlingen - rekening houden met culturele achtergronden ouders	- moderne benadering van ouders ('alles wat ouders stimuleert tot reflectie over zingeving wordt voorgelegd'); - docenten zijn makkelijk bereikbaar en bereid tekst en uitleg te geven op vragen - komen met aanbod om vragen ouders te beantwoorden	- contactouders zorgen voor intensieve relatie tussen ouders en school - in tientallen commissies verlenen ouders hand- en spandiensten bij vieringen en feesten van carnaval tot cultuurreizen	- oudergesprekken - cursussen - pastorale werkgroep	- men gaat veelal zeer informeel op basis van deelname aan projecten met elkaar om - de ouderraad heeft een coördinerende rol - de MR speelt op bestuursniveau een (belangrijke) rol	- een aantal ouders in bestuur en commissies gekozen op basis van (speciale) kwaliteiten: kennis van zaken wat betreft financiën, wetten regelgeving, management - ontwikkeling van de identiteit wordt gezien als een gezamenlijk zoekproces	- paters (die lessen verzorgen op school) spelen een stimulerende rol in de contacten tussen ouders en school - culturele activiteiten (ontspannend) - netwerk van oud-leerlingen

	ouders als opvoeders	informatieverstrekking school naar ouders	ondersteunende activiteiten van ouders op school	ondersteunende activiteiten van ouders thuis	formele inspraakvormen voor ouders	functioneren van ouders in het bestuur/bestuurs- en schoolcommissies	samenwerking ouders, school, gemeenschap
Vo 2	- directie en commissie identiteit spelen een belangrijke rol in het levend houden van de identiteit van de school	traditionele benadering: via schoolkrant en ouderavonden	bij vieringen zijn ouders nauw betrokken	nee, niet gestimuleerd	ja, via de inspraakorganen	- één ouder is in het schoolbestuur gekozen namens de ouders contacten te onderhouden met oudervereniging; - i.v.m. bestuurlijke schaalvergroting onduidelijk welke rol ouders gaan spelen in het overkoepelend bestuur	geen tot weinig contacten met parochie
Vo 3	school spreekt ouders aan op eigen verantwoordelijkheden	de directie belicht in presentatie de sterke kanten van de levens-beschouwelijke identiteit van de school	ja, bij projecten	nee, niet gestimuleerd	ja, via MR en ouderraad	vanuit parochies twee ouders in bestuur	- deelname aan (internationale) projecten waarbij een actieve deelname van ouders wordt gevraagd - contacten met parochie (op steenworp afstand van de school)
Vo 4	school heeft goede naam door de wijze waarop men zeer nauwgezet ouders betreft bij de katholiek-christelijke identiteit	informatie over de levensbeschouwelijke activiteiten van de school (b.v. traditionele kerstmarkt en toneelavonden die goed bezocht worden)	ja, ouders participeren bij de meeste activiteiten	ja, in overleg via het bestuur van de oudervereniging	oudervereniging, ouderraad, MR	nee, ouders hebben geen zitting in het overkoepelende bestuur	geen band met geloofsgemeenschap: school heeft zich 'losgevochten' van de kerk
Vo 5	school kan bogen op een imposante traditie	- docenten zijn makkelijk bereikbaar - leerlingen zijn de gesprekspartners van de school	hand- en spandiensten bij activiteiten	nee, niet uitdrukkelijk gestimuleerd	ouderraad, MR	nee, geen ouders in het bestuur	zeer losse relatie met de geloofsgemeenschap

We vatten de bevindingen uit de analyse per kenmerk of factor samen. Daarbij wordt matrix 2.2 dus telkens in verticale richting doorlopen.

Ouders als opvoeders

Bij de scholen waar de ouders betrokken worden bij de identiteitsontwikkeling van de school:

- is op bestuurs- en schoolniveau een gedachte-wisseling gestart over waarden en normen vanuit de katholieke geloofstradities;
- stimuleert de schoolleiding de gedachtewisseling over de levensbeschouwelijke identiteit. Identiteitscommissies organiseren bezinnings-bijeenkomsten en studiedagen over het door-denken van de betekenis van de katholiek-christelijke fundering van de school waarbij ook onkerkelijke of niet-godsdiensstige perso-neelsleden en ouders hun eigen in-houd/bijdrage kunnen leveren¹⁰;
- is men na scholing of na het bekijken van een documentaire over het katholieke onderwijs zich bewust gaan bezig houden met identiteits-specifieke aspecten (zoals dagopeningen, vie-ringen) en identiteitsintegrerende aspecten (zoals het schoolklimaat, het inrichten van bijvoorbeeld een gedenkhoeke in het gebouw)¹¹;
- tracht men op scholen pleisterplaatsen te creëren om bij ouders, personeelsleden en leerlin-gen 'de spiraal van het zwijgen'¹² te doorbre-ken: met elkaar te spreken over de eigenheid van de school en de (sacrale) betekenis van traditioneel katholieke uitingen, zoals bidden, het kruisbeeld in de klas, de adventskrans of de eucharistieviering en wensen over eigentijdse rituelen;
- spelen identiteitsbegelei-ders/districtscatecheten een (belangrijke) rol bij het verkennen van de betekenis van de katholieke grondslag, de bezinning op het schoolconcept en de invulling van gods-dienst/levensbeschouwelijk onderwijs in de school.

Bij de scholen waar de school met ouders samen-werken in verband met de *godsdiensstige/levens-beschouwelijke vorming van het kind*:

- is de school voor ouders traditioneel een ver-lengstuk van de (katholieke) opvoeding thuis;
- zijn (groepen) ouders zelf op zoek naar ant-woorden op vragen over opvoeding en vor-ming wat betreft identiteitsontwikkeling van hun kind en hebben zij zelf ook de behoefte godsdiensstige elementen een plek te geven in hun leven;
- hebben scholen de onmacht en verlegenheid van ouders en leerkrachten om met elkaar over geloof te communiceren als uitgangspunt voor gesprekken genomen¹³;
- trachten schoolleiders de ouderlijke taken op identiteitsgebied te inspireren en ondersteunen. Men zwengelt discussies aan over omgangs-vormen/leefregels op school/thuis en welke waarden en normen uit geloofstradities een rol spelen;
- houdt de school in het aanbod naar ouders rekening met de (culturele) achtergronden en wensen van ouders: variërend van willen discussiëren tijdens gespreksavonden over onderwerpen als omgaan met discipline en grenzen in het gezin ('*Laat u zich in het stellen van grenzen aan de kinderen beïnvloeden door hoe het vroeger bij u thuis ging, toen uzelf kind was? Heeft u aan uw kinderen wel eens de waarde van discipline moeten uitleggen? Hoe deed u dat?*'), hoe om te gaan met verdriet ('*Is er in uw gezin ruimte voor het uiten van ver-driet?*') ('*Vindt u steun in uw geloof of levens-overtuiging bij het verwerken van verdriet?*') tot de rol van spiritualiteit in het leven van ouders ('*Wat bepaalt uw doen en laten? Waardoor wordt u diep in uzelf bewogen? Heeft dat iets met God te maken?*') '*Met uw levenservaringen?*') '*Wat is de zin van uw zijn en hoe komt u er achter wat er van u gevraagd wordt?*');
- dagen scholen voor voortgezet onderwijs ou-ders uit tijd te investeren om kennis te verwer-

ven over wat hun kinderen krijgen aangeboden op scholen. Bieden scholen ouders in een aantal avonden de leerstof aan die de leerlingen in de brugklassen krijgen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om kennis van de opbouw van de bijbel, leren omgaan met teksten uit het Oude en Nieuwe Testament en leren hoe achter de betekenis van teksten voor mensen van toen en nu te komen.

Informatieverstrekking school naar ouders

Bij de scholen waar ouders inspirerende informatie krijgen over de katholieke identiteit van hun school:

- gebruiken de scholen gevarieerde communicatievormen afgestemd op de aard en de leefwijze van het thuismilieu van leerlingen: de scholen hebben een goede schriftelijke en mondelinge presentatie ontwikkeld richting ouders waar men op identiteitsgebied mee bezig is¹⁴;
- klinkt in de berichtgeving naar ouders een idealistische gevoelston door: het gaat om een indringende unieke onderwijsrelatie tussen opvoeders en leerlingen, waarin overdracht van normen en waarden plaats vindt;
- geven scholen duidelijk aan waar men voor staat, hoe leerkrachten en leerlingen met elkaar omgaan; hoe in de lessen godsdienst en levensbeschouwing een plaats krijgen. Directeur: *'We laten tijdens open dagen zien hoe we werken vanuit het Evangelie, hoe de zorg voor elkaar zichtbaar wordt; ik en de docenten zitten daar heel kort op'*;
- ziet men de multireligieuze context van de school als stimulans om aandacht te geven aan de eigen wortels: de schoolteams spelen in op de verschillende leefstijlen van oudergroepen;
- maken scholen gebruik van de bestaande infrastructuur om vragen en opmerkingen van ouders (*'Van het katholicisme heb ik net afstand genomen, ik wil het op een eigen manier'*. En. *'Ik heb wel iets met het katholieke geloof, maar ik weet niet wat'*) een plaats te geven en eventueel met een aanbod te komen;

- schoolleiders stimuleren een tweezijdige communicatie tussen school en ouders door er op te wijzen dat het in het onderwijs niet gaat om het leren alleen, maar ook om vieringen en daden van solidariteit binnen een gemeenschap met een set gemeenschappelijke waarden en normen;
- ouders worden nadrukkelijk uitgedaagd een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de kwaliteit van de school en daarmee hun verantwoordelijkheid voor de school, de samenleving tot uitdrukking brengen.

Formele inspraakvormen

Op scholen waar het bestuur en de schoolleiding ouders via inspraakorganen bij het beleid van identiteitskwesities betreft:

- maken de ouders actief gebruik van de inspraak op bestuurs- school- en groepsniveau, met behoud van de sfeer die kenmerkend is en als prettig wordt gevonden;
- tracht men op zorgvuldige wijze om te gaan met besluitvormingsprocessen.

Ondersteunende activiteiten ouders op school

Op scholen waar ouders ondersteunende activiteiten verrichten ten behoeve van de levensbeschouwelijke identiteit:

- weten directies een leger van vrijwilligers te mobiliseren bij allerlei activiteiten als feestvieren rond carnaval, sportactiviteiten als wandeltochten en cultuurreizen;
- betrekken schoolteams ouders nadrukkelijk bij de katholieke traditie van 'vorming van heel de mens' en houdt men rekening met drempelvrees en weerstand bij ouders;
- weten schoolteams de 'radiostilte' tussen ouders en personeel over zingevingsvragen te verbreken via gezamenlijke activiteiten als etentjes en dagjes uit met ouders, leerlingen en personeelsleden: creëert men momenten van ontspanning waarin leraren, ouders en kinderen de eigen situatie naar voren kunnen brengen;

- stimuleren directies ouders initiatieven te nemen om zelf in de school projecten op te zetten (bijvoorbeeld een beroepenmarkt voor leerlingen).

Ondersteunende activiteiten van ouders thuis

Op scholen waar ouders thuis ondersteunende activiteiten verrichten ten behoeve van de godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming van hun kinderen:

- zijn leerkrachten (met name in het basisonderwijs) zich bewust van het mandaat dat ouders voor een deel van de opvoeding aan school hebben gegeven, maar houden ze bij ouders het besef levend dat succes in het onderwijs niet alleen afhangt van de school, maar op de eerste plaats van een stimulerend thuisfront in verband met waardenoverdracht en de waardenstimulering;
- ziet men de ouders als partners van de leerkrachten met een eigenstandige inbreng bij de opvoeding in het omgaan met waarden;
- is men naar de ouders toe open en tracht men duidelijk aan te geven wat men van de andere partij verwacht: stimuleren leerkrachten ouders hun gevoelens en zorgen uit te spreken waarover men teleurgesteld of ongemakkelijk voelt met betrekking tot de opvoeding en de waardenoverdracht;
- stemt men opvoeding (thuis) en onderwijs (school) op elkaar af, tracht men met elkaar op één lijn te komen (waardencommunicatie/waardenverheldering), zoekt men naar wat hen bindt, maakt men drempels zo laag mogelijk, streeft men naar samenwerking;
- presenteren scholen zich als 'servicepunt' voor ouders met vragen op het gebied van waarden en normen uit de katholieke-christelijke geloofstraditie;
- stimuleren scholen ouders zelf cursussen te volgen: nieuwe kennis en vaardigheden te verwerven die de levensbeschouwelijke ontwikkeling van het kind bevorderen.

Formele inspraakvormen voor ouders

Op scholen waar de ouders via formele inspraakvormen het schoolbeleid wat betreft de levensbeschouwelijke identiteit beïnvloeden:

- nemen scholen het serieus op dat ouders betrokken worden bij het beleid en mede richting kunnen geven aan beleids- en uitvoeringsbeslissingen;
- stimuleren directies dat ouders hun inspraakmogelijkheden benutten;
- zijn vanuit de ouderraad en de ouderverenigingen commissies ingesteld die zich bezig houden met vieringen en ouders in de MR voeden met ideeën.

Functioneren van ouders in het bestuur

Op scholen waar de ouders via het bestuur, het bestuurs- en schoolbeleid kunnen beïnvloeden:

- ontwikkelen ouders in besturen, bestuurscommissies en schoolcommissie samen met directies beleid waarbij het begrip identiteit gezien wordt als gezamenlijk zoekproces en het geloof, de Schrift, richtinggevend is;
- tracht men in overleg met de directie te communiceren over de pedagogisch-didactische vertaling van de begrippen: liefde, hoop, vertrouwen, bevrijding;
- stellen ouders de godsdienstige-levensbeschouwelijke doelstellingen van de school bij werving, selectie en functioneringsgesprekken van personeelsleden aan de orde;
- doen ouders voor ondersteuning van het bestuurswerk een beroep op de schoolleiding en de identiteitsbegeleiders/districtscatecheten.

Samenwerking ouders, school, gemeenschap

Op scholen waar men (aanzetten tot) samenwerkingsverbanden tussen ouders, school en gemeenschap weet te realiseren:

- zijn in overleg plannen opgesteld hoe behoeften, wensen en verwachtingen van betrokkenen op elkaar af te stemmen; zijn afspraken gemaakt hoe de activiteiten te evalueren;

- hebben scholen, ouders, parochies een eigen netwerk opgezet en spreekt men elkaar aan op eigen wensen, capaciteiten en verantwoordelijkheden;
- weten parochies en kerken via kleinschalige projecten ouders en scholen te interesseren voor hun activiteiten waarbij aan de betrokkenen duidelijke eisen worden gesteld;
- houdt men bij de activiteiten rekening met verschillen tussen de ouders in hun houding tegenover de school en hun kennis van zaken wat betreft geloofszaken;
- maakt men zo veel mogelijk gebruik van de deskundigheden van ouders die ervaring hebben met het werken met volwassenen en kinderen;
- spreekt men ouders aan in de eigen taal en streeft men (zoveel mogelijk) naar samenwerking op basis van gelijkwaardigheid en tracht men te accepteren dat (groepen) ouders er uiteindelijk andere opvattingen op na kunnen houden dan men zelf wenselijk vindt;
- gaat men regelmatig na of de gestelde doelen bereikt worden en stelt men activiteiten zo nodig bij;
- zitten scholen en parochies in (inter)nationale netwerken om op de hoogte blijven van nieuwe ontwikkelingen;
- vormen bishoppelijk gedelegeerden in hun activiteiten een *trait d'union* tussen de wereld van de ouders, de kerk en het onderwijs om langs schoolteams en sectiebesturen te gaan. Niet als toezichthouder, maar met gevoeligheid om identiteitskwesaties op te sporen, te inspireren en te prikkelen¹⁵.

Concluderend. Ouders krijgen op de bezochte scholen diverse mogelijkheden om actief betrokken te worden bij het gestalte geven aan de identiteit van de school. De ouderbetrokkenheid is in het basisonderwijs veelal iets groter dan in het voortgezet onderwijs. De bezochte scholen trachten nadrukkelijk ouders te helpen bij het creëren en opbouwen van positieve thuiscondities die de

levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling van leerlingen bevorderen. De samenwerking tussen school en ouders in verband met de godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming van de leerlingen wordt als een 'basisverplichting' gezien die de communicatie op school over normen en waarden bevordert. Leerkrachten trachten zoveel mogelijk samen met de ouders de levensbeschouwelijke identiteit concreet vorm te geven. Scholen besteden expliciet aandacht aan partnerschap tussen ouders en school wat betreft onderwijs in godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming. In het basisonderwijs ligt in het omgaan met waarden in scholen het accent doorgaans op waardenoverdracht en waardenstimulering ('preaching') en in het voortgezet onderwijs op waardencommunicatie/waardenverheldering ('teaching').

2.7 Samenvatting en aanbevelingen

In dit hoofdstuk hebben we de rol van ouders bij de vormgeving van de levensbeschouwelijke identiteit en de samenwerking met de school als het gaat om de opvoeding en vorming van hun kinderen op identiteitsgebied besproken. De aantrekkingskracht van de bezochte katholieke scholen wordt met name bepaald door de uitstraling, de sfeer, de pedagogische aanpak en in mindere mate door godsdienstige elementen. De eerste vraag luidde: zijn er mogelijkheden voor ouders om hun stem te laten horen over de levensbeschouwelijke identiteit? Ja. De bezochte scholen dagen ouders ook uit hun stem te laten horen en verantwoordelijkheden te nemen via het schoolbestuur, de MR, de ouderraad of de oudervereniging. Daarbij moeten we ons wel realiseren dat zelfs op deze 'echt' katholieke scholen maar een beperkt aantal ouders betrokken is bij de vormgeving van de levensbeschouwelijke identiteit. De tweede vraag was: hoe kunnen ouders betrokken worden bij het gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie tot de grondslag. De be-

zochte scholen schakelen ouders nadrukkelijk in bij het vormgeven van hun levensbeschouwelijke identiteit, zoals bij het assisteren bij vieringen, het levensbeschouwelijk onderwijs en van gedachten wisselen over het pedagogisch klimaat. Het gaat daarbij een bijdrage te leveren aan het speciale van katholieke scholen: de pedagogische sfeer, de speciale sfeer van respect voor elkaar. Ouders zijn op de meeste scholen nauw betrokken bij het dagelijks schoolleven. Vormen van ouderparticipatie en klassenbezoek zijn daar voorbeelden van. Er is veelal sprake van een nauwe betrokken gemeenschap, die de school extra hulpbronnen verschaft. Bij de bezochte scholen is nadrukkelijk ook een duidelijke (katholiek-christelijke) visie aanwezig op het hanteren van waarden en normen. De scholen weten de geleverde onderwijskwaliteit te koppelen aan een zichtbare levensbeschouwelijke identiteit waarbij het enthousiasme en/of de professionaliteit van de docenten een belangrijke rol speelt in het betrekken van ouders bij de katholieke identiteit.

De toekomst: partnerschap tussen ouders, school en gemeenschap

De derde onderzoeksvraag had betrekking op de samenwerking tussen de ouders en school bij opvoeding en vorming op identiteitsgebied. De levensbeschouwelijke vorming van het kind komt niet los van de bredere omgeving tot stand, maar wordt (in)direct beïnvloed door de relaties tussen ouders, school en soms (delen van) de geloofsgemeenschap. De vanzelfsprekende afstemming die er vroeger tussen gezin en school bestond voor wat betreft geloofsofopvoeding is tegenwoordig niet zonder meer gegarandeerd. In veel gevallen is er sprake van een stuk onduidelijkheid bij school en ouders over elkaars praktijken en opvattingen. En vrijwel niemand weet in dit tijdsgewricht wat het begrip katholiek inhoudt. Volgens de bisschoppen zou het zeer gewenst zijn dat de katholieke school in het begin van deze eeuw een vitale school is. Vitaliteit zou

wijzen op spiritualiteit, op communicatie met hart en ziel¹⁶. De scholen staan voor de uitdaging inspiratie te putten uit het verleden, in een tijd waarin de grondslag van de school is gevormd, en in samenspraak met de ouders te zoeken naar een eigentijdse vorm daarvan. Er zal veel energie gestoken moeten worden om de levensbeschouwelijke en godsdienstige communicatie te stimuleren¹⁷. Een goed contact tussen ouders en school en een sterke ouderbetrokkenheid is van zeer groot belang om de levensbeschouwelijke identiteit van de school op de agenda te zetten: de 'spiraal van zwijgen' zal doorbroken moeten worden. Communicatie over normen, waarden en zingevingsvragen kan helpen onduidelijkheden uit de weg te ruimen en samen vorm te kunnen geven aan de waarden die door de gehele gemeenschap van de school - personeelsleden, ouders en leerlingen - gedragen worden. Scholen zullen de samenwerking tussen ouders en school wat betreft godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming nadrukkelijk tot hun takenpakket moeten rekenen. Dit betekent expliciet aandacht besteden aan partnerschap tussen ouders en school wat betreft onderwijs in godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming¹⁸. Dit partnerschap zal opgenomen moeten worden in de missie van de school¹⁹. Scholen zullen moeten gaan investeren in het zoeken naar vernieuwingen in de contacten met ouders welke zijn toegesneden op de eigen leefwereld van de ouders. Dit betekent in een proces van kleine stapjes, voortdurend de stemmingen peilend bij alle betrokkenen hoe de samenwerking gestalte kan krijgen.

Concrete aanbevelingen: aanpak partnerschap

Hoe verloopt het opstellen van een plan voor partnerschap tussen ouders, school en gemeenschap?²⁰ De ontwikkeling van een plan van samenwerking gaat doorgaans in drie stappen:

- a. voorbereiding;
- b. formulering en
- c. ontwikkeling/herziening.

Stadia die elkaar steeds weer kunnen opvolgen. Het is veelal het handigste als bij de voorbereiding de directie het voortouw neemt en globaal in kaart brengt hoe de ‘omgeving’ van de school er uit ziet. Het is van belang om in de eerste plaats zicht te krijgen op factoren die van invloed zijn op de samenwerking tussen de beoogde partners. Dat zijn onder meer:

- a. *externe invloeden*: bijvoorbeeld ontwikkelingen in de samenstelling van de schoolbevolking, de houding van de parochie/kerk ten aanzien van samenwerking;
- b. *interne invloeden*: bijvoorbeeld opvattingen van personeel over vormen van partnerschap, de schoolcultuur en ervaringen in het verleden met ouderbetrokkenheid.

De directie zou op basis van eigen opvattingen en een afweging van de relevante interne en externe factoren tot een voorlopige formulering van een visie op de samenwerking kunnen komen. De

vraag is hoe vervolgens commitment van de betrokkenen kan worden bewerkstelligd. Niet alleen omdat het draagvlak bij personeelsleden, ouders, leden van de parochie/kerk een belangrijke voorwaarde is om met een plan van aanpak te kunnen werken, maar ook omdat de betrokkenen kunnen bijdragen aan een kwalitatief goede invulling daarvan. De ervaring is dat als in een gezamenlijke vergadering het ontwikkelen van een plan aan de orde komt, men zich doorgaans heel enthousiast op dit thema stort. Er ontstaat veelal een sfeer van creativiteit en verbeeldingskracht.

Richtlijnen bij het vragen stellen

Het is het verstandig enige structuur in het soort vragen aan te brengen die aan de orde zullen komen tijdens een gezamenlijke vergadering met vertegenwoordigers van de school, de ouders en de geloofsgemeenschap waarin het partnerschap aan de orde komt, zodat men van tevoren weet wat men met de samenwerking wil realiseren.

Schema 2.3 - Vragen stellen op verschillende niveaus

Niveaus	Vraag/vragen die u kunt stellen
1. Omgeving	Hoe reageren we als school, ouders en lokale geloofsgemeenschap op elkaar? Welke factoren dragen bij aan het optimaal functioneren van de samenwerking tussen school, ouders en geloofsgemeenschap?
2. Gedrag	Wat hebben we tot nu toe zelf gedaan en welke activiteiten kunnen we ondernemen?
3. Vermogen	Hoe kunnen we onze wensen realiseren? Zijn we daartoe als schoolteam, ouderraad en parochie/kerk ook in staat? Wat geeft richting aan wat we doen? (Het gaat om het ‘vermogen’ en niet om de inhoud van de actie!)
4. Overtuiging	Waar zetten we ons als schoolteam, ouderraad, parochie/kerk voor in? Wat is belangrijk voor ons? Waarom doen wij dit? En doen wij dat ook zo? Wat zijn onze normen en waarden?
5. Identiteit	Wie zijn wij als schoolteam/ouderraad/parochie/kerk? Wie willen wij zijn? In hoeverre komt het zelfbeeld overeen met de praktijk?
6. Spiritualiteit	Van waaruit denken en handelen wij als schoolteam/ouderraad/parochie? Wat is onze bezieling?

Werkwijze

Stap 1

Beantwoord stapsgewijs van schema 2.3 per niveau de daarbij horende vraag/vragen. Vergelijk steeds de onderlinge antwoorden en concludeer waarover u het met elkaar eens bent en waarin u verschilt van mening. Suggestie: Gebruik daarvoor een flip-over waarop u per niveau de getrokken conclusies invult. (Onderscheid onderlinge overeenkomsten en verschillen in de wijze van registratie.) Start nog geen discussie!

Stap 2

Als u alle niveaus beantwoord hebt, bekijk dan op welk(e) niveau(s) u het op hoofdlijnen met elkaar eens bent en op welk(e) niveau(s) de onderlinge tegenstellingen het grootst zijn.

Stap 3

Bepaal samen op welk niveau de start van de onderlinge discussie moet plaatsvinden. Probeer vervolgens tot overeenstemming te komen.

Stap 4

Ga zo door tot u alle niveaus van beneden naar boven en/of andersom stapsgewijs hebt doorlopen en op elkaar hebt afgestemd, en u tenslotte antwoord hebt gekregen op de vragen:

- Waar zijn we het met elkaar over eens (geworden)?
- Waar blijven tegenstellingen bestaan (groot/klein)?
- Waar kunnen we op dit moment gewoon mee aan het werk gaan?
- Waar moeten/willen wij eerst actie op ondernemen?

Het niveau van de *spiritualiteit* (niveau 6) is uiteindelijk de kern van waaruit de school/ouders/parochie keuzen maakt. Dit is voor de verschillende partners de bron van hun bestaan. U kunt daarbij denken aan antwoorden op

vragen als: 'Vanuit welke ideeën handelen wij als school, wat is onze 'bezieling', van waaruit willen wij de beoogde samenwerking invulling geven?'

Voorwaarden goede communicatie

Bij de boven geschetste aanpak verloopt de communicatie optimaler onder de volgende condities:

- er bestaat duidelijkheid over wat men doen moet en dat is ook haalbaar;
- men voelt zich zinvol ingeschakeld ('wat personeelsleden en ouders bijdragen, gebeurt zoveel mogelijk iets mee');
- de persoonlijke bedoelingen en motivaties van de betrokkenen 'klikken' voldoende met de manier waarop de groep aan de gang is;
- de betrokkenen kunnen naar hun mening voldoende een rol spelen in de besluitvorming, ze krijgen de informatie die ze nodig hebben;
- men kan zich voldoende vinden in de ontstane rol- en invloedsverdeling;
- er is voldoende mate van openheid waarin men zich vrij voelt te uiten.

Begrijpelijke taal

Het is van belang dat het plan van aanpak in begrijpelijke taal is geformuleerd, waardoor deze richting kan geven aan het handelen van de verschillende partners. In de opzet kunnen verschillende aspecten worden benadrukt. Bijvoorbeeld:

- wij willen in het partnerschap zo veel mogelijk rekening houden met elkaars sterke en zwakke punten;
- als school gaan we uit van de gezamenlijke verantwoordelijkheid en de gezamenlijke belangen van bestuur, directie, ouders, leerkrachten en lokale geloofsgemeenschap;
- wij hanteren in het overleg een 'onderhandelingsmodel' hanteren in plaats van een 'conflictmodel';
- we willen een duidelijke visie ontwikkelen op de waarden die bepalend zijn voor de kwaliteit van het onderwijs;

- we willen dat de informatievoorziening naar de 'doorsnee' ouders en leerkrachten goed geregeld is.

Ontwikkeling van het partnerschap

Ontwikkeling en herziening van het partnerschap hoort thuis in de cyclus van de vorming van sa

menwerkingsbanden, ervaringen opdoen en afspraken bijstellen. De school kan nadat met de samenwerking enige kennis is opgedaan, nagaan of herziening van gemaakte besluiten nodig is. Het partnerschap geeft in ieder geval inspiratie en (vaak ook) verdieping aan de concrete invulling van het dagelijkse werk.

Noten bij hoofdstuk 2

1. College-aantekeningen van J.H. Blenkers (1998). Hogeschool Windesheim. Zie ook: Oers, J.C.A., van & J.M. Gelauf (1992), *De identiteit van de katholieke school*. Schoolbesturen en een eigen beleid, Bond KBO, deel 1, Den Haag.
2. Schoolraad Katholiek Onderwijs Noord-Nederland (1996). *Eindverslag project school in beeld 1994-1996*. SKONN, Meppel.
3. L. ter Steeg e.a. (1999). *Is het katholiek onderwijs millennium bestendig?* VBKO, Den Haag.
4. Onder een 'gewone' of een 'open' katholieke school verstaat men een school die open is voor iedereen die zich in de katholieke levensbeschouwing kan vinden; er is begrip voor uitingen van katholicisme, maar men benadrukt het gemeenschappelijke tussen godsdiensten. De vorming is gericht op waarden uit de bijbel en de persoon van Jezus. Het katholieke wordt niet afgeschermd, maar het is niet alleen zaligmakend. Er zijn contacten met de kerkgemeenschap voor liturgische en sacramentele gebeurtenissen. De *katholiek-christelijke school* is te typeren als: de katholieke geloofsovertuiging is uitgangspunt en richtsnoer. Het is geen school alleen voor katholieken. Vanuit katholieke traditie laat men zich leiden door centrale waarden en normen van het christendom. In het vak godsdienst/levensbeschouwing is er nadruk op kennis van christelijke levensbeschouwing. Vanuit hetzelfde perspectief is aandacht voor andere wereldgodsdiensten.
5. N. van Kessel & M. Kral (1992). *Trouw en ontrouw bij schoolkeuze*, De richtingentrouw bij schoolkeuze van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs, ITS, Nijmegen.
6. Zie: Braster, J.F.A. (1996). *De identiteit van het openbaar onderwijs*. Wolters-Noordhoff.
7. Haan, J. de (1999). *Klein beginnen*. Onderzoek onder ouders met jonge kinderen over geloven en opvoeden. SGO, Hoevelaken/Amsterdam, Koppedraijer & partners.
8. Zie ook: Hermans, C., Van der Ven, J. en Scherer-Rath, M. (1997). *Ouders en de identiteit van katholieke basisscholen*, NKO, Den Haag.
9. *Katholiek onderwijs en de komende tijd* (1996). Bisschoppelijke brieven 33, Utrecht, nr. 21.
10. Zie ook: Wijfjes, H. (1998). *Het Stanislas*, School en jeugdcultuur op een katholiek college te Delft, 1948-1998, Klats publiciteit, Delft.
11. Zie: Kuyer, G. de, Joosten, Th. (1997). *Cursus 'School in Beeld'*, ATON, Meppel.
12. Maas, J & Ziebertz, H. G., (1997). Over breukvlakken en bruggenhoofden, Religieuze opvoeding in het gezin. In: *Tijdschrift voor Theologie* 37, pp. 384-404.
13. Zie ook: commentaren van S. van der Grinten S.J voor de Nederlandse Katholieke Ouderorganisatie op het rapport van de consultatiecommissie (1999). *'Katholiek onderwijs 2000plus'* en *'Ouders en de identiteit van de katholieke basisscholen'* (Hermans e.a., 1997).

14. Zie ook: VBKO (1993). *Beroepsprofiel leraar primair onderwijs. Katholiek onderwijs*, VBKO, Den Haag.
15. Zie: J. Omtzigt (1998). *Het katholiek onderwijs in de komende tijd*, Aartsbisdom Utrecht.
16. *Katholiek onderwijs en de komende tijd* (1996). Bisschoppelijke brieven 33, Utrecht, nr. 26.
17. Pinxteren, G. van (1999). Niet hakketakken maar als volwassen partners in dialoog. Interview met P. Jonkers, voorzitter van de Nederlandse Katholieke Schoolraad. In: *Schoolbestuur*, Jaargang 19, nummer 2, pp. 8-10.
18. Zie: Strous, T. & A. ter Beek (1998). *Schoolplan en schoolgids voor het katholiek primair onderwijs*, KPC Groep, 's-Hertogenbosch.
19. Zie: Smit, F. & A. Pelkmans (1999). *Ambities waar willen maken*. Onderzoek naar missie, zingeving en zelfsturende teams binnen ROC's. ITS, Nijmegen.
20. Gebaseerd op aanbevelingen in het artikel: F. Smit, Formuleren van een missie voor de MR. In: *School & Medezeggenschap*, 16e jaargang, nr. 4, april 2000.

Ouders en het schoolbestuur

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de volgende nader uitgewerkte onderzoeksvragen centraal: *In hoeverre hebben ouders de wens, de tijd en de capaciteiten om lid te worden van een schoolbestuur met het oog op de voortschrijdende bestuurlijke schaalvergroting? Hoe staan hedendaagse ouders tegenover deelname in een schoolbestuur in het kader van de versterking van de positie van ouders? Hoe is de relatie tussen de eigen levensbeschouwing van ouders, de grondslag van de school en de vormgeving van het onderwijs?*

Op basis van een telefonische enquête onder ouders met kinderen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs brengen we in kaart hoe ouders staan tegenover de deelname in het schoolbestuur en betrokken willen worden bij de identiteit van de school.

In totaal hebben 663 ouders meegedaan aan de enquête: 381 ouders in het basisonderwijs en 282 ouders in het voortgezet onderwijs.

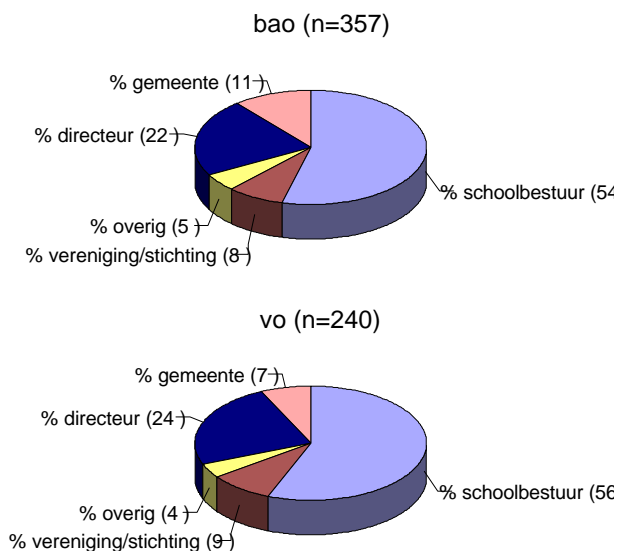
Paragraaf 3.2 geeft een beeld van de kennis die ouders hebben over het bestuur van de school en de ervaring met het schoolbestuur, de medezeggenschapsraad (MR) en de ouderraad. Paragraaf 3.3 schetst het belang dat ouders hechten aan het zitting hebben van ouders in het schoolbestuur en de eigen bereidheid er in plaats te nemen. In paragraaf 3.4 bespreken we onder welke voorwaarden ouders zelf zitting willen nemen in een bestuur. Paragraaf 3.5 toont enkele kenmerken van potentiële bestuursleden. In paragraaf 3.6 laten we zien

hoe volgens ouders een ideaal schoolbestuur is samengesteld en op welke wijze ouders een plaats zouden moeten krijgen in het bestuur. In paragraaf 3.7 bespreken we de afstemming tussen de eigen levensbeschouwing van de ouders, de grondslag en vormgeving van het onderwijs. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting.

3.2 Kennis over het bestuur van de school en ervaring met schoolbestuur, MR en ouderraad

Het bestuur van de school

Allereerst hebben we gevraagd of men weet wie de school bestuurt. We zien dat bijna tweederde van de ouders (basisonderwijs 62%; voortgezet onderwijs 65%) het schoolbestuur, een vereniging of stichting noemt als het orgaan dat de school bestuurt. Opvallend is dat de gemeente ook genoemd wordt door ouders met een kind in het bijzonder onderwijs. De rest noemt niet een vorm van een bevoegd gezag, maar de directeur, leraren, ouders of de MR als schoolbestuur. Ruim een kwart van de respondenten geeft daarmee een antwoord dat feitelijk niet juist is, omdat het schoolbestuur voor het functioneren van de school in al zijn facetten verantwoordelijk is. Naast de mogelijkheid dat men het gewoon niet weet, kan het echter ook zijn dat sommigen deze vraag hebben opgevat als een vraag naar wie de school in de praktijk bestuurt. De resultaten staan figuur 3.1.

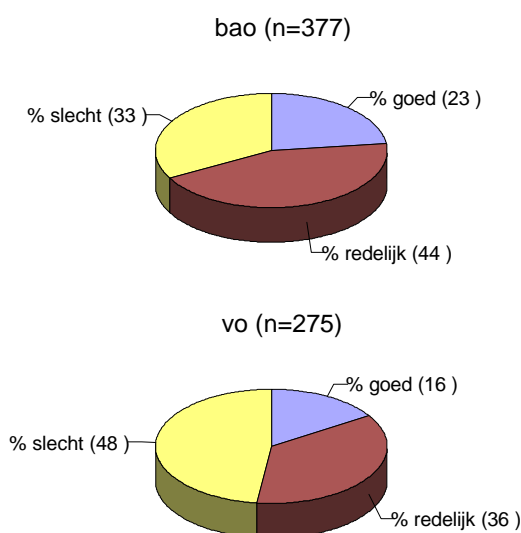
Figuur 3.1 - Het bestuur van de school in procenten

Kijken we naar de samenhang met achtergrondkenmerken van de respondenten dan zien we dat in het basisonderwijs de ouders met een kind op een openbare of protestant-christelijke basisschool veel vaker de directeur als bestuurder noemen dan ouders met een kind op een katholieke school of een school met een andere richting. Voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs geldt dat met name ouders met een protestant-christelijk geloof de directeur als bestuurder noemen.

Kennis van het bestuurswerk

We hebben daarna ouders de vraag voorgelegd hoe goed ze weten welke functies het bestuur vervult. Tweederde van de ouders met kinderen in het basisonderwijs zegt goed tot redelijk op de hoogte zijn wat een bestuur doet. Voor het voortgezet onderwijs geldt dat voor de helft van de ouders. Zie figuur 3.2.

Figuur 3.2 - Kennis hebben van wat het bestuur doet, in procenten

Aanwezigheid ouders in het bestuur en eigen bestuurlijke inzet

Vervolgens is gevraagd of men weet of er ouders in het bestuur zitten van de school en of men zelf wel eens actief is (geweest) in een (bestuurs)orgaan op school.

Bij zo'n vier van de vijf scholen zit volgens de respondenten (minstens) één ouder in het bestuur¹. In het basisonderwijs weet negen procent en in het voortgezet onderwijs 16 procent niet of er ouders in het bestuur zitten. Er is geen verschil tussen de richtingen.

Een vijfde deel van de ouders zegt ooit gevraagd te zijn om zitting te nemen in het bestuur, maar duidelijk blijkt ook dat dit verzoek veelal is afge-

wezen, gezien de lage percentages ouders die nu of vroeger in een bestuur zitten/hebben gezeten.

In paragraaf 3.4 bespreken we de redenen van afwijzen.

Ouders hebben iets vaker in ouderraad dan in de MR gezeten. Dat komt omdat in de ouderraad veelal meer ouders zitting hebben dan in de MR en de ouderraad over het algemeen veel meer hét orgaan is dat de ouders vertegenwoordigd op scholen. De relatief hogere percentages ouders in het voortgezet onderwijs die vroeger actief zijn geweest voor de ouderraad en de MR, leiden tot de veronderstelling dat zij dit vooral in het basisonderwijs en/of de beginjaren van het voortgezet onderwijs deden. Zie tabel 3.3.

Tabel 3.3 - Aanwezigheid ouders in bestuur en eigen bestuurlijke inzet, in procenten

	bao	vo
zitten er ouders in het bestuur (n)	(345)	(236)
% ja	85	80
% nee	15	20
wel eens gevraagd voor het bestuur (n)	(365)	(273)
% ja	21	20
% nee	79	80
in een bestuur (gezetten) (n)	(380)	(282)
% ja, nu	2	0
% ja, vroeger	2	3
% nee	96	97
in een MR (gezetten) (n)	(364)	(273)
% ja nu	2	0
% ja vroeger	4	8
% nee	94	92
in een ouderraad (gezetten) (n)	(365)	(273)
% ja nu	4	4
% ja vroeger	3	12
% nee	93	84

In het basisonderwijs hebben ouders met een kind op een kleine school een grotere kans om voor het bestuur gevraagd te worden dan op een middelgrote school of op een grote school. Deze uitkomsten komen overeen met de verwachtingen, want de omvang van een bestuur neemt niet evenredig toe met het aantal leerlingen op een school, zodat een grote school uit veel meer ouders kan kiezen voor een bestuurspost. Ouders

die zelf werkzaam zijn geweest in het onderwijs hebben een grotere kans voor het bestuur van een school gevraagd te worden.

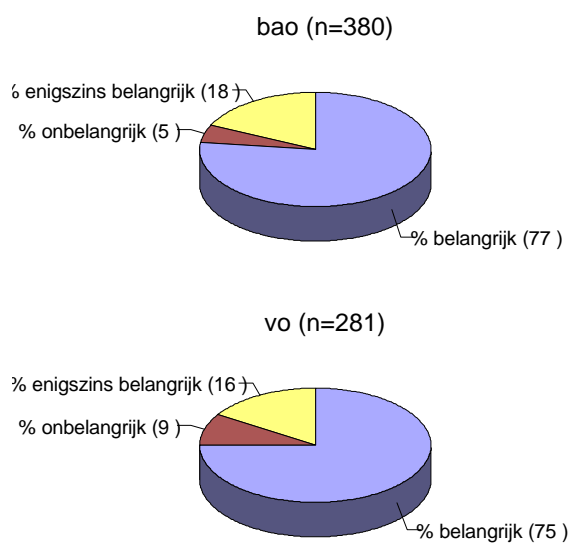
In het voortgezet onderwijs zijn het vooral vrouwen die lid zijn geweest van de ouderraad. Ouders die actief zijn (geweest) in de ouderraad of de MR hebben ook een grotere kans gevraagd te worden voor een bestuursfunctie.

3.3 Belang van ouders in het schoolbestuur

Hoe belangrijk vindt men dat er ouders in het schoolbestuur zitten? Driekwart van de ouders vindt de aanwezigheid van ouders in het school-

bestuur belangrijk. Hierbij is weinig verschil tussen basis- en voortgezet onderwijs. Zie figuur 3.4.

Figuur 3.4 - Het belang van de aanwezigheid van ouders in het bestuur, in procenten

Het opleidingsniveau van de ouders speelt een rol bij de mate waarin men belang hecht aan ouders in het bestuur. In het basisonderwijs vinden lageropgeleiden verhoudingsgewijs het vaker belangrijk dan hogeropgeleiden dat ouders vertegenwoordigd zijn in het bestuur. In het voortgezet onderwijs geldt het omgekeerde.

Redenen waarom ouders in het bestuur belangrijk zijn

Waarom vinden ouders de aanwezigheid van ouders in het bestuur belangrijk? Het beïnvloeden van het schoolbeleid en controle willen uitoefenen hebben op inhoud en vormgeving van het leerproces is het vaakst en ook door de grootste groep als reden naar voren gebracht. Opvallend is dat de grondslag bewaken maar relatief weinig wordt genoemd. Zie tabel 3.5.

Tabel 3.5 - Redenen waarom ouders in het bestuur belangrijk zijn, in procenten van antwoorden en personen

Waarom zijn ouders in het bestuur belangrijk	bao (n=356)		vo (n=255)	
	% van antwoorden	% van personen	% van antwoorden	% van personen
invloed uitoefenen op het beleid van de school	42	68	41	66
controle op inhoud en vormgeving leerproces	20	33	18	30
de grondslag bewaken	8	14	9	15
leerkrachten ter verantwoording kunnen roepen	8	12	8	13
invloed uitoefenen op het personeelsbeleid	6	10	6	9
ouders hebben een eigen visie	5	8	3	5
ouders weten wat leeft bij ouder en kind	3	5	5	7
zij zijn betrokken + informeren andere ouders	4	6	3	5
belangen van kinderen bewaken	2	3	5	8
andere reden	2	4	2	3
totaal	100	163	100	161
totaal aantal antwoorden	580		411	

Van de redenen die door zo'n tien procent of meer van de ouders genoemd zijn, hebben we onderzocht met welke andere kenmerken die redenen samenhangen. In het basisonderwijs zijn vooral ouders met een kind op een protestant-christelijke school van mening dat ze *invloed willen kunnen uitoefenen op het beleid van de school*.

In het voortgezet onderwijs zijn relatief vaker ouders met een kind op een openbare school en een protestant-christelijke school de mening toegedaan dat ze hun stempel zouden willen kunnen drukken op het beleid van de school.

Het is opvallend dat ouders die werkzaam zijn (geweest) in het onderwijs minder vaak vinden dat ze invloed moeten kunnen uitoefenen op het beleid van de school dan de anderen.

Middelbaar- of hogeropgeleide ouders met schoolgaande kinderen in het basisonderwijs zijn vaker van mening dat ouders in het bestuur controle moeten kunnen uitoefenen *op de inhoud en vormgeving van het onderwijsleerproces*. Ook ouders in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs die bestuurslid zijn (geweest) brengen dit vaker naar voren dan de overige ouders.

In het basisonderwijs noemen ouders van 50 jaar en ouder én (ex-)bestuursleden verhoudingsgewijs vaker dat de *grondslag bewaken* een belangrijke reden is dat ouders in het bestuur zitting hebben. De richting speelt hierbij geen rol.

In het voortgezet onderwijs vinden met name ouders met een protestant-christelijke levenshouding het belangrijk dat ouders in het bestuur zitten om de grondslag te bewaken. Ouders met een kind op een kleine school en (ex-)bestuursleden vinden het vooral belangrijk dat ouders in het bestuur controle kunnen hebben op de grondslag van de school.

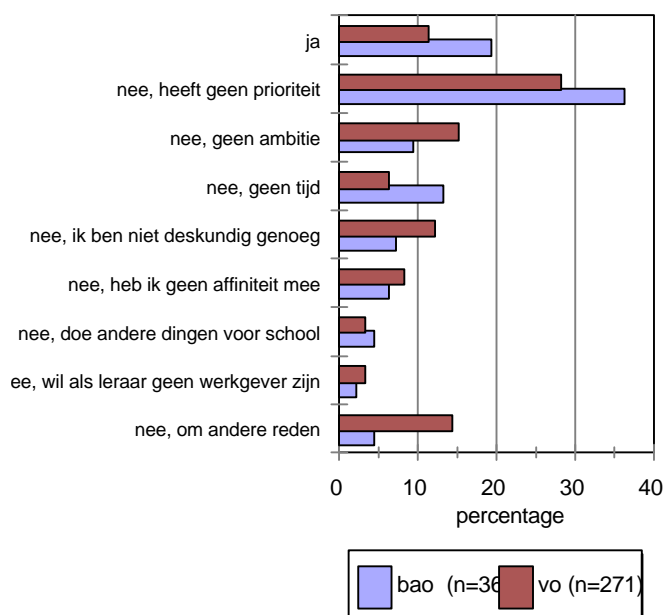
Ouders met een kind op kleine en middelgrote basisscholen vinden het vaker van grote betekenis dat ouders in het bestuur *leerkrachten ter verantwoording kunnen roepen*. Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs vinden vooral (ex-)bestuursleden het belangrijk dat

ouders in het bestuur leerkrachten kunnen aanspreken op hun gedrag.

3.4 Bereidheid van ouders zelf in bestuur zitting te nemen

Betekent belang hechten aan de aanwezigheid van ouders in het bestuur dat men zelf bereid is daarin zitting te nemen? In het basisonderwijs is bijna een vijfde van de ouders en in het voortgezet onderwijs ruim een tiende van de ouders geneegen zelf in het bestuur te gaan zitten. De meerderheid van de respondenten vindt evenwel dat anderen de gewenste bestuursfunctie voor ouders moeten opvullen. Belangrijkste reden om geen bestuursverantwoordelijkheid te nemen is: 'heeft geen prioriteit' en 'geen ambitie'. Andere redenen zijn: geen tijd, niet deskundig genoeg, of gewoon geen affiniteit. Zie figuur 3.6.

Figuur 3.6 - Bereidheid zelf wel of niet in het bestuur zitting te nemen en wat de redenen van weigering zijn, in procenten

Zijn er verschillen in kenmerken tussen ouders die wel of niet bereid zijn (eventueel) in een schoolbestuur plaats te nemen? In zowel het basisonderwijs als het voortgezet onderwijs geldt dat lageropgeleiden minder bereid zijn zich beschikbaar te stellen voor het bestuur dan middelbaar en hogeropgeleiden. Verder blijkt dat in het voortgezet onderwijs ouders die zich niet verkiesbaar stellen voor het bestuur, het in het algemeen minder van belang achten dat een ouder in het bestuur zit dan degenen die wel de bereidheid hebben zich kandidaat te stellen voor een bestuursfunctie.

In het basisonderwijs zijn lageropgeleide ouders en ouders die niet of nauwelijks weten wat kinderen leren op school minder genegen om bestuurslid te worden.

In het voortgezet onderwijs zijn vrouwen eerder dan mannen van mening dat ze geen affiniteit met het bestuurswerk hebben en niet deskundig genoeg zijn om in het bestuur zitting te nemen. De gemiddelde leeftijd van ouders die wél in een bestuur willen functioneren is zowel in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs iets hoger (respectievelijk 39 en 45 jaar) dan ouders die niet in een bestuur zitting willen nemen (respectievelijk 34 jaar en 42 jaar).

Gevraagd worden om zitting te nemen in het bestuur

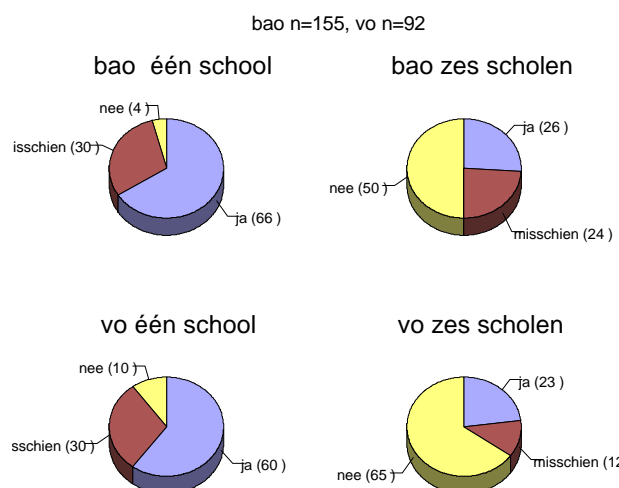
Een klein deel van de 'weigeraars' kan op andere gedachten worden gebracht als ze gevraagd worden voor het bestuur. Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs begint dan een vijfde deel van de personen te twijfelen, die eerst zeiden niet in een bestuur in een bestuur zitting te willen nemen. Minder dan vijf procent zegt na een verzoek wel een bestuursfunctie te accepteren.

In het voortgezet onderwijs zien we dat vooral hogeropgeleiden van hun aanvankelijke weigering zijn af te brengen als ze gevraagd worden.

3.5 Potentiële bestuursleden, aantal en kenmerken

Aan respondenten die niet bij hun weigering bleven of al direct bereid waren in een bestuur zitting te nemen (155 ouders in het basisonderwijs en 92 ouders in het voortgezet onderwijs) is vervolgens gevraagd of men op verzoek bestuurslid wil worden bij een bestuur met één of een bestuur met zes scholen. De overgrote meerderheid van de ouders (meer dan 90 procent) is eventueel bereid in het bestuur met één school zitting te nemen, maar voor ouders is een bestuur met zes scholen duidelijk minder aantrekkelijk. Nog maar 40 procent wil daar in zitten. De resultaten staan in figuur 3.7.

Figuur 3.7 - De mate waarin men bereid is op verzoek bestuurslid te worden als het gaat om een bestuur met één dan wel een bestuur met zes scholen, in procenten

Als we de gevonden percentages berekenen over de totale populatie ouders dan zien we dat een bestuur in het basisonderwijs 27 procent kans heeft op een bevestigend antwoord op de vraag om als ouder in het bestuur zitting te nemen en nog 12 procent meer na wat aandringen en/of een overtuigende argumentatie. Als het om een bestuur met zes scholen gaat, dalen die kanspercentages allebei naar 10 procent. In het voortgezet onderwijs is de slaagkans bij één school 20 procent, na aandringen stijgt die naar 30 procent. Bij zes scholen zijn die percentages respectievelijk 7 en 11 procent.

Het bevoegd gezag van een *kleinere basisschool* dat een ouder als bestuurslid vraagt, heeft meer kans op succes dat ouders (eventueel) bereid zijn in het bestuur te gaan zitten dan een school van gemiddelde of grote omvang. En het bevoegd gezag met zes basisscholen heeft meer kans dat ouders met een hogere opleiding (eventueel) bereid zijn bestuurslid te worden.

Redenen om in het bestuur zitting te nemen

Aan de respondenten die (eventueel) wel in een bestuur willen gaan zitten is gevraagd welke redenen zij daarvoor kunnen aangeven. De resultaten staan in tabel 3.8.

Tabel 3.8 - Redenen om in een bestuur zitting te nemen

Waarom zou u in een bestuur willen zitten	bao (n=151)		vo (n=82)	
	% van antwoorden	% van personen	% van antwoorden	% van personen
invloed uitoefenen op het schoolbeleid	43	70	46	77
controle op inhoud en vormgeving leerproces	21	34	21	36
de grondslag bewaken	10	15	12	21
leerkrachten ter verantwoording kunnen roepen	7	12	7	12
uit betrokkenheid en om informatie te krijgen	11	18	4	7
invloed uitoefenen op het personeelsbeleid	5	8	6	10
opkomen voor belangen van de kinderen	3	4	2	2
anders	0	1	2	2
totaal	100	162	100	167
totaal aantal antwoorden	245		137	

De genoemde redenen van ouders om zélf in een bestuur te gaan zitten komen voor een groot deel overeen met de antwoorden die gegeven zijn op de vraag waarom het belangrijk is dat ouders in een bestuur zitting hebben (zie tabel 3.4): het beïnvloeden van het schoolbeleid en controle kunnen uitoefenen op inhoud en vormgeving van het leerproces.

In het basisonderwijs is de grootste afwijking het hogere aantal potentiële bestuursleden dat uit *betrokkenheid* zich aanmeldt en *informatiebehoefte* als motief noemt. In het voortgezet onderwijs heeft verhoudingsgewijs een groter percentage ouders als beweegreden *de grondslag van de school te willen bewaken*.

In het basisonderwijs geven met name ouders met kinderen op kleinere of middelgrote scholen als motief voor zitting te nemen in het bestuur:

invloed te willen uitoefenen op het schoolbeleid.

In het voortgezet onderwijs zeggen vaker ouders met een kind op een protestant-christelijke school dat ze invloed willen uitoefenen op het schoolbeleid.

In het basisonderwijs geven de ouders met kinderen op katholieke scholen, protestant-christelijke scholen en grotere scholen vaker als reden op *controle te willen uitoefenen op inhoud en vormgeving van het onderwijsleerproces*.

In het voortgezet onderwijs zeggen vooral ouders met een katholieke of een protestant-christelijke overtuiging controle te willen uitoefenen op inhoud en vormgeving van het onderwijsleerproces. Ouders met een kind op kleinere scholen noemen vaker dit argument dan ouders met een kind op grotere scholen. Ouders die actief zijn geweest in de ouderraad, de MR of het bestuur

vinden het ook vaker van belang dat zij invloed kunnen uitoefenen op de inhoud en vormgeving van het onderwijsleerproces.

In het basisonderwijs noemen vooral ouders met een kind op kleinere basisscholen het *bewaken van de grondslag* als argument om zich kandidaat te stellen voor het bestuur.

In het voortgezet onderwijs zien we dat meer ouders met een protestant-christelijke achtergrond en met een kind op kleinere scholen deze redenen noemen. Ouders met een kind op een katholieke school, een protestant-christelijke school noemen deze reden vaker dan de anderen.

Leerkrachten ter verantwoording kunnen roepen wordt met name genoemd door ouders met een kind op kleinere basisscholen en ouders die bestuurservaring hebben (gehad).

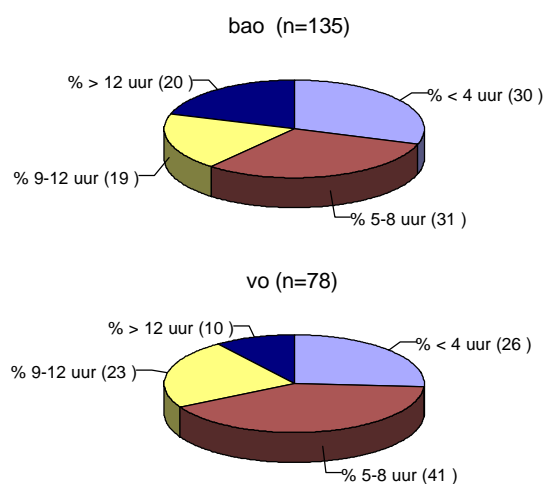
Voorals ouders met een kind op een openbare en protestant-christelijke basisschool zeggen *vanuit betrokkenheid en om informatie te krijgen* in het bestuur te gaan zitten dan ouders met kinderen op scholen van een andere richting.

Zowel in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs zeggen verhoudingsgewijs (ex-)bestuursleden vaker het van belang te vinden zitting te nemen in het bestuur om invloed te kunnen uitoefenen op het *personeelsbeleid*.

De hoeveelheid tijd die men per maand aan bestuurswerk wil besteden

De hoeveelheid tijd die men per maand aan bestuurswerk wil besteden varieert nogal. Zo'n 13 procent van de ouders in het basisonderwijs kan of wil op die vraag hiernaar geen antwoord geven, in het voortgezet onderwijs is dat 15 procent. De hoeveelheid tijd die men wil steken in bestuurswerk loopt uiteen van enkele uren tot wel 58 uur per maand, een behoorlijke dagtaak onderhand. Gemiddeld wil men in het basisonderwijs negen en in het voortgezet onderwijs acht uur per maand investeren om in het bestuur te zitten. In figuur 3.9 staat een verdeling naar het aantal uren per maand dat men aan een bestuur wil besteden.

Figuur 3.9 - Aantal uren per maand dat men aan het bestuurswerk wil besteden, in procenten

Bereidheid tot bijscholing

Hoe groot is de bereidheid tot bijscholing? Wat opvalt is dat zo'n tweederde van de ouders die bereid zijn in een bestuur te gaan zitten, zonder meer bereid is tot bijscholingsactiviteiten, indien het bestuurswerk dat vraagt. Zo'n 20 procent heeft wat aarzelingen, in die zin dat het niet te veel tijd en geen geld mag kosten. Zo'n 15 procent zegt er geen tijd voor te hebben en rond 5 procent acht zichzelf kundig genoeg. Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs zijn oudere en hoogopgeleide ouders verhoudingsgewijs vaker bereid tot bijscholingsactiviteiten.

3.6 Samenstelling ideaal schoolbestuur

Een ideaal schoolbestuur is samengesteld uit ouders en deskundigen. Dat vindt ruim 90 procent van de ouders. Een enkeling uitgezonderd is niemand voor een bestuur met uitsluitend ouders, terwijl een bestuur met alleen deskundigen ook door vrijwel niemand als ideaal wordt gezien.

Selectie van ouders voor bestuur

Hoe dienen de ouders voor het bestuur geselecteerd te worden? Een derde van de ouders is voor algemene verkiezingen door ouders. Een kleine 20 procent vindt dat kandidaten zich kunnen melden en dat via loting de keuze wordt gemaakt. Een vrijwel even grote groep vindt het het best als de ouderraad de ouders voordraagt. De rest vindt dat of de ouders die in het bestuur zitten maar de opvolging moeten regelen of anders mag het bestuur in zijn totaliteit het doen. Ouders van kinderen op protestant-christelijke scholen vinden iets vaker dat het bestuur maar zelf moet kiezen (basisonderwijs: 36% tegen katholiek 27%, openbaar 22%; voortgezet onderwijs, 35% tegen katholiek 27%, openbaar 24%).

Capaciteiten van ouders in het schoolbestuur

Ouders in een schoolbestuur moeten duidelijk wel over capaciteiten beschikken. Kennis van het onderwijs en gezond verstand kunnen gebruiken zijn de meest genoemde capaciteiten, maar bijna een derde noemt ook een visie hebben op onderwijs, bestuurlijke kennis en vaardigheid in overleggen/onderhandelen. Zie tabel 3.10.

Tabel 3.10 - Benodigde capaciteiten voor ouders in een bestuur, in procenten

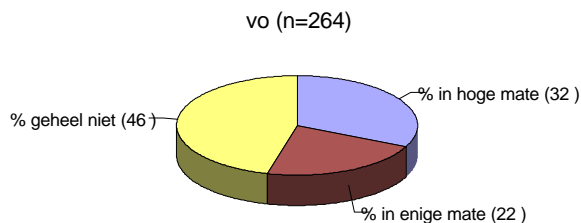
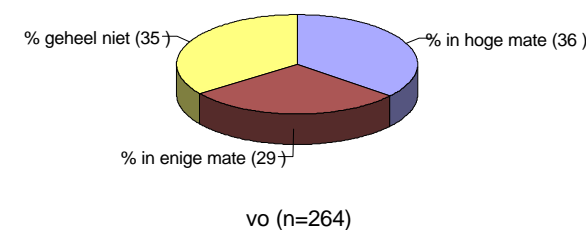
benodigde bestuurscapaciteiten voor ouders	bao (n=348)		vo (n=252)	
	% van antwoorden	% van personen	% van antwoorden	% van personen
kennis van het onderwijs	22	49	25	53
gezond verstand	22	49	21	44
visie op onderwijs	14	32	14	30
bestuurlijke kennis	15	32	14	30
kennis van overleggen/onderhandelen	15	32	13	28
financiële kennis	7	17	6	13
sociale vaardigheden en betrokkenheid	4	9	5	12
anders	1	3	2	5
totaal	100	223	100	215
totaal aantal antwoorden	775		542	

Als we kijken naar de samenhang tussen genoemde bekwaamheden voor bestuursleden en achtergrondkenmerken zien we in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs dat (ex-)bestuursleden meer belang hechten aan bestuurlijke kennis. In het voortgezet onderwijs vinden (ex-)bestuursleden financiële kennis en kennis van overleggen/ onderhandelen verhoudingsgewijs belangrijker.

3.7 Afstemming tussen thuis en school

Tenslotte is een aantal vragen gesteld over de relatie tussen de eigen levensbeschouwing van de ouders, de grondslag van de school en vormgeving van het onderwijs. Ten eerste is gevraagd of men bewust voor de betreffende school heeft gekozen vanwege de grondslag. Rond tweederde van de ouders in het basisonderwijs en ruim de helft van de ouders in het voortgezet onderwijs heeft de school gekozen (mede) vanwege de grondslag. Bij de rest heeft richting bij de keuze geen rol gespeeld. Zie figuur 3.11.

Figuur 3.11 - De mate waarin men de school gekozen heeft vanwege de grondslag, in procenten
bao (n=376)

Schoolkeuze, richting en relatie tot de grondslag
De mate waarin men bewust bij de schoolkeuze voor de grondslag van de school heeft gekozen verschilt per richting. Het resultaat staat in 3.12. Het sterkst speelt richting bij ouders die een protestant-christelijke school hebben gekozen.

Voor meer dan de helft van hen heeft richting in hoge mate een rol gespeeld bij de keuze. Opmerkelijk is het relatief hoge percentage waarbij richting een rol heeft gespeeld, en die voor de openbare school heeft gekozen, een percentage dat hoger ligt dan bij degenen die hun kind naar een katholieke school laten gaan.

Tabel 3.12 - De mate waarin bewust gekozen is voor een school met een bepaalde richting in relatie tot de grondslag, in procenten

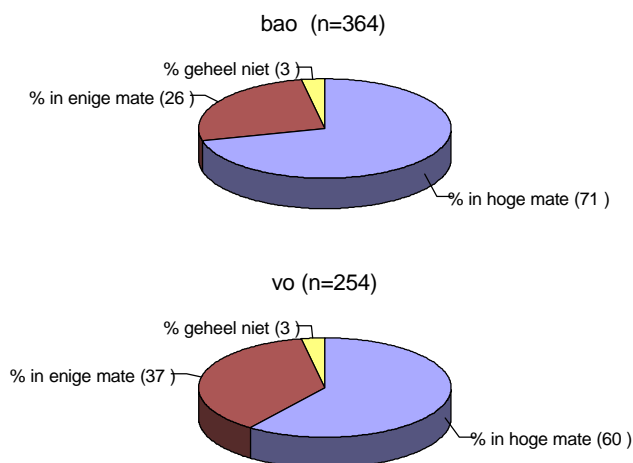
	richting					
	openbaar		katholiek		protestant-christelijk	
bewust gekozen vanwege de grondslag	bao (n=135)	vo (n=104)	bao (n=113)	vo (n=66)	bao (n=113)	vo (n=82)
in hoge mate	39	26	19	8	50	55
in enige mate	27	18	34	27	24	27
in het geheel niet	34	56	47	65	26	18
totaal	100	100	100	100	100	100

Aanpak van de school aansluit bij wat men thuis aan levensbeschouwing overdraagt

Voor vele ouders zal de gemaakte schoolkeuze geen moeilijke opgave zijn geweest in verband met de eigen levensbeschouwelijke achtergrond,

gezien het hoge percentage ouders dat van oordeel is dat de school in de wijze van het omgaan met zingelevingsvragen in hoge mate aansluit bij hoe men zelf thuis met waarden en normen omgaat. Zie figuur 3.13.

Figuur 3.13 - De mate waarin de aanpak van de school aansluit bij wat men thuis aan levensbeschouwing overdraagt, in procenten

Opvoeden van kinderen overeenkomstig de grondslag van de school

Voeden ouders zelf hun kinderen ook op volgens de principes van de grondslag van de school waar hun kinderen onderwijs volgen? De vraag is

voorgelegd aan degenen die een kind op een bijzondere school hebben. Ongeveer tweederde van hen voedt hun kinderen op volgens een bepaalde geloofsovertuiging of levensbeschouwing die overeenkomt met de grondslag van de school.

Onderwijsaanbod volgens de grondslag van de school

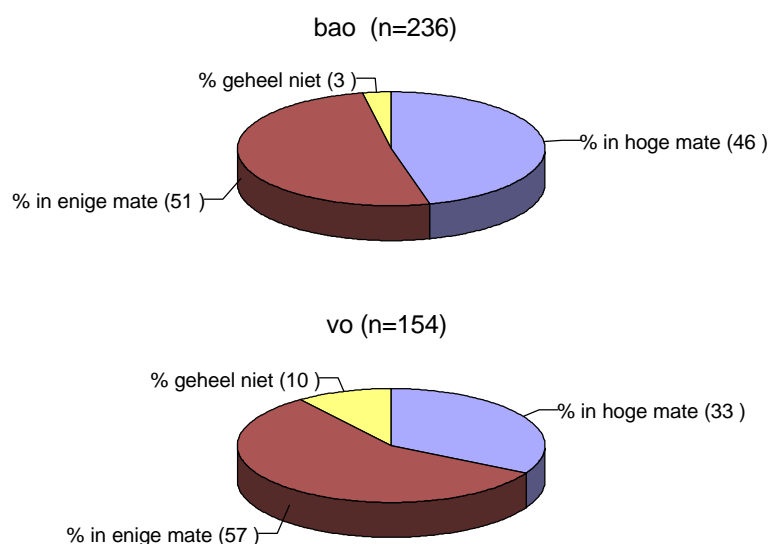
Biedt de school onderwijs aan zoals vermeld in de grondslag? De mate waarin de school onderwijs verzorgt vanuit een met haar grondslag samenhangende visie is te zien in figuur 3.14. Uiteraard zijn deze vragen niet voorgelegd aan ouders waarvan het kind naar een openbare school gaat en ook niet aan hen die de grondslag van de school niet kennen.

Ouders hebben de ervaring dat de wijze waarop het onderwijs is ingericht en wordt gegeven in

hoge mate (basisonderwijs 46% en voortgezet onderwijs 33%) of enige mate (ruim de helft) samenhangt met de grondslag van de school. Zie figuur 3.14.

Ouders op protestant-christelijke scholen vinden relatief aanzienlijk vaker dan ouders op katholieke scholen dat de school onderwijs aanbiedt dat in hoge mate samenhangt met de grondslag (basisonderwijs 66% tegen 25%; voortgezet onderwijs 48% tegen 10%).

Figuur 3.14 - De mate waarin de school onderwijs verzorgt dat samenhangt met de grondslag van de school (excl. openbare scholen), in procenten

Onderwijsaanbod en opvoeding overeenkomstig de grondslag van de school

Sluit het onderwijsaanbod van de school per richting aan bij wat men thuis aan levensbeschouwing overdraagt volgens de grondslag van de school? Een kind dat een katholieke school bezoekt, wordt thuis in aanzienlijk mindere mate dan een vergelijkbaar kind op een protestant-christelijke school volgens katholiek-christelijke

uitgangspunten opgevoed. Rond 50 procent van de kinderen krijgt op een protestant-christelijke school thuis ook een protestant-christelijke opvoeding. Iets meer dan 10 procent van de kinderen op katholieke scholen krijgt een opvoeding volgens de grondslag van de school. Zie tabel 3.15.

Tabel 3.15 - De mate waarin ouders hun kind opvoeden volgens de grondslag van de school en de mate waarin de school onderwijs volgens de grondslag verzorgt, afgezet tegen de grondslag, in procenten

	grondslag			
	katholiek		protestant-christelijk	
voedt u kind op volgens grondslag	bao (n=113)	vo n=66)	bao (n=113)	vo (n=82)
in hoge mate	12	11	43	52
in enige mate	50	39	27	31
in het geheel niet	38	50	30	17
totaal	100	100	100	100
geeft school onderwijs volgens grondslag	(n=110)	(n=63)	(n=111)	(n=80)
in hoge mate	23	10	66	48
in enige mate	72	71	34	47
in het geheel niet	5	19	0	5
totaal	100	100	100	100

Opvallend is dat de meeste ouders met kinderen op katholieke scholen vinden dat die scholen in hun onderwijs de grondslag slechts in enige mate laten doorklinken. Bij protestant-christelijke scholen wordt daar in duidelijk mindere mate aan getwijfeld.

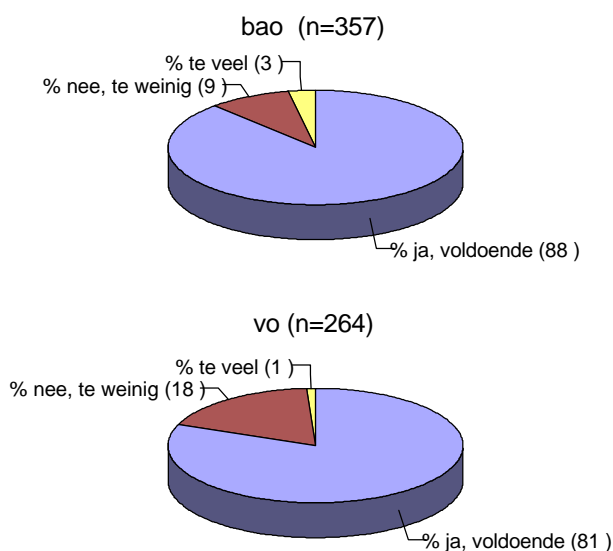
Katholieke ouders met kinderen in het basisonderwijs die kiezen voor een andere school dan een katholieke, voeden hun kinderen vaker zelf op vanuit een duidelijke visie, vinden vaker dat de school vanuit een duidelijke visie onderwijs geeft en dat de aanpak van de school beter aansluit bij hoe thuis met waarden en zingeving wordt omgegaan. Voor protestant-christelijke ouders in het basisonderwijs geldt het omgekeerde.

Protestant-christelijke ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs kiezen relatief vaker bewust voor een protestant-christelijke school, voeden hun kinderen bewuster op vanuit een bepaalde visie en vinden vaker dat de aanpak van de school aansluit bij hoe thuis met zingeving wordt omgegaan.

Aandacht voor het overdragen van een bepaalde godsdienst/levensbeschouwing

In figuur 3.16 zien we of men van mening is of de school voldoende doet aan het overdragen van een bepaalde godsdienst/levensbeschouwing.

Figuur 3.16 - De mate waarin de school voldoende tijd besteedt aan overdracht van kennis over godsdienst/levensbeschouwing, in procenten

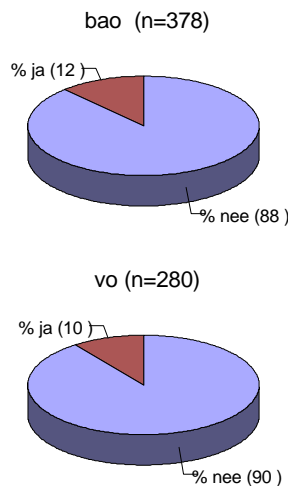
Dat ouders het niet erg vinden als de grondslag niet echt doorklinkt, blijkt uit het feit dat vrijwel iedereen van mening is dat er voldoende tijd besteed wordt aan het overdragen van kennis over godsdienst/levensbeschouwing. Een heel klein deel vindt het zelfs teveel van het goede. Er zijn geen verschillen tussen de richtingen.

Ouders steun wensen van school

Aan de respondenten is vervolgens de vraag voorgelegd of men vanuit de school ondersteuning

wenst bij het thuis bespreken van onderwerpen met betrekking tot godsdienst/levensbeschouwing. Zo'n 10 procent van de ouders zou bij gesprekken thuis over godsdienst/levensbeschouwing wel steun van de school wensen. Zie figuur 3.17. Er zijn geen verschillen tussen de richtingen. We hebben geen samenhangen gevonden tussen de mate waarin ouders de kinderen opvoeden volgens de grondslag, de mate waarin de school onderwijs geeft volgens de grondslag en de mate waarin de ouders steun wensen met betrekking tot godsdienst/levensbeschouwing.

Figuur 3.17 - De mate waarin ouders steun wensen van school voor het bespreken van onderwerpen met betrekking tot godsdienst/levensbeschouwing thuis, in procenten

3.8 Samenvatting

In dit hoofdstuk is eerst de vraag behandeld: in hoeverre ouders de wens, de tijd en de capaciteiten hebben om lid te worden van een schoolbestuur met het oog op de voortschrijdende schaalvergroting. Circa de helft van de ouders weet welke functies een bestuur vervult in het onderwijs en of er ouders in het bestuur zitting hebben. Zo'n driekwart geïnterviewden vindt het van belang dat ouders vertegenwoordigd zijn in het bestuur om het schoolbeleid te kunnen beïnvloeden en controle te kunnen uitoefenen op inhoud en vormgeving van het onderwijs leerproces. Een klein deel van de ouders is bereid zelf zitting te nemen in het schoolbestuur. Men vindt het veel aantrekkelijker om in een bestuur zitting te nemen dat één school beheert dan een bestuur dat zes scholen onder zich heeft. Gemiddeld wil men wel acht uur per maand investeren in bestuursactiviteiten en zich laten bijscholen. Hoe staan hedendaagse ouders tegenover de deelname in een schoolbestuur in het kader van de versterking van de positie van ouders? Het ideale

schoolbestuur is samengesteld uit zowel ouders als deskundigen. De ouders van de school zouden zelf de bestuursleden moeten kiezen in plaats van de zittende bestuursleden. Bij het selecteren van bestuursleden zou met name gelet dienen te worden op twee aspecten: beschikken over kennis van het onderwijs en gezond verstand gebruiken.

De derde vraag die tenslotte in dit hoofdstuk aan de orde kwam, was: hoe is de relatie tussen de eigen levensbeschouwing van ouders, de grondslag van de school en de vormgeving van het onderwijs? De meeste ouders hebben bewust gekozen voor de grondslag van de betreffende school. De aanpak op school sluit over het algemeen goed aan bij wat men thuis aan godsdienst/levensbeschouwing overdraagt. Ouders vinden ook dat de school in overeenstemming met de grondslag het onderwijs aanbiedt. Wat opvalt is dat leerlingen die een katholieke school bezoeken het minst thuis en op school vanuit een katholieke levensbeschouwing worden opgevoed en onderwezen. Het overgrote deel van de ouders is tevreden met de wijze waarop de school vorm geeft aan de levensbeschouwelijke identiteit.

Noot bij hoofdstuk 3

1. De verkregen gegevens zijn door de onderzoekers gecheckt op basis van de beschikbare informatie over de deelnemende scholen aan het onderzoek.

Bijscholing voor alternatieve besturen in het openbaar onderwijs

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de volgende twee onderzoeksvragen centraal: *In welke mate hebben bestuurders van alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs behoefte aan bijscholing in verband met de ontwikkelingen in het bestuurswerk als gevolg van nieuwe wet- en regelgeving. Wat is de behoefte van bestuurders aan specifieke bijscholing?*

Via voorzitters/secretarissen van nieuwe bestuursvormen in het openbaar onderwijs zijn bestuursleden met een vragenlijst benaderd. Op basis van de survey-gegevens onder voorzitters/secretarissen en leden van besturen geven we een beeld van de scholingsbehoeften van bestuursleden en de factoren die daarbij een rol spelen. In totaal hebben 137 bestuursleden een vragenlijst ingevuld (28% van de populatie): 76 in het basisonderwijs en 61 in het voortgezet onderwijs.

Paragraaf 4.2 geeft een beschrijving van wie er in het bestuur zitting hebben. Paragraaf 4.3 laat enkele bestuurskenmerken zien. En paragraaf 4.4 schetst de scholingsbehoeften. Paragraaf 4.5 geeft een beeld van de scholingsbehoeften naar achtergrondkenmerken van de bestuursleden. Paragraaf 4.6 gaat dieper in op vormen en vormgeving van scholing. In paragraaf 4.7 komt de deelname aan het scholingsaanbod van de Bestuurschool Openbaar Onderwijs¹ aan de orde. Het hoofdstuk wordt

afgesloten met een samenvatting en aanbevelingen.

4.2 Wie zitten er in het bestuur?

Bestuursleden die aan het onderzoek deelnamen, waren gemiddeld 49 jaar. Ruim driekwart (79%) van de respondenten bestaat uit mannen en zij hebben bijna allemaal (92%) een HBO of universitaire opleiding². De meesten (88%) hebben een betaalde baan, waarbij de sectoren onderwijs, dienstverlening en overheid ongeveer even sterk vertegenwoordigd zijn. In dit onderzoek is meer dan de helft (58%) van de leden die de vragenlijsten hebben ingevuld ‘gewoon lid’. Ook houdt meer dan de helft (53%) van de leden zich voornamelijk bezig met strategisch beleid en wettelijke aspecten, maar ook organisatie en management neemt een prominente plaats in (47%). Een groot deel (55%) van de leden maakt nog maar een of twee jaar deel uit van het bestuur³.

Verschillen tussen bestuursleden in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs

Wat zijn verschillen tussen bestuursleden in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs? Wat opvalt is dat bestuursleden in het voortgezet onderwijs ouder zijn, langer in het bestuur zitten, meer in een bestuur zitten dat eerder meedenkend dan sturend is in de richting van de schoolleiding en dat het bestuur dikwijls maar één school onder zijn beheer heeft.

4.3 Bestuurskenmerken

Tweederde van de leden omschrijft het bestuur als 'meedenkend' in de richting van de schoolleiding en een kwart geeft de omschrijving 'sturend'.

Bijna driekwart (72%) van de bestuursleden heeft zitting in een bestuur met commissie ex artikel 82-bestuursvorm.

4.4 Scholingbehoeften

Scholing staat bij bestuursleden van alternatieve bestuursvormen niet hoog in het vaandel. Bijna tweederde van de respondenten geeft aan dat binnen hun bestuur als een individuele verantwoordelijkheid wordt gezien. Dat er dan vaak niet veel van komt, valt af te leiden uit het feit dat slechts 9 procent wel eens scholing heeft gevolgd in verband met bestuursfunctie, en dat dan 20 uur per jaar aan scholing is besteed. Betekent dit nu dat ze scholingsbehoeften hebben? Die vraag staat centraal in dit onderzoek.

De bestuursleden hebben voor zes bestuursterreinen hun scholingsbehoeften aangegeven: strategisch beleid en wettelijke aspecten, beheer, personeelsbeleid, organisatie en management, onderwijskundig management, vaardigheden, vormen en vormgeving van scholing. Elk item is gescoord op een 5-puntsschaal van zeer sterke behoefte tot geen behoefte. Om de overzichtelijkheid van de beschrijving te bevorderen zijn in de tabellen de percentages zeer sterke/sterke behoefte gepresenteerd. Binnen elke tabel/figuur zijn de verschillende vragen gesorteerd op het totaalpercentage

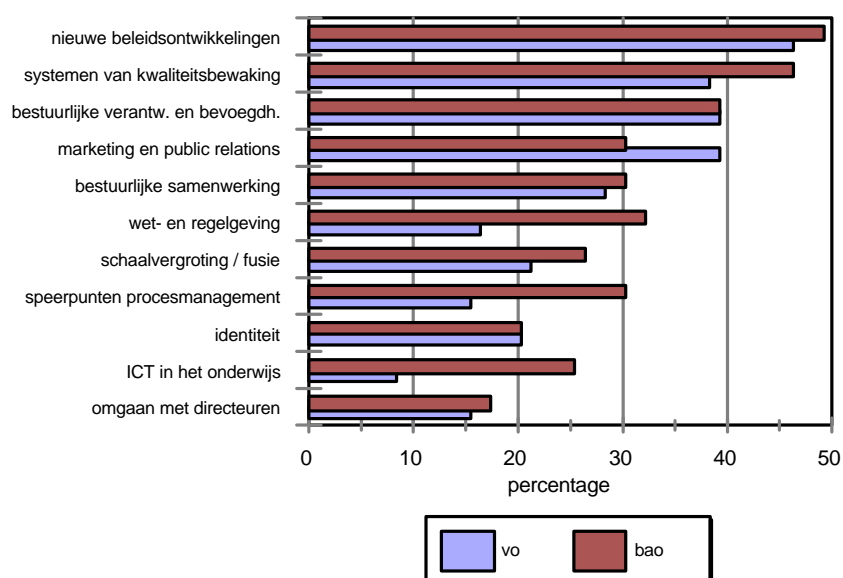
(zeer) sterke behoefte. Evenals bij de achtergrondgegevens hebben we ook hier aangegeven waar er significante verschillen bestaan tussen basisonderwijs en voortgezet onderwijs.

Omdat we de scholingsaspecten steeds per 'beleidsterrein' beschrijven kan het moeilijk zijn overzicht te houden over alle samenhangen van een bepaald achtergrondkenmerk met alle scholingsaspecten. Daarom is in de bijlage van dit hoofdstuk (tabel 4.1) een overzicht opgenomen waarin voor elke achtergrondvariabele en voor elk van de scholingsaspecten is aangegeven of bestuursleden in die klasse meer (+) of minder (-) hebben aangegeven (zeer) sterke scholingsbehoeften te hebben. Interactieve effecten zijn met een '*' aangegeven.

4.4.1 Scholingsbehoeften wat betreft strategisch beleid en wettelijke aspecten

Bijna de helft (47%) van de bestuursbestuursleden zegt (zeer) sterke behoefte te hebben aan scholing op het terrein van nieuwe beleidsontwikkelingen. Maar ook scholing wat betreft systemen van kwaliteitsbewaking, bestuurlijke verantwoordelijkheden en bevoegdheden staan hoog op de lijst. Het minste behoefte aan scholing is er op het aspect van omgaan met directuren (16%). We zien ook dat bestuursleden in het basisonderwijs meer behoefte hebben aan scholing dan bestuursleden in het voortgezet onderwijs op de aspecten: wet- en regelgeving, speerpunten procesmanagement en ICT in het onderwijs. Zie figuur 4.2.

Figuur 4.2 - Scholingsbehoeften met betrekking tot strategisch beleid en wetgevingsaspecten, in procenten

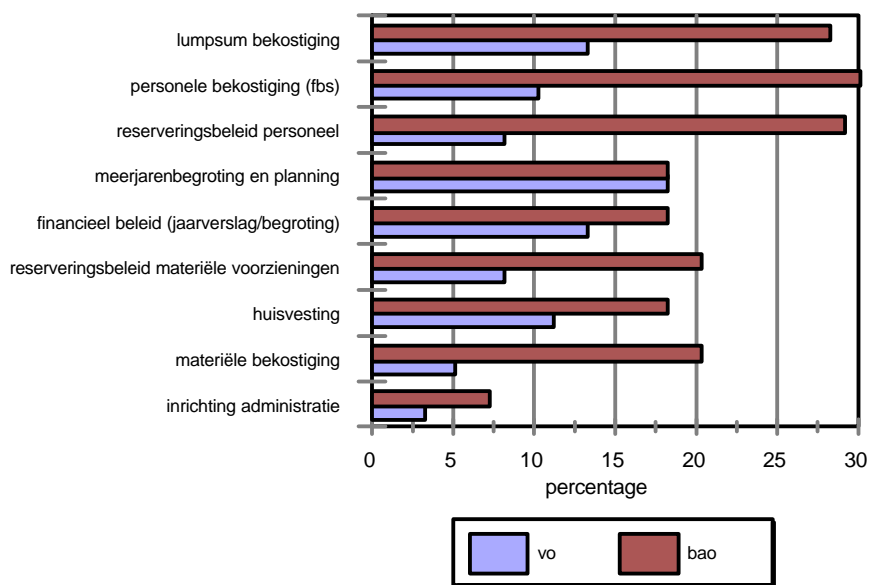

Verder hebben 'gewone' bestuursbestuursleden meer behoefte aan informatie over het werken met systemen van kwaliteitsbewaking en schaalvergroting/fusie. Bestuursleden die zelf in het onderwijs werk(t)en hebben minder behoefte aan het verkrijgen van kennis over beleidsontwikkelingen en wet- en regelgeving.

4.4.2 Scholingsbehoeften wat betreft beheer

De scholingsbehoeften op het terrein van 'beheer' zijn beduidend minder dan op het vorige terrein.

Slechts 15 tot 20 procent van de bestuursleden geeft aan een (zeer) sterke scholingsbehoeften te hebben op dit beleidsterrein. Wel is er op meer dan de helft van de aspecten een redelijk groot verschil tussen bestuursbestuursleden in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs, waarbij de scholingsbehoeften van bestuursbestuursleden in het basisonderwijs groter is, namelijk wat betreft de aspecten: lumpsumbekostiging, personele bekostiging (FBS), reserveringsbeleid personeel, reserveringsbeleid materiële voorzieningen en materiële bekostiging. Zie figuur 4.3.

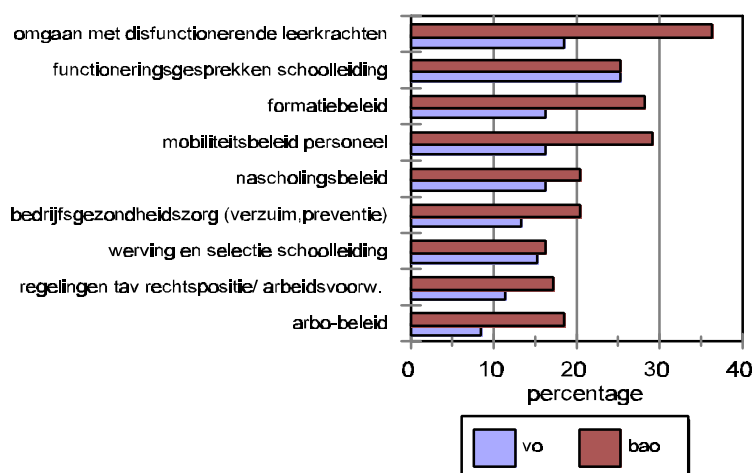
Figuur 4.3 - Scholingsbehoeften met betrekking tot beheer, in procenten

4.4.3 Scholingsbehoeften wat betreft personeelsbeleid

De scholingsbehoeften op het terrein van personeelsbeleid zijn over het algemeen maar marginaal groter dan het beleidsterrein beheer. Tussen 15 en 25 procent van de bestuursbestuursleden

heeft behoefte aan scholing. Hoewel ook hier de scholingsbehoeften in het basisonderwijs vrijwel altijd groter is dan in het voortgezet onderwijs, is er alleen wat betreft het omgaan met disfunctionerende leerkrachten sprake van een systematisch verschil. Zie figuur 4.4.

Figuur 4.4 - Scholingsbehoeften met betrekking tot personeelsbeleid, in procenten

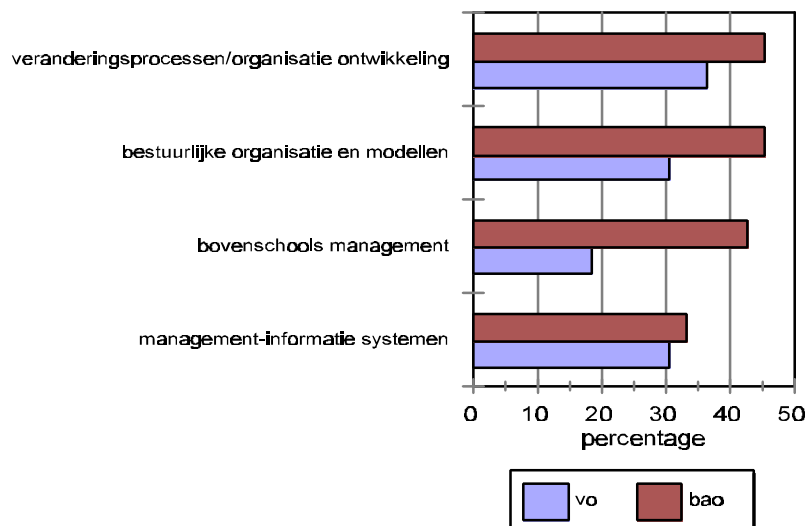

4.4.4 Scholingsbehoeften wat betreft organisatie en management

De scholingsbehoeften op het gebied van organisatie en management zijn redelijk groot. Ongeveer een derde van de bestuursbestuursleden heeft

hieraan (zeer) sterke behoefte. Ook hier zien we weer dat de scholingsbehoeften van bestuursbestuursleden in het basisonderwijs groter zijn dan in het voortgezet onderwijs, met name op de aspecten: bestuurlijke organisatie en modellen en bovenschools management. Zie figuur 4.5.

Figuur 4.5 - Scholingsbehoeften met betrekking tot organisatie en management, in procenten

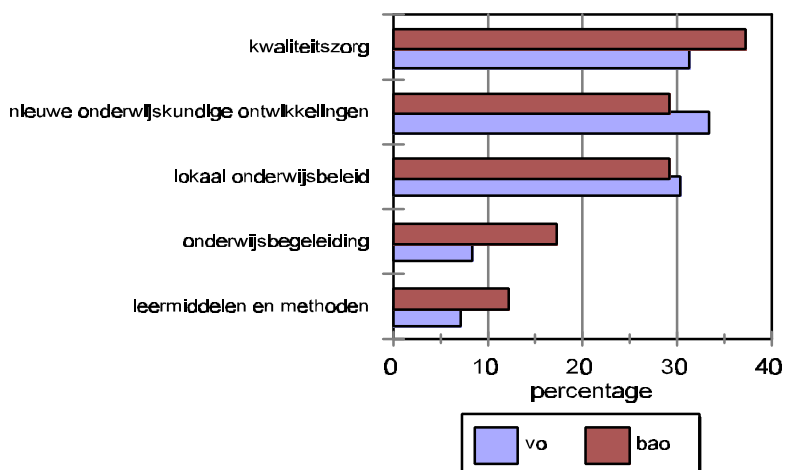

4.4.5 Scholingsbehoeften en onderwijskundig management

Afgezien van de beleidsterreinen onderwijsbegeleiding, leermiddelen en methoden zegt ongeveer een derde van de bestuursbestuursleden behoefte

te hebben aan scholing op het gebied van onderwijskundig management. Er bestaan binnen dit blok geen relevante verschillen in behoeften tussen bestuursleden in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Zie figuur 4.6.

Figuur 4.6 - Scholingsbehoeften met betrekking tot onderwijskundig management, in procenten

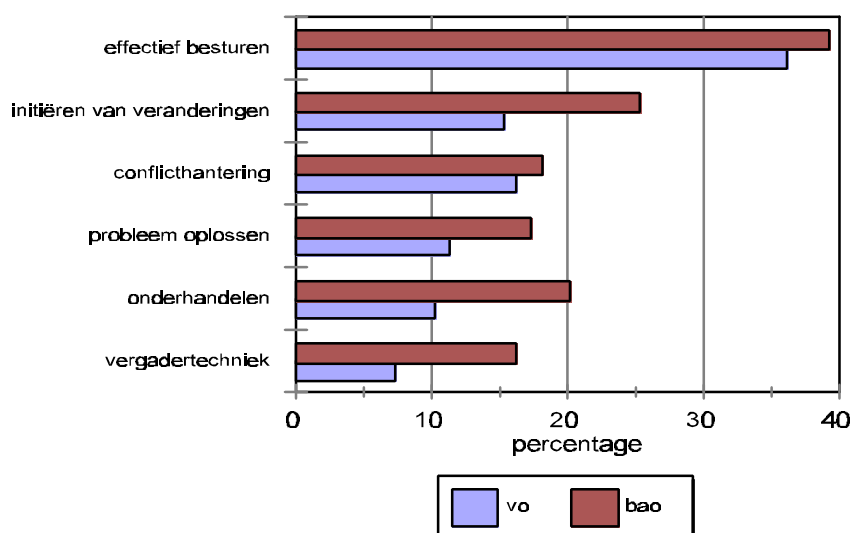

4.4.6 Scholingsbehoeften en vaardigheden

Afgezien van de behoefte aan kennisverwerving over 'effectief besturen' is er de wens om informatie te verkrijgen op het terrein van 'vaardigheden' maar matig. Tussen 15 en 20 procent van de bestuursleden zegt hieraan behoefte te hebben.

Hoewel bestuursleden in het basisonderwijs ook op dit gebied steeds iets meer scholingsbehoeften hebben, is er toch voor de verschillende aspecten afzonderlijk geen sprake van systematische verschillen in de behoeften tussen bestuursleden in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Zie figuur 4.7.

Figuur 4.7- Scholingsbehoeften met betrekking tot (bestuurs)vaardigheden, in procenten

Vrouwelijke bestuursleden hebben meer behoeften aan scholing dan mannelijke bestuursleden bij een groot deel van de vaardigheden.

Bestuursleden in het voortgezet onderwijs met bestuurservaring hebben meer behoefte aan scholing wat betreft conflicthantering. Bestuursbestuursleden die zich binnen het bestuur bezighouden met onderwijskundig management wensen meer geïnformeerd te worden over onderhandelen. En bestuursleden die identiteit in hun portefeuille hebben, wensen meer informatie over effectief besturen.

4.5 Achtergrondkenmerken en scholingsbehoeften

In welke mate verschillen de scholingsbehoeften naar achtergrondkenmerken van de bestuursleden?

Bestuursleden die pas *een of twee jaar* in het bestuur zitten, hebben meer behoefte aan scholing wat betreft bestuurlijke verantwoordelijkheden. Bestuursleden die al *langer* in het bestuur zitten, willen dat er bij scholing meer aandacht besteed wordt aan werving/selectie van schoolleiders en speerpunten procesmanagement. Bestuursleden in het *voortgezet onderwijs met be-*

stuurservaring hebben meer behoefte aan scholing wat betreft conflicthantering.

Vrouwen zeggen meer behoefte aan scholing te hebben dan mannen wat betreft personeelsbeleid, conflicthantering, probleem oplossen (bijvoorbeeld omgaan met disfunctionerende leerkrachten) en onderhandelen.

Bestuursleden die zich met name bezig houden met *bepaalde aspecten* van het bestuurswerk (bijvoorbeeld personeelsbeleid of onderwijskundig management) hebben ook veelal meer behoefte aan scholing op de betreffende beleidsterreinen (nascholingsbeleid, organisatie-ontwikkeling). Bestuursleden met personeelsbeleid en identiteit in hun portefeuille hebben meer behoefte aan scholing op het gebied van strategisch beleid: veranderingsprocessen, marketing en public relations.

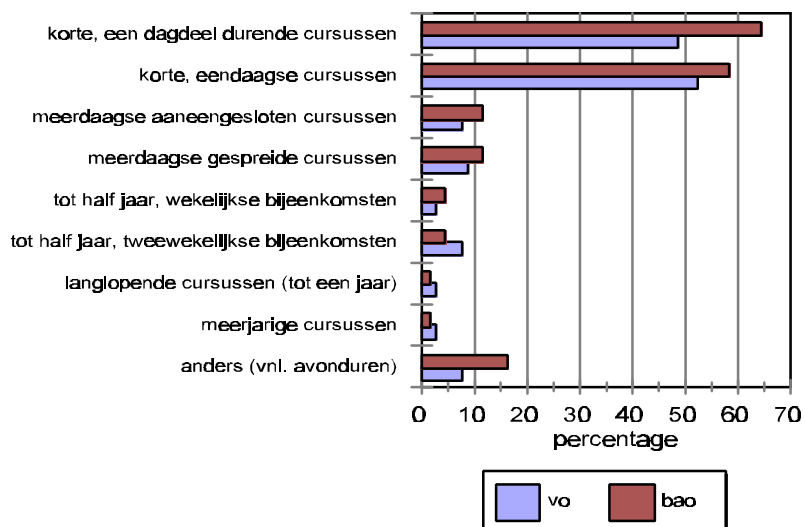
4.6 Vormen en vormgeving van scholing

De overgrote meerderheid (83%) van de bestuursbestuursleden wil tijd besteden aan scholing (basisonderwijs: 87%; voortgezet onderwijs: 79%). De tijd die men in scholing wil investeren is gemiddeld 23 uur per jaar. De hoeveelheid tijd die men wil vrij maken voor scholing loopt uiteen van 4 tot 150 uur per jaar. Bijna de helft van de bestuurders wil maximaal 4 tot 12 uur per jaar aan scholing besteden.

Voorkeur cursusduur

Meer dan de helft van de bestuursleden geeft de voorkeur aan een korte cursus, van een of twee dagdelen. Bij bestuursleden in het basisonderwijs is de voorkeur voor een cursus van een dagdeel zelfs nog sterker dan in het voortgezet onderwijs. Zie figuur 4.8.

Figuur 4.8 - Cursusduur voorkeur, in procenten

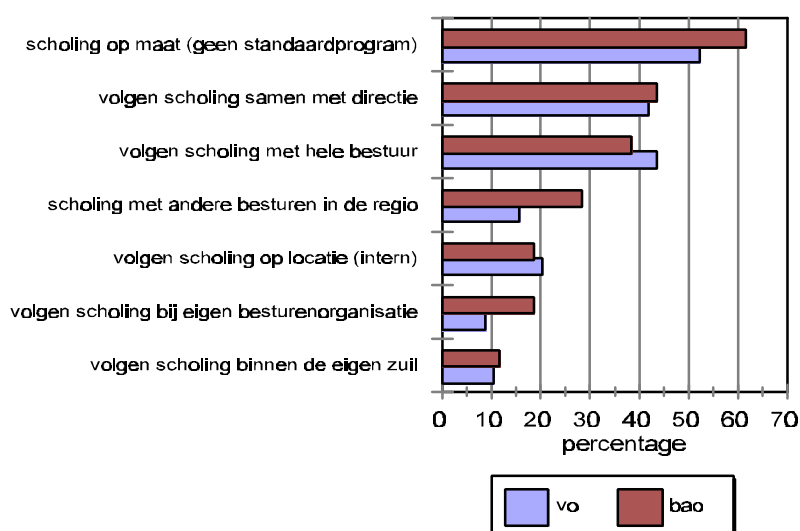
Slechts één bestuur (in het basisonderwijs) heeft een scholingsplan voor bestuursleden opgesteld.

Wat vinden bestuursleden belangrijk bij scholing?

Ruim 40 procent van de bestuursbestuursleden vindt scholing samen met de directie wenselijk.

Deze bestuursleden noemen dan met name scholing op het gebied van strategisch- en personeelsbeleid. Het grootste deel van de bestuursleden hecht ook belang aan een scholing op maat. Van de bestuursleden in het basisonderwijs hecht een groter deel dan in het voortgezet onderwijs belang aan scholing met andere besturen in de regio. Zie figuur 4.9.

Figuur 4.9 - Belangrijke aspecten bij scholing, in procenten

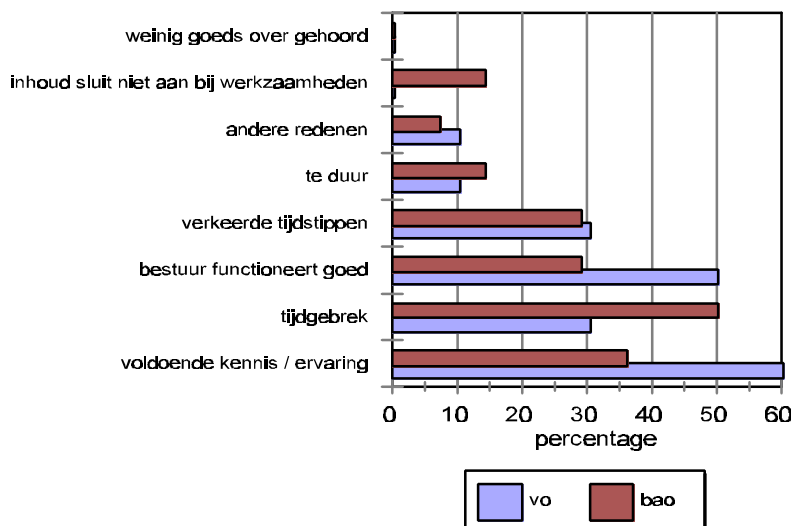

Jongere bestuursleden (50-) geven meer dan de oudere bestuursleden (50+) de voorkeur aan (voornamelijk) cursussen in de avonduren. Dat geldt ook voor vrouwelijke bestuursleden, die daarboven nog meer de voorkeur geven aan meerdaagse gespreide cursussen en wekelijkse bijeenkomsten (tot een half jaar). Bestuursleden die zich bezighouden met organisatie en management hechten meer belang aan het volgen van scholing met het hele bestuur en (in het voortgezet onderwijs) op locatie. Bestuursleden in besturen met vijf of meer scholen in beheer geven meer de voorkeur aan korte, een dagdeel durende cursussen.

4.7 Deelname scholingsaanbod van de Bestuursschool Openbaar Onderwijs

19 Procent van de bestuursleden is op de hoogte van het scholingsaanbod van de Bestuursschool Openbaar Onderwijs (BOO). Van deze 26 bestuursleden hebben er slechts twee ooit een dergelijke cursus gevolgd. De 24 bestuursbestuursleden die (hoewel op de hoogte) nooit hebben deelgenomen, hebben enkele redenen genoemd waarom ze zich nooit hebben aangemeld. Als belangrijkste redenen voor niet deelnemen worden genoemd: voldoende kennis/ervaring, tijdgebrek, en dat het bestuur goed functioneert. Zie figuur 4.10.

Figuur 4.10 - Reden(en) waarom men nooit heeft deelgenomen aan BOO-cursus, in procenten

Bestuursleden in besturen die scholing als aandachtspunt van beleid hebben, zijn meer op de hoogte van het scholingsaanbod van de BOO. Dit geldt ook voor bestuursleden die ondersteuning krijgen bij onderwijskundig management.

4.8 Samenvatting

Een klein deel van de bestuurders van alternatieve bestuursvormen in het openbare onderwijs heeft scholing gevolgd in verband met de bestuursfunctie.

Samenvattend kunnen we stellen dat de scholingsbehoeften bij bestuursleden in het basisonderwijs groter zijn dan in het voortgezet onderwijs. We weten dat bestuursleden in het basisonderwijs jonger en minder ervaren zijn, zich gedeeltelijk, met andere dingen bezighouden en dat hun besturen in een andere structuur functioneren. Het is de vraag of verschillen in kenmerken tussen personeelsleden het contrast in scholingsbehoeften tussen beide onderwijssoorten

kan verklaren. Daartoe hebben we covariantieanalyses uitgevoerd waarbij de verschillen in scholingsbehoeften tussen basis- en voortgezet onderwijs worden gecorrigeerd voor verschillen in achtergrondkenmerken. Hieruit komt naar voren dat de kenmerken waarop de beide schoolsoorten verschillen (bestuursvorm, aantal scholen onder beheer, de grootte van het bestuur, aandacht voor scholing) **geen** verklaringen bieden voor de gevonden discrepanties in scholingsbehoeften. De verschillen zijn dus blijkbaar van een meer fundamentele aard.

Meer specifiek (zie bijlage hoofdstuk 4, tabel 4.1b) hebben vrouwelijke bestuursleden meer behoeften aan scholing wat betreft personeelsbeleid en vaardigheden. En bestuursleden met personeelsbeleid en identiteit in hun pakket op het terrein van strategisch beleid.

De gevonden samenhangen zijn, afgezien van toeval, binnen zowel basisonderwijs als voortgezet onderwijs te vinden. Er zijn namelijk geen interactie effecten gevonden op plaatsen waar een totale samenhang bestaat.

Kortom. In welke mate hebben bestuurders van alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs behoefte aan bijscholing in verband met ontwikkelingen in het bestuurswerk als gevolg van nieuwe wet- en regelgeving? Bijna de helft van de bestuursleden heeft (grote) behoefte aan scholing met betrekking tot strategisch beleid, wetgevingsaspecten en organisatie/(onderwijskundig) management. En wat is de behoefte van

bestuurders aan specifieke bijscholing? Vrouwelijke bestuursleden hebben met name behoefte aan scholing wat betreft personeelsbeleid en vaardigheden. De specifieke vragen van de bestuursleden zijn afhankelijk van welke taken zij in hun pakket hebben. Bestuursleden willen met name scholing op maat via kortdurende cursussen (eventueel in de avonden).

Noten bij hoofdstuk 4

1. De Bestuurschool Openbaar Onderwijs is een school van de Vereniging voor Openbaar onderwijs die scholing verzorgt voor iedereen die bestuurlijk verantwoordelijk is voor openbare scholen.
2. In vergelijking met de populatie van het onderzoek van Van Kessel e.a. (1999) naar de scholingsbehoeften van besturen in het primair onderwijs valt op dat er in dit onderzoek meer vrouwen deelnemen.
3. In de bijlage bij hoofdstuk 4 (tabel 4.1) staan de persoonskenmerken van de bestuursleden en enkele kenmerken van het bestuur. Een beknopte beschrijving van alle systematische verschillen, zoals aangegeven in tabel 4.1, staan in de bijlage bij hoofdstuk 4 (tabellen 4.1b en 4.1c).

Samenvatting en conclusies

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten samengevat. We beginnen met de aanleiding, onderzoeksvraag, -opzet en -uitvoering (paragraaf 5.2). In paragraaf 5.3 worden de resultaten gepresenteerd per onderzoeksvraag.

5.2 Aanleiding, onderzoeksvraag, -opzet en -uitvoering

Op verzoek van het College van Bisschoppelijk Gedelegeerden, de Nederlandse Katholieke Schoolraad en het Contactcentrum Bevordering Openbaar Onderwijs heeft het Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen (ITS) een onderzoek uitgevoerd naar de samenwerking tussen ouders en school wat betreft de levensbeschouwelijke identiteit, de deelname van ouders in het schoolbestuur en de behoefte aan bijscholing voor alternatieve besturen in het openbaar onderwijs. Het onderzoek startte in maart 1999 en is afgesloten in maart 2000.

De probleemstelling van het onderzoek is als volgt geformuleerd:

1. Welke mogelijkheden zijn er voor ouders om hun stem in het geheel van samenwerken tussen ouders en school te laten horen wat betreft het gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie met de grondslag? Hoe kunnen ouders meer betrokken worden bij de scholen voor basis- en voortgezet met name daar waar het gaat om gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie met de grondslag? Hoe kunnen ouders samenwerken met de school als het gaat om opvoeding en vorming

van hun kinderen op identiteitsgebied? (College van Bisschoppelijk Gedelegeerden);

2. In hoeverre hebben ouders de wens, de tijd en de capaciteiten om lid te worden van een schoolbestuur met het oog op de voortschrijdende bestuurlijke schaalvergroting? (Nederlandse Katholieke Schoolraad);
3. Is er behoefte (en zo ja welke) aan specifieke bijscholing voor bestuur en management van openbare scholen als gevolg van nieuwe bestuursvormen en nieuwe wetgeving? (Contactcentrum Bevordering Openbaar Onderwijs).

De onderzoeksopzet bevatte vier fasen:

1. De *interviews met ter zake deskundigen* (maart 1999- juni 1999) hadden tot doel een beeld te krijgen van de stand van zaken met betrekking tot de samenwerking tussen katholieke scholen en ouders over zingevingsvraagstukken. De ter zake deskundigen zijn gevraagd of zij op grond van hun kennis van praktijksituaties 'good practices' te noemen. 'Good practices' zijn situaties waar sprake is dat ouders zitting hebben in het schoolbestuur; ouders betrokken zijn c.q. samenwerken met de school wat betreft de identiteit van de school en de vorming van de identiteitsontwikkeling van leerlingen, leerkrachten en ouders samenwerken bij de levensbeschouwelijke vorming van leerlingen.
2. De *casesstudies* (maart 1999 - juni 1999) hadden tot doel inzicht te krijgen hoe er binnen scholen aandacht is voor de rol van ouders bij zingevingsvraagstukken en de rol van ouders in schoolbesturen. Per case zijn relevante (beleids)documenten van de instelling bestudeerd en zijn op locatie (groeps)gesprekken gevoerd met directieleden, bestuursleden, ouders in de MR, de ouderraad, het bestuur van de ouder-

vereniging die zich met zingevingsvraagstukken bezig houden. In totaal zijn 164 personen bij het onderzoek betrokken geweest.

3. Het *survey* (oktober- november 1999) onder ouders met schoolgaande kinderen in primair onderwijs en voortgezet onderwijs had tot doel een antwoord te geven op de vraag hoe hedendaagse ouders staan tegenover de deelname in een schoolbestuur en ook om te zien in hoeverre ouders betrokken (willen) worden bij de identiteit;
4. Het *survey* (september - november 1999) onder voorzitter/secretarissen en leden van nieuwe/ alternatieve besturen in het openbaar onderwijs had tot doel om te onderzoeken wat de behoefte is aan specifieke bijscholing.

5.3 Resultaten

5.3.1 Ouders en levensbeschouwelijke identiteit op katholieke scholen

(Geherformuleerde) onderzoeksvraag 1: de mogelijkheden voor ouders om hun stem in het geheel van samenwerken tussen ouders en school te laten horen wat betreft het gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie met de grondslag; hoe ouders meer betrokken kunnen worden bij de scholen voor basis- en voortgezet onderwijs met name daar waar het gaat om gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie met de grondslag; hoe ouders kunnen samenwerken met de school als het gaat om opvoeding en vorming van hun kinderen op identiteitsgebied.

De aantrekkingskracht van de bezochte scholen wordt met name bepaald door de uitstraling, de sfeer, de pedagogische aanpak en in mindere mate door godsdienstige elementen. In het onderzoek is de eerste onderzoeksvraag wat breder opgevat. Er is - ofschoon deze onderzoeksvraag dat niet letterlijk opdraagt - ook gelet

op de inhoud van de identiteitsteksten in schoolgidsen, schoolplannen, brochures en de (gewenste) rol van de ouders daarbij.

De scholen die deelnamen aan het onderzoek dagen ouders uit hun stem te laten horen over de levensbeschouwelijke identiteit van de school en verantwoordelijkheden te nemen via het schoolbestuur, de MR, de ouderraad of de oudervereniging. De school zet de deur naar de ouders toe wijd open om te participeren op groeps-, school- en bestuursniveau en mee te denken/beslissen over identiteitskwesties. De ouderbetrokkenheid is over het algemeen iets groter in het basisonderwijs dan in het voortgezet onderwijs. In het voortgezet onderwijs worden de leerlingen steeds meer de gesprekspartners van de school en komen de ouders op een grotere afstand te staan.

De tweede onderzoeksvraag luidde: hoe kunnen ouders meer betrokken worden bij de scholen voor basis- en voortgezet met name daar waar het gaat om gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie met de grondslag? Manieren om ouders zowel in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs meer te betrekken bij de scholen met name daar waar het gaat om gestalte geven aan de identiteit van de school in relatie met de grondslag zijn:

- *groepsniveau*: ouders laten assisteren bij vieringen en de aanpak/inhoud van het levensbeschouwelijk onderwijs;
- *schoolniveau*: met ouders van gedachten te wisselen over het pedagogisch klimaat: de sfeer, de wijze van omgaan met elkaar;
- *bestuursniveau*: in samenspraak met ouders een duidelijke (katholieke-christelijke) visie te ontwikkelen op het hanteren van waarden en normen op school.

Schoolteams trachten in samenspraak met ouders van hun scholen (waarden)gemeenschappen te vormen en in stand te houden teneinde een bijdrage te leveren aan het welzijn van leerlingen.

De derde onderzoeksvraag was: hoe kunnen ouders samenwerken met de school als het gaat om opvoeding en vorming van hun kinderen op identiteitsgebied? De bezochte scholen trachten nadrukkelijk ouders te helpen bij het creëren en opbouwen van positieve thuiscondities die de levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling van leerlingen bevorderen. De samenwerking tussen school en ouders in verband met de godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming van de leerlingen wordt in de ‘good practices’ als een ‘basisverplichting’ gezien die de communicatie op school over normen en waarden bevordert. In het basisonderwijs ligt in het omgaan met waarden in scholen het accent veelal op waardenoverdracht en waardenstimulering (‘preaching’) en in het voortgezet onderwijs op waardencommunicatie/waardenverheldering (‘teaching’). De school besteedt doorgaans expliciet aandacht aan partnerschap tussen ouders en school wat betreft onderwijs in godsdienstige/levensbeschouwelijke vorming.

Concrete aanbevelingen: aanpak partnerschap

De ontwikkeling voor de aanpak van partnerschap gaat doorgaans in drie stappen:

- a. voorbereiding;
- b. formulering en
- c. ontwikkeling/herziening.

Stadia die elkaar steeds weer kunnen opvolgen. Het is veelal het doelmatigste als bij de voorbereiding de directie het voortouw neemt en globaal in kaart brengt hoe de ‘omgeving’ van de school er uit ziet. Het is van belang om in de eerste plaats zicht te krijgen op factoren die van invloed zijn op de samenwerking tussen de beoogde partners. Dat zijn onder meer:

- a. *externe invloeden*: bijvoorbeeld ontwikkeling- en in de samenstelling van de schoolbevolking, de houding van de parochie ten aanzien van samenwerking;
- b. *interne invloeden*: bijvoorbeeld opvattingen van personeel over vormen van partnerschap,

de schoolcultuur en ervaringen in het verleden met ouderbetrokkenheid.

De directie zou op basis van eigen opvattingen en een afweging van de relevante interne en externe factoren tot een voorlopige formulering van een visie op de samenwerking kunnen komen. De vraag is hoe vervolgens commitment van de betrokkenen kan worden bewerkstelligd. Niet alleen omdat het draagvlak bij personeelsleden, ouders, leerlingen (in het voortgezet onderwijs), leden van de parochie/kerk een belangrijke voorwaarde is om met een plan van aanpak te kunnen werken, maar ook omdat de betrokkenen kunnen bijdragen aan een kwalitatief goede invulling daarvan.

Vragen die vervolgens aan de orde kunnen komen, zijn:

- Hoe reageren we als school, ouders en lokale geloofsgemeenschap op elkaar? Welke factoren dragen bij aan het optimaal functioneren van de samenwerking tussen school, ouders en geloofsgemeenschap?
- Wat hebben we tot nu toe zelf gedaan en welke activiteiten kunnen we ondernemen?
- Hoe kunnen we onze wensen realiseren? Zijn we daartoe als schoolteam, ouderraad en parochie/kerk ook in staat? Wat geeft richting aan wat we doen? (Het gaat om het ‘vermogen’ en niet om de inhoud van de actie!)
- Waar zetten we ons als schoolteam, ouderraad, parochie/kerk voor in? Wat is belangrijk voor ons? Waarom doen wij dit? En doen wij dat ook zo? Wat zijn onze normen en waarden?
- Wie zijn wij als schoolteam/ouderraad/parochie/kerk? Wie willen wij zijn? In hoeverre komt het zelfbeeld overeen met de praktijk?
- Van waaruit denken en handelen wij als schoolteam/ouderraad/parochie/kerk? Wat is onze bezieling?

Ontwikkeling en herziening van het partnerschap tussen school, ouders en parochie/kerk hoort thuis in de cyclus van de vorming van samenwer-

kingsbanden, ervaringen opdoen en afspraken bijstellen. De school kan nadat met de samenwerking enige kennis is opgedaan, nagaan of herziening van gemaakte besluiten nodig is. Het partnerschap geeft in ieder geval inspiratie en (vaak ook) verdieping aan de concrete invulling van het dagelijkse werk.

5.3.2 Ouders en het schoolbestuur

Onderzoeksvraag 2: welke wensen ouders hebben om lid te worden van een schoolbestuur met het oog op de voortschrijdende bestuurlijke schaalvergroting, de tijd die ouders beschikbaar hebben voor het bestuurswerk en of ze hiervoor de capaciteiten hebben

Circa de helft van de ouders weet welke functies een bestuur vervult in het onderwijs en of er ouders in het bestuur zitting hebben. Zo'n driekwart van de geïnterviewde ouders vindt het van belang dat ouders vertegenwoordigd zijn in het bestuur om het schoolbeleid te kunnen beïnvloeden en controle te kunnen uitoefenen op inhoud en vormgeving van het onderwijs leerproces. Een klein deel van de ouders is bereid zelf zitting te nemen in het schoolbestuur. Men vindt het veel aantrekkelijker om in een bestuur zitting te nemen dat één school beheert dan een bestuur dat zes scholen onder zich heeft. Gemiddeld willen wel acht uur per maand investeren in bestuursactiviteiten en zich laten bijscholen. Hoe staan hedendaagse ouders tegenover de deelname in een schoolbestuur in het kader van de versterking van de positie van ouders? Het ideale schoolbestuur is samengesteld uit zowel ouders als deskundigen. De ouders van de school zouden zelf de bestuursleden moeten kiezen in plaats van de zittende bestuursleden. Bij het selecteren van bestuursleden zou met name gelet dienen te worden op twee aspecten: beschikken over kennis van het onderwijs en gezond verstand gebruiken.

De derde vraag die tenslotte aan de orde kwam, was: hoe is de relatie tussen de eigen levensbeschouwing van ouders, de grondslag van de school en de vormgeving van het onderwijs? De meeste ouders hebben bewust gekozen voor de grondslag van de betreffende school. De aanpak op school sluit over het algemeen goed aan bij wat men thuis aan gods-dienst/levensbeschouwing overdraagt. Ouders vinden ook dat de school in overeenstemming met de grondslag het onderwijs aanbiedt. Wat opvalt is dat leerlingen die een katholieke school bezoeken het minst thuis en op school vanuit een katholieke levensbeschouwing worden opgevoed en onderwezen. Het overgrote deel van de ouders is tevreden met de wijze waarop de school vorm geeft aan de levensbeschouwelijke identiteit.

5.3.3 Bijscholing voor bestuur van openbare scholen

Onderzoeksvraag 4: de mate waarin bestuurders van nieuwe bestuursvormen in het openbaar onderwijs behoefte hebben aan bijscholing in verband met de ontwikkeling van (bij)scholingsinstrumenten voor bestuur en management; wat de behoefte van (potentiele) bestuurders is aan specifieke bijscholing

Een klein deel van de bestuurders van alternatieve bestuursvormen in het openbare onderwijs heeft scholing gevolgd in verband met de bestuursfunctie. De scholingsbehoeften bij bestuursleden in het basisonderwijs zijn groter dan in het voortgezet onderwijs. Vrouwelijke bestuursleden hebben meer behoeften aan scholing wat betreft personeelsbeleid en vaardigheden. En bestuursleden met personeelsbeleid en identiteit in hun pakket op het terrein van strategisch beleid. De gevonden samenhangen zijn, afgezien van toeval, binnen zowel basisonderwijs als voortgezet onderwijs te vinden. Er zijn namelijk

geen interactie effecten gevonden op plaatsen waar een totale samenhang bestaat.

In welke mate hebben bestuurders van alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs behoefte aan bijscholing in verband met ontwikkelingen in het bestuurswerk als gevolg van nieuwe wet- en regelgeving? Bijna de helft van de bestuursleden heeft (grote) behoefte aan scholing met betrekking tot strategisch beleid, wetgevingsaspecten en organisatie/(onderwijskundig) management. En wat is de behoefte van bestuurders

aan specifieke bijscholing? Vrouwelijke bestuursleden hebben met name behoefte aan scholing wat betreft personeelsbeleid en vaardigheden. De specifieke vragen van de bestuursleden zijn afhankelijk van welke taken zij in hun pakket hebben. Bestuursleden willen met name scholing op maat via kortdurende cursussen (eventueel in de avonden).

Bijlagen

Bijlage bij hoofdstuk 1

Interviews met ter zake deskundigen

Er zijn vanaf maart 1999 (telefonische) gesprekken (10) gevoerd met deskundigen in het katholiek onderwijs¹. Het doel van de gesprekken was een beeld te krijgen van de stand van zaken met betrekking tot de samenwerking tussen katholieke scholen en ouders over zingevingsvraagstukken. Hen is gevraagd op grond van hun kennis van praktijksituaties ‘good practices’ te noemen. ‘Good practices’ zijn situaties waar sprake is dat:

- a. ouders zitting hebben in het schoolbestuur;
- b. ouders betrokken zijn c.q. samenwerken met de school wat betreft de identiteit van de school en de vorming van de identiteitsontwikkeling van leerlingen;
- c. leerkrachten en ouders samenwerken bij de levensbeschouwelijke vorming van leerlingen.

Onderzoeksinstrument

Er is gebruik gemaakt van een topiclijst, voor het grootste deel met open vragen. De interviews zijn door de onderzoekers afgenomen. Gestart is te spreken met de aanvragers en met deskundigen. Vervolgens is deelgenomen aan de symposia ‘125 Jaar katholiek onderwijs in Utrecht’ (St. Gregoriuscollege), ‘Klein beginnen’ (SGO, Hoevelaken) en een colloquium ‘Onderwijs in Nederland: tussen Zuil en Markt?’ (SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen, Amsterdam). Tijdens deze bijeenkomsten (april-juni 1999) is ook een aantal interviews (6) afgenomen met docenten en leerlingen van scholen die geselecteerd waren voor de casestudies in de volgende fase van het onderzoek.

Analyse

Op basis van de interviews en de casestudies is de rol van ouders bij de levensbeschouwelijke identiteit in het katholiek onderwijs beschreven. Het concept-eindverslag is voorgelegd aan de aanvragers.

Casestudies

Het doel van dit onderzoeksdeel is inzicht te krijgen in hoe er binnen scholen aandacht is voor de rol van ouders bij zingevingsvraagstukken en de rol van ouders in schoolbesturen.

Selectie van de cases

Een case omschrijven we als ‘een school in het basis- en voortgezet onderwijs waarbinnen het beleid en de uitvoering inzake het primaire proces plaats vindt’.

Bij de selectie van cases is gezocht naar scholen waar ervaring is opgedaan met vraagstukken inzake ouderbetrokkenheid bij de levensbeschouwelijke identiteit van de scholen en samenwerking tussen ouders en school wat betreft opvoeding en vorming van kinderen op identiteitsgebied. Idealiter werd bij diezelfde scholen ook de rol van ouders in schoolbesturen rond zingeving onderzocht.

Er zijn tien cases geselecteerd, waarbij het uitgangspunt was dat per deelthema (de rol van ouders in schoolbesturen, betrokkenheid ouders bij identiteitszaken op bestuurs- en schoolniveau, samenwerking tussen ouders en school bij vorming van de leerlingen op identiteitsgebied) aan de orde zou komen. Bij de selectie van de cases zijn ter zake deskundigen als informatiebron gebruikt.

Bij de selectie van de cases is gestreefd naar een spreiding waarbij zoveel mogelijk rekening is gehouden met de verdeling naar regio, de schoolgrootte, vormen van voortgezet onderwijs en de wijze waarop men vorm geeft aan de katholici-teit. De geselecteerde scholen trachten in hun religieuze legitimering doorgaans zoveel moge-lijk uit te gaan van een maximale katholieke eigenheid. Dit betekent dat deze scholen dus geen representatief beeld geven van 'de' kato-olieke scholen in Nederland, maar dat het met name gaat om (gods-

dienstig en religieus) geïnspireerde scholen die in samenspraak met ouders vorm proberen te geven aan hun katholieke identiteit.

In de periode maart-juni 1999 hebben de direc-teuren een uitnodiging ontvangen voor deelname aan het onderzoek. Alle directies stemden er in toe dat hun scholen aan het onderzoek zouden deelnemen. Een directeur wilde niet dat het per-soneel bevraagd zou worden in verband met de werkdruk.

Schema 1.3 - Overzicht aantal personen waarmee gesproken is op katholieke scholen (I=identiteit; B=besturen, bestuurscommissies, schoolcommissies)

school	thema's	ouders in bestuur/ bestuurs- commissies, school- commissies	directieleden	leerkrachten/ (godsdiens)t- leraren	ouders in MR/ouder- raad/ identiteits- commissies	leerlingen (in leerlin- genraden)
Bao 1	I/B	4	1	2	2	6
Bao 2	I/B	2	1	3	5	5
Bao 3	I/B	3	2	5	5	12
Bao 4	I/B	2	1	1 ¹	2	3
Bao 5	I/B	3	1	3 ²	3	4
Vo 1	I/B	2	2	4	4	36 ³
Vo 2	I/B	2	1	2	5	4
Vo 3	I/B	2	1	4	2	18 ⁴
Vo 4	I/B	2	1	3	3	3
Vo 5	I/B	2	1	2	3	4

1 Een gesprek met de districtscatecheet; directeur verleende geen toestemming dat leerkrachten zouden meewer-ken aan het onderzoek in verband met de werkdruk.

2 Waaronder een gesprek met de pastor en de districtscatecheet.

3 Leerlingen van de afdelingen: gymnasium, atheneum en havo van een scholengemeenschap.

4 Leerlingen van een categoriale mavo-school.

Vanaf april tot december 1999 zijn de casestudies uitgevoerd. Per case zijn relevante (beleids)documenten van de instelling bestudeerd en zijn op locatie gesprekken gevoerd met in eerste instantie directieleden, bestuursleden (centraal en decentraal). Er zijn ook (groeps)gesprekken gevoerd met andere relevante actoren zoals ouders in de MR, de ouderraad, het bestuur van de oudervereniging die zich met zingevingsvraagstukken bezig houden. Daarnaast zijn er (groeps)gesprekken gevoerd met leraren en met leerlingen. Er zijn in totaal met 164 personen (groeps-) gesprekken gevoerd (zie schema 1.3).

Onderzoeksinstrumenten

Ten behoeve van de casestudies zijn topiclijsten ontworpen. In de topiclijst voorgelegd aan de *directies* en *besturen* lag het accent op de ervaringen van en met ouders in het schoolbestuur, (de gevolgen van) het beleid inzake de vormgeving aan de levensbeschouwelijke identiteit en de

rol van de ouders daarbij. Dit accent gold ook voor de topiclijst voor *leden van identiteitswerkgroepen*.

In de praktijk kwam het voor dat gesprekken met directies, bestuursleden en werkgroepleden gecombineerd konden worden. In de topiclijsten voor de *individuele leerkrachten* (ook *godsdiensdocenten in het voortgezet onderwijs*) lag het accent op ervaringen en wensen wat betreft de samenwerking tussen leerkrachten en ouders - (knelpunten, verbeterpunten) wat betreft de levensbeschouwelijke vorming van leerlingen. In de topiclijst voor de *ouders* en de *leerlingen* (van de bovenbouw in het basisonderwijs) lag de klemtoon op ervaringen en wensen wat betreft levensbeschouwelijke vorming vanuit de eigen optiek. Het concept van de topiclijst is ter bespreking voorgelegd aan de aanvrager. Zie schema 1.4a.

Schema 1.4a - Gevraagde informatie

Identiteit:

- . bevoegd gezag c.q. de directie van scholen richting geven aan de communicatie tussen ouders en school om gestalte te geven aan de bijzondere identiteit
- . concrete vormgeving levensbeschouwelijke identiteit in de alledaagse onderwijspraktijk en de rol van ouders daarbij
- . wijze van omgaan met de spanning tussen de grondslag van de instelling en de pluriformiteit van de leerlingen
- . vorm geven aan de levensbeschouwelijke identiteit: in personeelsbeleid, curriculum, extra-curriculair, profilering via bepaalde acties, hanteren van een vormingsconcept wat betreft zingeving, aandacht voor zingevingsvragen van leerlingen
- . ontplooiing van activiteiten wat betreft de bewustwording van ouders omtrent hun positie als vragers van onderwijs met een bijzondere identiteit
- . rol leerkrachten bij de levensbeschouwelijke vorming die ouders hun kinderen thuis (kunnen) geven
- . gevonden oplossingen voor problemen waar men tegenaan loopt.

De kwalitatieve analyses van het materiaal verzameld in de casestudies, waren gericht op het

verkrijgen van verdiepende antwoorden op de onderzoeksvragen.

Telefonische enquête onder ouders van schoolgaande kinderen

Om een antwoord te geven op de vraag naar de wijze waarop hedendaagse ouders staan tegenover de deelname in een schoolbestuur en ook om te zien in hoeverre ouders betrokken (willen) worden bij de identiteit, is in oktober-november 1999 een survey gehouden onder ouders van schoolgaande kinderen.

Een representatieve steekproef van ouders met kinderen in primair onderwijs en voortgezet

onderwijs is telefonisch geënkquêteerd. Met 381 ouders in het primair onderwijs en met 282 ouders in het voortgezet onderwijs is een telefonisch gesprek gevoerd.

Steekproefomvang en respons

In het kader van de telefonische enquête onder ouders van leerlingen uit basis- en voortgezet onderwijs, is een steekproef van 809 adressen uit het ITS-databestand getrokken. Reden van uitval en uiteindelijk responspercentage staan in tabel 1.5.

Tabel 1.5 - Steekproefomvang, uitval en bereikte respons

Omvang beginbestand steekproef	Totaal		bao		vo	
	N	%	N	%	N	%
gebeld	809	100	438	100	371	100
niet bereikt	54	6,7	25	5,7	29	7,8
geen afspraak binnen termijn	19	2,3	10	2,3	9	2,4
geen kinderen meer in bao of vo	24	3,0	0	0,0	24	6,5
geen tijd/zin, weet niets van onderwerp	49	6,1	22	5,0	27	7,3
respons	663	82,0	381	87,0	282	76,0

Met een respons van 82 procent van de eerder getrokken steekproef kunnen we concluderen dat door deze beperkte uitval de gevonden resultaten representatief zijn voor de onderzochte populaties van ouders in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs.

Achtergrondkenmerken

Zie voor de belangrijkste achtergrondkenmerken van de respondenten de bijlage bij hoofdstuk 3.

Verzamelde informatie

Achtergrondgegevens van de ouders: geslacht, leeftijd, kerkelijke gezindte, afgeronde opleiding, aantal kinderen, wat voor soort scholen de kinderen onderwijs volgen en bekendheid met het onderwijs. Zie voor de gevraagde informatie: schema 1.4b. Voorafgaande aan de afname is de vragenlijst uitgetoetst bij een aantal ouders (los van de steekproef).

Schema 1.4b

Bestuur:

- . hoe de belangstelling van ouders is (gewekt) voor het bestuur van de school; de positie van ouders binnen het schoolbestuur; de aard van hun inbreng; gewenste inbreng; aantal uren;
- . achtergrondgegevens: geslacht, leeftijd, kerkelijke gezindte, afgeronde opleiding, aantal kinderen, wat voor soort scholen de kinderen onderwijs volgen, bekendheid met het onderwijs
- . kenmerken: ouders een beeld hebben van de werkzaamheden van een schoolbestuurder, gevraagd zijn voor een bestuursfunctie in het onderwijs, zelf werkzaam zijn in het onderwijs, bestuurservaring hebben c.q. ervaring hebben als lid van de MR of de ouderraad, belangrijk vinden dat ouders zich bestuurlijk bezig houden met het onderwijs, hoe ouders erin zouden moeten komen, wat voor ouders, waarom ze zelf niet willen, (onder welke condities) ze bereid zijn zich in te zetten als bestuurslid, hoeveel tijd ze er voor over hebben, wat de motieven zijn om zitting te nemen in het bestuur, wat hun inbreng binnen het bestuur zou zijn en of ze bereid zijn zich (onder bepaalde voorwaarden) te laten (bij)scholen.

Analyses

De analyses zijn descriptief van aard geweest en waren erop gericht een beeld te krijgen van de wensen, de tijd en capaciteiten om lid te worden van een schoolbestuur. Apart is geanalyseerd voor primair onderwijs en voortgezet onderwijs en naar richting van de school waar het kind zit. De concept-vragenlijst is ter bespreking voorgelegd aan de aanvrager.

Survey onder voorzitters/secretarissen en leden alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs

Het bestuur van het openbaar onderwijs is de laatste jaren verhevigd in de belangstelling gekomen door onder andere discussies over deregulering, autonomisering, schaalvergroting en verandering van de bekostiging². De actuele situatie is dat op dit moment veel besturen van openbare scholen op afstand van de gemeente worden verplaatst.

Om te onderzoeken wat de behoefte is aan specifieke bijscholing voor besturen van alternatieve bestuursvormen in het openbaar onderwijs is een vragenlijst ontwikkeld voor de voorzitter c.q.

secretaris en leden van het bestuur. We konden beschikken over het adressenbestand van de Vereniging voor Openbaar Onderwijs (VOO) te Almere. Via 102 voorzitters/secretarissen van nieuwe bestuursvormen in het openbaar onderwijs zijn in september-november 1999 714 personen (zeven per bestuur) met een vragenlijst benaderd. 179 personen hebben de ingevulde vragenlijsten rechtstreeks teruggestuurd naar het ITS. Een responspercentage van 25 procent. Gecorrigeerd voor het feitelijk aantal bestuursleden per bestuur is de respons: 28 procent.

Van 49 besturen hebben we van een of meer respondenten informatie gekregen. Dit betekent dat we derhalve van 48 procent van de besturen een of meer ingevulde vragenlijsten hebben ontvangen.

Verzamelde informatie

Zie voor de gevraagde informatie schema 1.4c. Vóór afname zijn de vragenlijsten uitgetoetst. De analyses zijn descriptief van aard en gericht op het geven van een beeld van de professionaliseringsbehoeften van besturen in het openbaar onderwijs. De concept-vragenlijst is ter bespreking voorgelegd aan de aanvrager.

*Schema 1.4c**Bijscholing leden 'nieuwe' /alternatieve bestuursvormen:*

- . bestuurs- en schoolkenmerken: samenstelling van het bestuur, aantal scholen onder beheer, typering bestuur (afwachtend, meedenkend actief)
- . gewenste persoonlijke bijscholing (qua inhoud, vormgeving en tijdsinvestering), op grond van welke expertise/ervaring/kennis zij voor het bestuur zijn gevraagd, c.q. hebben gesolliciteerd, welke specifieke taken zij in het bestuur gaan/moeten vervullen, en voor welke bestuurstaken taken zij externe ondersteuning tot hun beschikking hebben.
- . kenmerken: geslacht, leeftijd, opleiding, in welke sector men werkzaam is, affiniteit met het onderwijs, op welke terreinen men behoefte heeft aan scholing/professionalisering, de tijd die men wil investeren en in welke vorm de bijscholing moet worden gegoten, op grond van welke expertise/ervaring/kennis zij voor het bestuur zijn gevraagd, c.q. hebben gesolliciteerd, welke specifieke taken zij in het bestuur gaan/moeten vervullen.

Noten bij bijlage 1

1. J. van Oers (ABKO), Ad van Berge (Bisschoppelijk Gedelegeerde), Adrie Claassen (ITS), Chris Hermans (ABKO); S.J. van der Grinten s.j. (NKO), Gerrit de Kuyter (identiteitsbegeleider), mw. H. van Lierverloo-Roefs (Bisschoppelijk Gedelegeerde), Jan Omtzigt (Bisschoppelijk Gedelegeerde), Ben Vermeulen (Katholieke Universiteit Nijmegen), mw. A. Wachter-van Veen (Bisschoppelijk Gedelegeerde).
2. Kessel, N. van, Kuijk, J. van, Kabbedijk, J., Mensink, J. (1998), *Alternatief bestuur openbaar onderwijs en de positie van het directiestatuut*. Onderzoek onder gemeenten en alternatieve besturen in het openbaar onderwijs, ITS, Nijmegen.

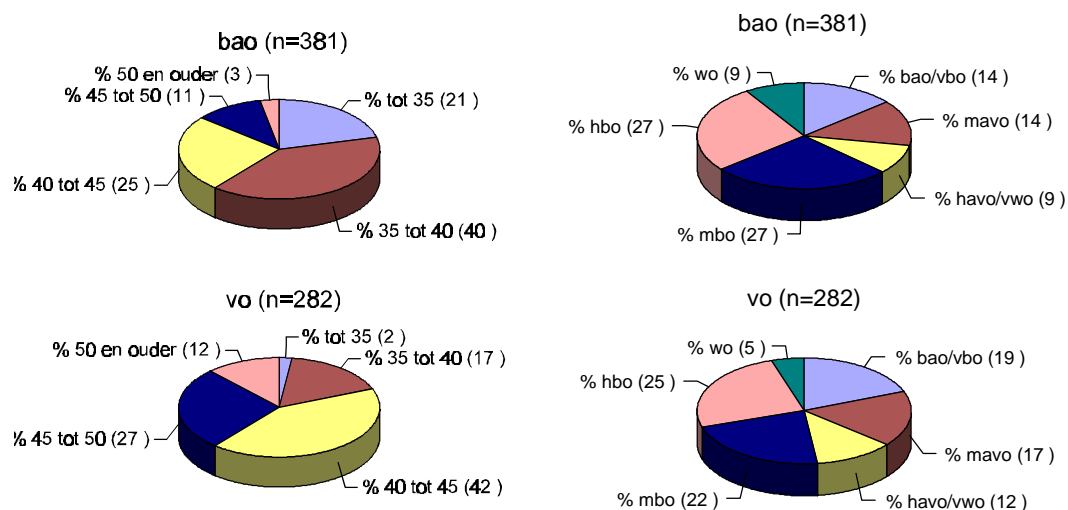
Bijlage bij hoofdstuk 3

Achtergrondkenmerken

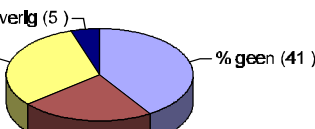
Tabel 3.19 - Enkele achtergrondkenmerken van respondenten

	bao	vo
% vrouwen	61	60
gemiddelde leeftijd	39	44
% alleenstaande ouder	9	11
% met kinderen in bao én vo	13	49
% dat bevraagd wordt over een zoon	55	48
gemiddelde leeftijd centrale kind	8	15
<i>Werkkring in het onderwijs</i>		
% ja, nu	10	9
% ja, vroeger	9	5

Figuur 3.20 en 3.21 - Leeftijdsverdeling en hoogst gevolgde opleiding van de respondenten, in procenten

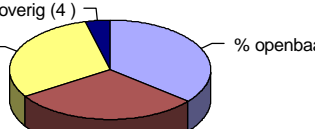

baa (n=380)

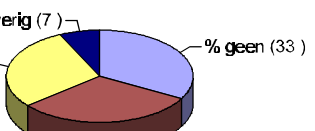
Religieus	%
% openbaar	41
% geen	31
% protestant-christelijk	23
% overig	5

baa (n=376)

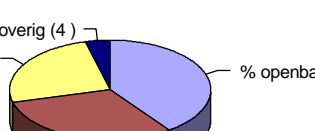
Religieus	%
% openbaar	36
% geen	30
% protestant-christelijk	30
% overig	4

vo (n=282)

Religieus	%
% openbaar	33
% geen	29
% protestant-christelijk	31
% overig	7

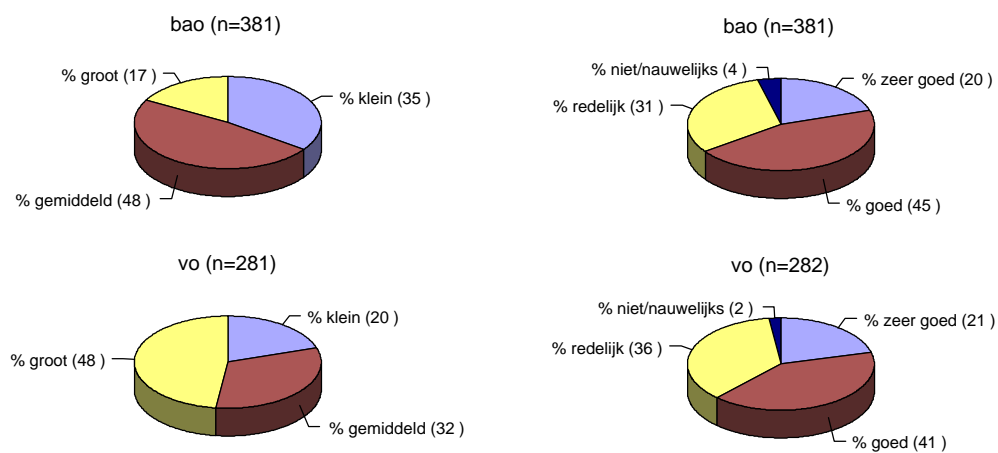
vo (n=265)

Religieus	%
% openbaar	40
% geen	25
% protestant-christelijk	31
% overig	4

[illegible]

Figuur 3.25 en 3.26 - Omvang school en kennis over wat kinderen leren op school volgens respondenten, in procenten

Tabel 3.27 - Schooltype leerlingen vo, in procenten (n=271)

% brugklas	13
% vbo	18
% mavo	19
% havo	14
% vwo	31
% overig	5

Bijlage bij hoofdstuk 4

Hieronder volgt een beknopte beschrijving van de systematische verschillen tussen bestuursleden in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs wat

betreft persoons- en bestuurskenmerken (tabel 4.1) en de mate waarin men behoefte heeft aan scholing (tabel 4.1b) c.q. behoefte heeft aan een bepaald cursusaanbod (tabel 4.1c).

Tabel 4.1 - Gemiddelden en percentages van persoons- en bestuurskenmerken

	schoolfase BO	VO	totaal
Persoonlijke gegevens			
* gemiddelde leeftijd	46.6	52.9	49.4
* tot 45 jaar	49	10	31
45 tm 49 jaar	19	30	24
50 tm 54 jaar	20	30	25
* 55 jaar en ouder	12	30	20
<i>man</i>	75	83	79
<i>functie in het bestuur:</i>			
voorzitter	16	25	20
secretaris	14	10	12
penningmeester	8	13	10
gewoon lid	62	52	58
<i>hoogstgenoten opleiding:</i>			
MBO of lager	8	8	8
HBO	49	41	45
universiteit	43	51	47
<i>betaalde baan</i>	92	82	88
<i>werkzaam in sector:</i>			
onderwijs	19	26	22
dienstverlening	34	30	32
overheid	21	23	22
landbouw/handel/techniek/welzijn	26	21	24
<i>affiniteit met het onderwijs:</i>			
heb een kind op school (gehad)	70	72	71
werk(te) zelf in het onderwijs	33	38	35
anders	18	21	20
<i>gevraagd voor bestuursfunctie obv.:</i>			
kennis van het onderwijsveld	36	38	36
financiële deskundigheid	12	7	9
bestuurservaring	49	54	51
politiek	14	18	16
anders	13	13	13

Tabel 4.1 - Gemiddelden en percentages van persoons- en bestuurskenmerken (vervolg)

	schoolfase BO	VO	totaal
<i>houd me voornamelijk bezig met:</i>			
* strategisch beleid en wettelijke aspecten	46	62	53
beheer	25	28	26
personeelsbeleid	32	23	28
organisatie en management	49	46	47
onderwijskundig management	21	30	25
* identiteit	22	38	29
anders	21	15	18
<i>beschikking externe ondersteuning</i>			
strategisch beleid en wettelijke aspecten	33	26	30
beheer	25	31	28
personeelsbeleid	26	18	23
* organisatie en management	36	21	29
onderwijskundig management	20	11	16
identiteit	14	13	14
anders	8	5	7
* gemiddeld aantal jaren in het bestuur	2.8	4.2	3.5
1 jaar	23	31	27
* 2 jaar	35	20	28
* 3,4 jaar	27	13	21
* 5 jaar of meer	15	36	24
* scholing gevolgd ivm. functie	13	3	9
gemiddeld aantal uren per jaar	22.8	6.0	20.0
<i>typering bestuur richting schoolleiding</i>			
afwachtend	6	12	8
* meedenkend	58	77	67
* sturend	36	12	25
Informatie over het bestuur			
<i>bestuursvorm</i>			
* commissie ex art 82	81	62	72
wgr	7	13	10
openbaar rechtspersoon	6	5	5
* stichting	6	20	12
* gemiddeld aantal scholen onder beheer	6.5	2.2	4.6
* 1 school	20	59	38
2,3,4 scholen	38	28	33
* 5 of meer scholen	42	13	29
gemiddeld aantal personen in bestuur	7.3	7.7	7.5
5,6 personen	20	18	19
7 personen	47	45	46
8 of meer personen	32	37	34
<i>scholing aandachtspunt van beleid voor:</i>			
ervaren bestuursleden	22	13	18
* nieuwe bestuursleden	37	20	29
scholing is individuele verantwoordelijkheid	61	67	64

Tabel 4.1b - De mate waarin bestuursleden aangeven behoefte te hebben aan scholing, (+) meer, (-) minder en ‘*’ interactief effect

[illegible]

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
Bedrijfsgezondheidszorg (verzuim, preventie)		+											+													
Mobiliteitsbeleid personeel													+							+						
Omgaan met disfunctionerende leerkrachten		+										-					-	-								
<i>Organisatie en management</i>																										
Veranderingsprocessen en organisatie ontw.																		-								
Management-informatie systemen									+					+		+										
Bovenschools management																										
Bestuurlijke organisatie en modellen																										
<i>Onderwijskundig management</i>																										
Kwaliteitszorg												+														
Nieuwe onderwijskundige ontwikkelingen			+			-																				
Leermiddelen en methoden		+														+										
Lokaal onderwijsbeleid										+																
Onderwijsbegeleiding																+										
<i>Vaardigheden</i>																										
Conflicthantering		+	+						*																	
Effectief besturen																	+									
Vergadertechniek		+																								
Initiëren van veranderingen													+													
Probleem oplossen		+											+		+											
Onderhandelen		+					+				-	-			+											

Legenda zie volgende pagina.

Legenda:

1	leeftijd 50 +	14	bezig met organisatie en management
2	vrouw	15	bezig met onderwijskundig management
3	gewoon lid	16	bezig met identiteit
4	HBO (of lagere) opleiding	17	ondersteuning bij strategisch beleid
5	kind op school (gehad)	18	ondersteuning bij beheer
6	werk(te) zelf in het onderwijs	19	ondersteuning bij organisatie en management
7	aangenomen obv. kennis onderwijsveld	20	ondersteuning bij onderwijskundig management
8	aangenomen obv. financiële deskundigheid	21	5 jaar of langer in bestuur
9	aangenomen obv. bestuurservaring	22	afwachtend bestuur
10	aangenomen obv. politieke expertise	23	5 of meer scholen onder beheer
11	bezig met strategisch beleid	24	aandacht scholing ervaren bestuursleden
12	bezig met beheer	25	aandacht scholing nieuwe bestuursleden
13	bezig met personeelsbeleid	26	scholing is individuele verantwoordelijkheid

Tabel 4.1c - De mate waarin bestuursleden aangeven behoefte te hebben aan bepaald cursusaanbod, (+) meer, (-) minder en '*' interactief effect

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
% geen uren aan scholing willen besteden							+			+					
uren per jaar aan scholing willen besteden															
% voorkeur voor cursusduur															
korte, een dagdeel durende cursussen												+			
korte, eendaagse cursussen															
meerdaagse aaneengesloten cursussen															
meerdaagse gespreide cursussen		+							+						
tot half jaar, wekelijkse bijeenkomsten		+													
tot half jaar, tweewekelijkse bijeenkomsten															
langlopende cursussen (tot een jaar)															
meerjarige cursussen															
anders (vnl. avonduren)	+	+													
% scholingsplan voor bestuursleden															
% scholing samen met directie wenselijk				+	+										
% hecht belang aan:															
volgen scholing bij eigen besturenorganisatie						+									
volgen scholing binnen de eigen zuil															
volgen scholing op locatie (intern)								*							
scholing op maat (geen standaardprogram)														+	
volgen scholing met hele bestuur								+	+					+	-
scholing met andere besturen in de regio					+										
% op hoogte van scholingsaanbod BOO			-								+		+	+	

1 leeftijd 50 -

2 vrouw

3 gewoon lid

4 betaalde baan

5 kind op school (gehad)

6 aangenomen obv. bestuurservaring

7 bezig met personeelsbeleid

8 bezig met organisatie en management

9 bezig met identiteit

10 ondersteuning bij beheer

11 ondersteuning bij onderwijskundig management

12 5 of meer scholen onder beheer

13 aandacht scholing ervaren bestuursleden

14 aandacht scholing nieuwe bestuursleden

15 scholing is individuele verantwoordelijkheid